

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

41. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN
1947

Samfundets Styrelse:

Amtmand *A. Karberg*, Ringkøbing (Formand).

Forfatteren, Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning (Næstformand).

Lærer *E. Jespersen*, Sørvad (Sekretær, Form. for Redaktionsudvalget).

Lærer *H. C. Hansen*, Trabjerg (Medlem af Redaktionsudvalget).

Redaktør *Hans Lilholt*, Lemvig (Medlem af Redaktionsudvalget).

Maler *Th. Kr. Hansen*, Hoven (Æresmedlem).

Tømmerhandler *K. K. Jensen*, Vem.

Lærer *J. Søndergaard Jacobsen*, Nørre Nissum.

Gaardejer *Kristian Raunkjær*, Lyhne, Ølgod.

Lærer *Alfred Kaae*, Kronhede.

INDHOLD:

<i>Jørg. Jørgensen Borup</i> : Mads Agger, Kjølhede	5
<i>G. Bützow-Rohde</i> : Uldtøjskøbmanden Søren Truelsen fra Vesterholm	29
<i>P. Pedersen</i> : Strandingsret og Strandinger i ældre Tider paa Holmslands Klit	56
<i>Christen Daell</i> : Humlum Stationsby	87
<i>Carl Lindberg Nielsen</i> : Den polske Gehejmerraad i Ringkjøbing	107
<i>F. Elle Jensen</i> : Pietismen i Møborg—Nees	119
<i>Olaf Carlsen</i> : Severin Weiersøes Slægtsmeddelelser	135
<i>Esbern Jespersen</i> : Lidt om Venø og en god Bog	145
<i>H. P. Hansen</i> : Konrad Understrup 1859—1947	154
Meddelelse til Medlemmerne	158
Stednavne-, Person- og Sagliste	160
Regnskab for 1946	Omslagets 3. Side

MADS AGGER, KJØLHEDE

Af Jørg. Jørgensen Borup.

I Hardsyssels Aarbog, Bd. 32, S. 66 f., har Købmd. Chr. Møller Hansen givet gode og paalidelige Oplysninger om Agger-Slægten paa Vadskjærgaard i Tørring ved Lemvig, og han nævner (S. 72): „Den ene af Jens Chr. Aggers' Søstre, Kristiane Agger, holdt Bryllup med Povl Chr. Vejling fra Vejlinggaard i Dybe. En Søn af dem er den her i Vestjylland bekendte og højagtede afd. Gaardejer Mads Agger i Kjølhede, Bøvling Sogn“.

Om denne betydelige Bonde, hvis Navn ikke maa glemmes, skal der her i det følgende gives nogle Oplysninger.

Mads Agger er født i ovennævnte Vejlinggaard den 11. December 1831. Faderen døde tidlig, saa han næppe kan huske ham; det blev derfor Moderen, som kom til at lede hans Opdragelse, og da hun var en varmhjertet kristen Kvinde, fik hun stor Indflydelse paa Sønnens og hans Søskenes aandelige Udvikling og Livsindstilling.

Allerede som Barn paavirkedes Mads Agger stærkt af sin fromme Mor i kristelig Henseende, og han har tit sagt: „Hvad jeg har faaet Lykke til at virke, det skyldes af alle Mennesker mest min Mor“.

Slægten Agger stammer oprindelig fra Borris, (Bølling Herred). Her er Stamfaderen Mads Jensen Agger født 1768 i Gaarden Agger (ogsaa kaldet Borrisagger) og døbt i Borris Kirke d. 2. Okt.

s. A. tilligemed en Tvillingsøster Bodil Agger, som 1793 blev gift med Vesti Rabeck.

Den 28. Septbr. 1794 giftede Mads Agger sig med Karen Nielsdatter Øllgaard, født i Varde 19. Juni 1770, Datter af Niels Sørensen Øllgaard og Hustru Kristiane Nyeland.

I Hjemmet først i Borris og siden i Vadskjærgaard (efter 1807) havde Ægteparret 6 Sønner og 2 Døtre. Mads J. Agger døde 21. Januar 1842, 73 Aar gl. og hans Hustru, Karen Øllgaard døde 9. Sept. 1852.

En af Sønnerne, Jens Chr. Agger fik Vadskjærgaard tilskødet d. 18. Juni 1835, og Gaarden er endnu i en af hans Efterkommeres Besiddelse. (Se herom i Hards. Aarb. Bind 32).

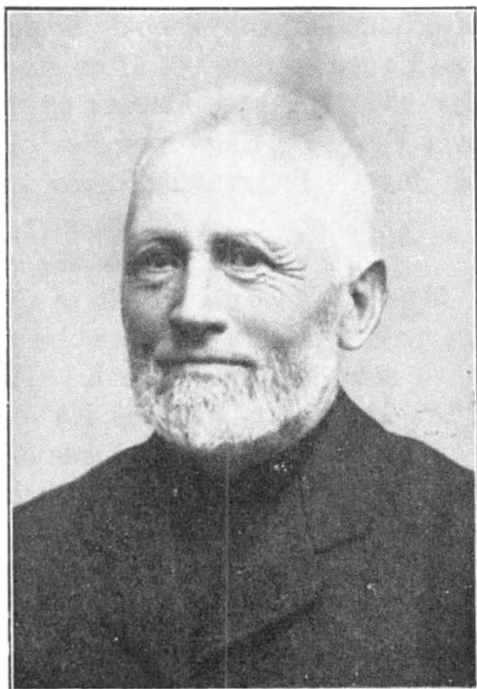
Den unge Mads Agger (Poulsen*) var kun 24 Aar, da han i 1855 blev Ejer af Kjølhede i Bøvling Sogn. Denne Gaard, hvis Navn oprindelig var Kiølhiede (nu Kølhede) hørte (efter mundtlig Ud-sagn**) under Bøvling Slot og Ribe Bispelen. Kiølhiede nævnes 1596, og var iflg. Matr. 1688 en Gaard paa godt 12 Tdr. Hartk. I Trap Danm. II Udg. nævnes den senere med et Areal paa 190 Tdr. Land og 10¼ Tdr. Hartk. I 1635 beboedes Gaarden af Mogens Jensen, som formentlig blev anklaget af Lensmanden til Bøvling Slot, Johan Rud, for at have solgt 4 Øksner til ufrie Mænd, hvorfor han fik en Bøde paa 24 Rdl. (D. N. Skødts Hist. og Top. 285).

Hans Eftermand var ifl. Markbogen en Jens Poulsen, over hvem der endnu den Dag i Dag findes en vandret anbragt Ligsten af Marmor ca. 5 m Nord for Bøvling Sognekirke — lidt Vest for den til-

*) „Poulsen“ udgaaet ifl. kgl. Navnebevilling.

**) ikke historisk undersøgt.

murede Kvindedør. Ligstenen er ca. $2 \times 1\frac{1}{2}$ m med fire Evangelietegn i Hjørnerne, et Krusefiks og et Timeglas i Midten, desuden et Dødningehoved med korslagte Knogler. Stenen er ved to udhugne Ege-

Mads Agger

løvskranse delt i to sideordnede Felter og dækker antagelig over en Dobbeltgrav, hvad den nu næsten ulæselige Indskrift ogsaa synes at bekræfte.

Indskriften oplyser at Jens Poulsen var „velbaaren dannemand“. Han har antagelig været Embedsmand (Slotsskriver el. l.) paa Bøvling Slot, som paa den Tid var forlenet til Joakim Beck eller Malte Juel.

Siden har Kjølhede ofte skiftet Ejere og var, da Mads Agger overtog den i 1855, en gammel forfalden

Gaard, hvis Marker henlaa tildels uopdyrket og i Hede. Men ved Mergling af Jorden og med stor Dygtighed fik han snart Ejendommen i god Drift, saa hans Virksomhed som Landmand blev for mange til et godt Eksempel, som blev efterfulgt. Gaarden blev efterhaanden ombygget og er nu en af de smukkeste paa Egnen — omgivet af en stor, smuk Have og vel dyrkede, frugtbare Marker og med et herligt Udsyn over Fjord og Enge med Bøvling Klitter, Torsminde og Havet i Baggrunden, naar man ser mod Vest.

Kjølhede Slægten.

Mads Agger var gift to Gange, først med Johanne Pedersen Kastbjerg, hvis Kendingsnavn snart blev Hanne Kjølhede. Hun er født i Store Kastbjerg (udtales Kå'sbjerre) i Dybe d. 11. April 1833 og døde i Kjølhede d. 8. December 1886. I dette Ægteskab var der 10 Børn, hvoraf 7 døde som smaa.

En meget ondartet Difterieepidemi hærgede Jylland i 1876, som bortrev Børn i Hundredvis. I Kjølhede døde 6 af Børnene med faa Dages Mellemlum; et andet Sted paa Bøvlingbjerg et lignende Antal. Kan man tænke sig, hvilken Sorg og varigt Savn en saadan Hærgen har efterladt sig i de ramte Hjem? —

Tre af Børnene overlevede Sygdommen, nemlig: 1) Johanne Kristine Agger, senere gift med Forstander Jens P. Nybo, Forstander for Ødum Landbrugsskole, og siden fra 1914 i mange Aar Lærer ved Høng Landbrugsskole.

En Dattersøn er den nu ret bekendte Dr. Poul Nybo Andersen, f. T. (1947) Lærer hos Hal Koch, Krogerup Højskole, 2) Kristian Agger, Maskiningeniør i København, født 21. Oktbr. 1871,

død 23. Decbr. 1944, gift med Signe Jessen, Datter af fhv. Valgmenighedspræst Jes Anton Jessen, Bøvling Valgmenighed. 3) Niels Øllgaard Agger, fhv. Gaardejer af Sandmandsgaard i Bøvling, født d. 15. Febr. 1874, gift med Margrethe

Hanne Kjølhede.

Ovesen, Datter af Gaardejer Jens Kr. Ovesen og Hustru Kristine, f. Jensen, Vester Paakjær i Hygum v. Lemvig.

Mads Aggers' 2. Hustru var Kristine Sørensen, født i Oustruplund i Røgen Sogn d. 5. Decbr. 1866, død som Enke efter M. A. i sin Villa paa Bøvlingbjerg d. 29. April 1934.

Hun var Datter af Søren Jensen Bak af Oustrup, født 19. Marts 1819, død 17. Oktbr. 1881, gift 1848 med Johanne Christiane Pedersdatter, født i Gjern 11. Maj 1824, død 16. Juli 1871.

I Ægteskabet var der 4 Sønner og 6 Døtre, hvoraf Kristine var den yngste. En Søster Inger Kristine var gift med Folketingsmand Niels Jensen Toustrup, en anden Søster, Sine, var gift med Friskolelærer Peder Eskesen, Røgen Friskole, senere Bøvling Friskole og sidst Direktør i Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger. (Se om Slægten i Aarhus Stifts Aarbog 1935 ved S. Leth Danielsen).

Peder Eskesen var Friskolelærer i Bøvling fra 1883 til 88, og det var paa Sine Eskesens Foranledning, at Søsteren Kristine kom til Kjølhede som Husbestyrerinde efter Hanne Kjølhedes Død 1886. Den 5. Oktober 1888 blev hun viet til Mads Agger (i Røgen Kirke). Om denne Begivenhed lød det paa hans 70 Aars Fødselsdag følgende:

Frejdig du kaared din anden Brud:
„Jeg kan ikke andet! Nu hjælpe mig Gud!“
Saa lød fra begge den Hjærtens-Bøn,
som Gud laante Øre til i Løn.

Samlivet han gav jer trods Alder og Aar.
yndig og rig blev din Eftervaar.
Livet er Strid under Ansvarets Tugt,
Livets Perle er Kærligheds Frugt ...

(Marie J. Borup).

I dette Ægteskab blev der tre Sønner:

1) Johannes Agger, født 17. Juli 1889, gift med Johanne Poulsen d. 28. Oktbr. 1913. — Hun er født i Skalkhøj i Fjaltring d. 14. Juni 1889, Datter af Poul Christian Vejling Poulsen og Hustru Dorthea Kristensen, Skalkhøj.

2) Frode Agger, født d. 12. Aug. 1891, død 12. Januar 1919 af Spansksyge. Han var gift med Bodil Moltesen, Bøllinglide, Bølling Sogn, og blev derefter Ejer af nævnte Gaard. Bodil Moltesen døde faa Aar efter, og Gaarden ejes nu af Mads Agger,

deres ældste Søn; en yngre Søn, Jens Agger, er Politibetjent i Aarhus.

3) Holger Agger, født d. 21. Februar 1903 (ogsaa i Kjølhede), gift d. 29. April 1927 med Anna Jørgensen Borup, født 19. Juni 1902 i Bøvling

Kristine Agger.

Friskole og Datter af daværende Friskolelærer Jørg. Jørgensen Borup og Hustru Else Marie Søndertoft.

Hjemmet i Kjølhede

var et usædvanlig godt Hjem, hvor alle befandt sig vel, og hvor der blev bestilt meget med god Vilje og godt Humør. Mads Agger krævede meget af sine Folk, især saalænge han selv var ung. Syntes hans gode Hustru, Hanne Kjølhede, at én eller anden af Folkene havde det for strengt, søgte hun at opmuntre vedkommende med et lille „Godbid“ eller en Taar

Kaffe. Og endnu hører man gamle Mennesker, som i deres Ungdom har været Tyende i Kjølhede, lovprise hende for hendes ubegrænsede Omhu og Gavnildhed over for dem og over for Smaakaarsfolk, der trængte til Hjælp. Selv var hun noget tungsindig, hvad Sorg og Savnet af de mange Børn, de havde mistet, jo nok havde forvoldt, ligesom hun i den sidste halve Snes Aar var syg og tit maatte ligge til Sengs; men endda var hun altid elskelig og god at gæste.

Mads Agger krævede — som nævnt — meget af sine Folk, men var der Møde eller Fest, som han mente, de havde godt af at være med til, gav han dem Forlov til at være med, selv om det var midt i stor Travlhed. „Den Slags sinker ikke“, sagde han. Tyende var som Børn i Hjemmet, og derfor er der mange af disse — nu gamle Mennesker, som er fyldt af Taknemmelighed fra den Tid, de tjente i Kjølhede.

Selv var Mads Agger en Morgenmand. Tidlig en Sommermorgen, mens alle andre endnu laa i Fjerene, var han — med Stokken i Haanden — en rask Vend rundt paa sin vidtstrakte Ejendom for at se Kreaturerne tilgode. Intet maatte forsømmes.

I Hjemmet var der i begge hans Hustruers Tid en storslaaet Gæstfrihed, og herom skriver en Mand*: „Hans gæstfrie Hjem, som han røgtede og plejede ud til Bedriftens yderste Forgreninger, var for ældre og unge, som delte Livsinteresser med Husfaderen, et Fristed for gode Tankers Klaring, Ledning og Bevægelse ind mod Evighedens Livsstrøm. Hans ligevægtige Stilling til Samtidens forskellige Bevægelser og da navnlig til den politiske lagde en Dæmper paa al opbrusende Ufordragelighed, idet han særlig overfor

*) Knud Thøgersen i Bøvling Valgmenigheds Historie gennem 50 Aar.

Ungdommen forstod at lægge Vægten paa det varige og væsentlige i Modsætning til det foreløbige og uvæsentlige . . . En saadan Mand med Fremdrift, god Forstand og en fast Vilje er der altid Brug for i et Samfund, og de faar som Regel heller ikke Lov til at isolere sig. Mads Agger fik ogsaa meget at arbejde med uden for Hjemmet til Folkegavn og Grøde“.

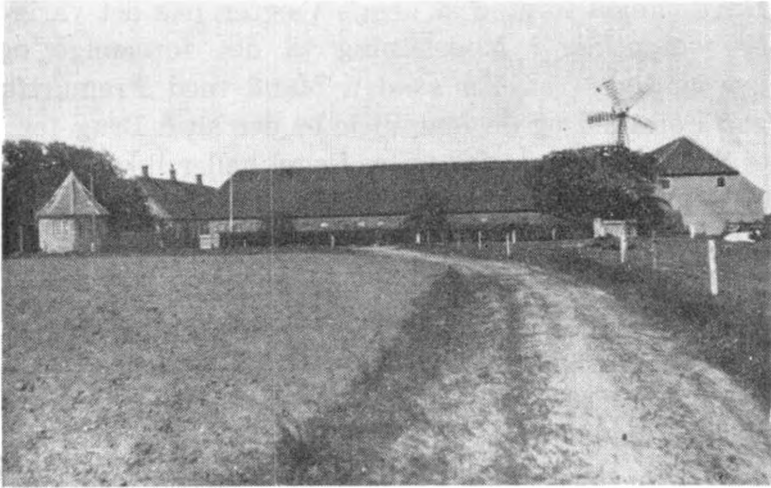
Povl Bjerge, Askov, siger om ham (se Højskolebl. 1886, S. 223): „Jeg kender Mads Agger personlig, kender ham ogsaa af Omtale, og Resultatet deraf er, at jeg dristig tør skrive, at han er een af Danmarks bedste Bønder“.

Holger Begtrup (i Danske Menighedsliv, 5. Bd., S. 179):

„Mads Agger var den begavede og veloplyste [Bonde], der i mange Aar kom til at staa som Bøvlingkredsens Fører“.

Hans Betydning udenfor Hjemmet

var meget omfattende, saaledes i Kommunalanliggender, i Andelsbevægelsen, i Skolevæsenet, i Menighedslivet o. s. v., hvor han var en betydelig Kraft og paa mange Omraader den førende. I politisk Henseende var han yderst moderat og sluttede sig med Liv og Sjæl til Frede Bojsens Forligsparti, og han tog tit en haard Tørn med den Del af Sognets Beboere, som mesten dels — efter hans Belæring om Frihed og Ret — sluttede sig til Berg og I. C. Kristensen. I politiske Kamp-tider kunde han være stejl og stod urokkelig fast i sine Meninger. Et Træk (nævnt i „Lemvig Folkeblad“ 1912 ved M. A.s Død) er betegnende for ham. Her nævnes, at han i sin Tid var med til at oprette „Lemvig Folkeblad“. Men „i 80'erne støttede han det mode-

Gaarden Kjølhede.

rate Parti og stod en Tid ret skarpt over for „Folkebladet“ i en Strid om Kredsens Rigsdagskandidat. Senere, da den politiske Strids Bølger havde lagt sig, spurgte Mads Agger en Dag Bladets Redaktør (J. M. J. Lilholt), om de ikke skulde slaa en Streg over gammel Strid og Misstemning. Tilbudet blev modtaget og besejlet med et djærvt Haandtryk“. Jo, saadan var Mads Agger; han kunde staa skarp og saarende over for en Modstander, men bagefter kunde han paa ægte Riddervis give vedkommende et Haandslag og bede om, at Striden og Misstemning ikke maatte faa varige Følger — dem imellem.

Det var imidlertid paa aandeligt Omraade Mads Agger kom til at sætte sine dybeste Spor, saa hans Navn blev kendt i vide Kredse og vil blive bevaret i Slægtled efter ham. Hos sin fromme og gode Moder havde han fra Barndommen af faaet Hjertet opladt for Livets evige Værdier, saa da han som ung kom til Kjølhede, kunde han ikke nøjes med det fattige aan-

delige Liv, som da fandtes i Sognet, men maatte søge andre Steder hen for at finde Sjælsføde.

Der var paa den Tid i Bøvling-Flynder en gammel, affældig Præst, hvis Forkyndelse var maadelig, og hvis Udtalelse var læspende og uforstaaelig, saa han f. Eks. prædikede om Meskams- og Moskamstider (skulde være Medgangs- og Modgangstider) til liden Opbyggelse for de faa kirkesøgende Mennesker, der dannede Menigheden. „Guds Ord var bleven dyrt“ i Bøvling, og dog sad der hist og her i Hjemmene Mennesker i Længsel efter at komme i et personligt inderligt Forhold til Evangeliets Løfte om Frelse fra Synd og Død, og disse faa søgte Tilfredsstillelse for denne Længsel i de gamle Bønnebøger, Postiller og Salmer i den Eftergrøde af Hernhutisme, der var tilstede i enkelte Hjem, og det var disse, Mads Agger blev Fører for.

„Forhistorien melder (skriver Knud Thøgersen) saa langt tilbage som fra 1824 til 1847, at i disse Aar sad som Sognepræst i Bøvling-Flynder den myndige, energiske og veltalende Præstemand Theilmann, Fader til afdøde Valgmenighedspræst Theilmann, Bering. Han skal i Følge gammel Overlevering i Sognene have slaaet stærkt igennem som Prædikant, skønt vel nærmest paa en Udlægning af Evangeliet, der mandede til almindelig Gudsfrygt, Dyd og gode Gerninger“. Efter Theilmann blev den ovenfor lidet veltalende, Pastor Dreyer, Præst i de nævnte Sogne. Kirkegangen mindskedes — til en næsten tom Kirke.

I 1859 kom der til Nabosognet Fjaltring en Præst (Mejnert), hvis Forkyndelse bar et Budskab, der blev Begyndelsen til en aandelig Vaartid for Egnen, og Mads Agger og enkelte andre fandt ret hurtig Kirkevejen til Fjaltring. I Kjølhede Lade og i Storbjerg og

Gaarden Kjølhedede set fra Haven.

flere Steder blev der ofte holdt kristelige Sammenkomster med opbyggelige Taler og Sang, som blev Indledning til den omfattende og ret stærke aandelige Vækkelse i Sognet.

„Da der var gaaet et Par Aar (omkr. 1870) prøvede Mads Agger og en anden Mand (Jens Willumsen) at formaa Sognepræsten, Dreyer, til at holde Kapellan; man haabede saa at faa en Mand, hvis Vidnesbyrd man kunde være glad ved, men Præsten var uvillig. Der skete da en Henvendelse til Bispen i Ribe (Daugaard) om at paalægge Præsten at holde Kapellan. Det blev afslaaet. Men Mads Agger, Manden med den stærke Vilje, gav ikke tabt. Han fik en ny Henvendelse sendt til Biskoppen, og denne Gang blev Svaret et Ja, Præsten skulde holde Kapellan. Og nu kom der efter hinanden tre unge Mænd, der kunde samle Folk om deres Forkyndelse af det gamle Budskab; den sidste af dem var J. A. Jessen.

I 1874 søgte den gamle Præst (Dreyer) sin Afsked,

og samtidig søgte alle Beboerne i Bøvling-Flynder (paa 17 nær) om at faa Jessen som Præst, og en Sendefærd, bestaaende af Mads Agger og daværende Kreditforeningsdirektør P. H. Petersen [Vester Rysensteen] rejste i den Anledning til København og søgte Audiens hos Kongen [Kristian IX] for at bede om at faa den til Præst, som det store Flertal ønskede. Audiensen opnaaede de, men deres Ønske fik de ikke opfyldt. Kongen spurgte, om den Præst, som man ønskede, var Grundtvigianer. Svaret var Ja. De to Mænd blev da betydet, at Audiensen var til Ende, de kunde henvende sig til Kultusministeren (C. C. Hall). Resultatet blev et Afslag, og dette Afslag blev den ydre Anledning til, at Bøvling Valgmenighed blev dannet i 1875 med Jessen som Præst".*

Mads Agger har selv fortalt, at Kongen ved nævnte Lejlighed udtalte: „Jeg synes ikke om de Grundtvigianere“. Men den egentlige Grund til, at det ikke blev Jessen, men en Pastor Mygind, der blev kaldet, var, at de faa Missionsfolk (imellem 10 og 20) var kommen de to Udsendinge i Forkøbet og havde af Kultusministeren faaet Løfte om, at de skulde faa en Præst af Indre Missions Retning. En af denne Retnings førende Mænd, Niels Storbjerg, fortæller i sin Livserindring: „Alle Folk i Bøvling og Flynder vilde saa gerne have den omtalte Kapellan [Jessen] til Sognepræst, med Undtagelse af os faa Missionsfolk, som vi nu begyndte at blive kaldt.

Kapellanen søgte Embedet. Der blev samlet Underskrifter paa en Adresse til Fordel for ham, og de allerfleste skrev under. Vi var nogle faa, der ikke mente, at vi kunde skrive under, fordi han var Grundtvigianer.

*) Efter Poul Poulsens Oplysninger i Højskolebladet 1911 S. 1611.

Men det alleruheldigste for os var, at vi faa Missionsfolk ikke var enige. Nogle af os, og det endda de ældste, vilde beholde Kapellanen.

Vor Leder var den Gang en Mand, der mange Aar stod i Indre Missions Tjeneste som Missionær, Niels Eriksen. Han var os ved sit støtte, rolige og besindige Væsen til stor Hjælp. Vi sendte saa et Andragende til Ministeriet og bad om at blive fri for vor tidligere Kapellan, fordi han var Grundtvigianer, og samtidig bad vi om at maatte faa en Præst, der helt ud stod paa evangelisk-luthersk Grund uden Særmeninger“.

Det fik de. Pastor Mygind stod det grundtvigske Livssyn ret fjern, og efter at have hørt paa ham en Tid begyndte de grundtvigske Folk med Mads Agger i Spidsen at tale om, hvad de skulde gøre, enten at løse Sognebaand til den daværende dygtige og aandbaarne Præst, M. A. S. Lund i Fjaltring, eller om der maaske var Styrke nok til at danne Valgmenighed. Der blev holdt flere Møder om denne Sag, og det maa siges, at Valgmenighedsspørgsmaalet var det, der drog mest. „Men kan vi magte det?“, spurgte man. Her var ringe Kaar baade i aandelig og timelig Henseende; men uagtet de fleste godt indsaa dette, var der dog en Del — heriblandt Mads Agger og M. A. S. Lund, som havde en vidunderlig Tro paa, at det nok skulde gaa. Pastor Lund var som Regel med ved Møderne om denne Sag og var til stor Hjælp og Opmuntring for de bekymrede Mennesker, der hævdede: „Vi er for faa til at danne Valgmenighed“. „Ja, men faar vi først begyndt, skal der nok komme flere“, blev der svaret. En Mand, som nu er over 82 Aar fortæller, at han som stor Dreng overværede det sidste afgørende Møde, hvor Beslutningen blev taget om at

danne Valgmenighed. Efter en lang Forhandling for og — nogle endnu mere betænkelige — imod, rejste Mads Agger sig og sagde: „Kære Venner! Nu har vi ved saa mange Møder talt om denne Sag. Lad os nu i Jesu Navn tage fat! Vorherre være med os!“ Og saa blev der begyndt.

Noget af det første den nystiftede Valgmenighed foretog sig, efter at Beslutning var taget om at bygge en Kirke paa Bøvlingbjerg, var at sikre sig det økonomiske Grundlag, og det er nu rørende at se, (ud fra de gamle Regnskaber), hvor alle, der sluttede sig til, ydede deres Bidrag — varierende fra 1000 Kr. til 1 Kr. — eller ved gratis Arbejde, indtil Kirken og Præstegaarden stod der som et smukt Vidnesbyrd om fælles Tro og Sammenhold.

Knud Thøgersen skrev herom i sin Bog: Bøvling Valgmenighed gennem halvtreds Aar:

„Det [at bygge Valgmenighed] vilde ikke have kunnet afføde Gennemførelse af et saa afgørende og paa hin Tid vovet Skridt, hvis der ikke blandt Lægfolk havde været ejendommelige Personligheder af udpræget vestjydsk Type, som vidste, hvad de vilde, naar de ikke kunde faa deres Vilje ad den officielle Præstekaldelses Vej, thi de vilde ikke, at det Menighedsliv, der var begyndt at gro frem ved Pastor Jesens Forkyndelse, skulde blive husvild.

Der er særlig tre Mænd blandt de grundtvigske Menighedsfolk, som danner den samlede Kraft, der skal til, naar en Opgave af aandelig Art skal gennemføres og samtidig kræver materiel Støtte og praktisk ydre Ordning“.

Her nævnes de tre Mænd, der dybt har indskrevet deres Navne i Bøvling Valgmenigheds Historie, nemlig „Hjertemennesket Eskild Højland; Tænkeren

Chr. Gadekær med en Vilje i en ejendommelig tilspidset Form, og Mads Agger, „Tidsmanden“, som gav Udtryk for en rummelig, forstandig vestjydsk Tilforladelighed, og med hverandre var de vel-skikkede til i aandelig Enighed at fremme en Opgave, der krævede Offervilje og Samfølelse paa Grundlag af en mere eller mindre udviklet aandelig Trang og under Hensyn til de timelige Kaars begrænsede Bæreevne“.

Om „Tidsmanden“ Mads Agger skrev Kn. Th. videre: „Han var ifølge sin aandelige Frisind og dybe kristelige Indstilling som skabt til at være Føreren inden for Valgmenigheden, hvilket han vedblev at være til sin Død (1912).“ —

Det var det ejendommelige for Mads Aggers Medvirken til Fremme af Valgmenighedsdannelsen og de Opgaver, der senere krævedes løst i Forbindelse dermed — Friskolen, Forsamlingshuset o. s. v., at han saa historisk paa Tingene, altsaa agtede nøje paa Sammenhængen og de givne Vilkaar for Varigheden. Det er ubetinget frem for nogen anden hans Fortjeneste, at der fra Begyndelsen og op gennem Aarene har hersket en støt og jævn Udvikling inden for den Kreds, der har sluttet sig til Valgmenigheden og Friskolen.

„Han havde en kritisk Evne af egen Art. Han sondrede med Takt og Omhu mellem Kerne og Avner for at bevare al det som ejede Livsværdi, og det var ham en Alvorsag, at Spørgsmaal af anden Art ikke skulde trænge forstyrrende ind og hindre Væksten af det Aandens og Evighedslivets Sædekorn i Hjerterne, for hvis Læ og Fredning Valgmenigheden var dannet. At sætte en Sag i Gang er een Ting, at frede om dens stille Vækst, saadan som det netop kræves i en Me-

nighedskreds, er noget andet, og det stemte paa en egen Maade sammen med Mads Aggers Sindelag at frede om den Plantning, han var med til at indføre i dansk Menighedsliv". (Kn. Th.).

Men han var ogsaa klar over, at skulde de frie Menigheder vokse og bevares ind i Fremtiden, saa maatte Ungdommen og Børnene ikke overlades Tilfældigheder, men holdes i inderligt og naturligt Samliv og Vækst med de Livskræfter, der holder gode Hjem oppe baade i aandeligt, sjæleligt og materielt Henseende. Han var imod Tvangsundervisning i de offentlige Skoler, og han fandt det uforsvarligt at sende sine Børn dertil tilmed, da Skoleforholdene i Bøvling i 1860'erne var under al Kritik.

Allerede i 1864—67 holdtes Hjemmeskole i Kjølhede med en Huslærer, Jørgen Kornerup, som tillige underviste Børn fra andre Hjem, der havde sluttet sig til. Straks efter Valgmenighedens Fremkomst opstod Ønsket hos Mads Agger og flere om Oprettelse af en Friskole i Tilknytning til Valgmenigheden, og i Vinteren 1876 kom den Sag stærkt paa Tale og drøftedes ved adskillige Møder. Det var ikke helt let at enes, fordi man i Kommuneskolen paa den Tid havde en meget flink og dygtig Lærer (Sørensen), der endogsaa var saa afholdt, at han — trods Myndighedernes Forbud — blev Valgmenighedens Kirkesanger. Men Mads Agger og flere med ham fandt det indlysende, at vilde man leve i en Valgmenighed med dens Herligheder, Rettigheder og Ansvar, saa maatte man nødvendigvis tage Skridtet fuldt og oprette en Friskole, og det blev gjort. 1877 begyndte Bøvling Friskole (nu een af Landets største), og det var igen Mads Agger, der resolut gik i Spidsen, idet han for egen Regning købte en Ejendom paa 3½ Tdr. Land

ved Siden af Valgmenighedskirken og Præstegaarden til dette Formaal.

Det var ikke blot hjemme i sit Sogn, at Mads Agger var en varm Talsmand for Frihedskravene i Kirke og Skole. Han fulgte ogsaa med vaagen Interesse Forhandlinger og Begivenheder paa aandelige Omraader ude omkring i Landet. Han var saaledes een af de mange der underskrev Askovadressen i 1881, og som Valgmand til „det kirkelige Udvalg“ (i Aarhus) blev han stærkt opfordret til at lade sig indvælge i Udvalget. Herom skrev en Seminarielærer i „Vejle Amts Folkeblad“: „Blandt de foreslaaede Kandidater var gamle Mads Agger fra Bøvling Valgmenighed. Han kunde samle Stemmerne; det er næppe for meget sagt, at han blev Mødets Yndling, da han som en Johannesskikkelse i Bondeklæder og med milde Øjne og kærlige Ord takkede for den tiltænkte Ære, men frabad sig fritaget for Hvervet, der oversteg hans Kræfter“. Han var da 74 Aar. Havde han modtaget Valget, var han blevet den djærve Frimenighedspræst, Morten Larsen i Holstebro, en trofast Forbundsfælle i det kirkelige Udvalg.

En anden Grund til, at han frabad sig det ærefulde Hverv, var hans store Kærlighed til Hjemmet og den hjemlige Egn; her befandt han sig bedst i fri Udfoldelse af de Evner, der var ham tilskikket. Han var — som nævnt — gift to Gang, anden Gang med den unge og livsfriske Kristine Agger, (som hun nu kaldtes). Med hendes Hjælp vedblev Kjølhede at være, hvad den havde været ogsaa i hans første Hustrus Tid, nemlig et Hjem, hvor der forlangtes paalideligt og hurtigt Arbejde, men tillige en Behandling, hvor Tyende som Børn hver Dag fik rigelig Del i Hjemmets Glæde. Det var en Oplevelse at gæste dem i

Hjemmet, Kristine i travl Virksomhed med at gøre det hyggeligt og skønt for Gæsterne, og Mads Agger i sin Stol som en erfaren Høvdingeskikkelse. — Ingen kunde da undgaa at høste Udbytte af hans gode og lyse Forstand, der gav ham praktisk Greb paa Livets mange udvortes Forhold. Hans Viljestyrke og Mod skal i hans yngre Aar — efter Sigende — have virket næsten overvældende, hvilket vakte baade Beundring og Modstand. Selv op i hans høje Alder mødte man ofte hans viljestærke Natur, saa man flere Gange, hvor han æggede til Modstand, blev mindet om Asbjørn af Medalhus eller den gamle Togny Lagmand. Naar han, som det stundom hændte i Vennelag, nævnte „den gamle Adam i os“, da var man ikke i Tvivl om, at han tit havde følt sin naturlige, aandelige Styrke bryde frem med en Vælde, der trængte til en sikker Tugtemester, men man fik tillige en Følelse af, at han ved Mødet med „den gamle Adam“ havde lært Ydmyghedens store Kunst; netop dette gav hans Levned dets dybeste Betydning.

Der var mange Ting, Mads Agger kunde tale med om, men aldrig var der den Ild over ham, som naar der blev Tale om den Herlighed, Kristenfolket er kaldet til; da kunde han bryde ud i Forundring over, at han var kommen til at opleve saa megen Livsens Lykke, og da mærkedes det, at han grundede paa, hvorledes han skulde faa Vorherre sagt Tak derfor.

Da han var ung Mand, begyndte den grundtvigske Livsoplysning at trænge ud til Folk — ogsaa her i Vestjylland. Det ældste grundtvigske Præstekuld fandt i Mads Agger en Mand, der ikke kunde lade være at tage ved Lære, og snart blev han den, der i Tro paa Guds Aands Vejledning turde træde nye Stier sammen med Folk her.

Det faldt ham naturligt at gaa paa ubanede Stier; derfor er hans Navn knyttet saa nøje sammen med Grundlæggelsen af det grundtvigske Kirkeliv paa denne Egn, samtidig med, at hans Haand greb kraftigt ind i det praktiske Livs mange Foretagender. — Da han blev gammel (omkr. 80 Aar), kunde man have ventet, at han havde følt sig træt og mæt af Dage. Det blev dog ikke Tilfældet, men ved enkelte Lejligheder, f. Eks. paa hans Fødselsdag, mærkede man paa hans Tale og Sang, at han var beredt paa at møde Døden naar som helst, thi han havde fundet Barne-sæde hos den Herre, der er Dødens Overvinder.

Adskillige af hans nulevende Venner vil sent glemme det lyse, livfulde, gamle Ansigt, der paa hans 80 Aars Fødselsdag var særlig straalende, fordi han netop ved denne Lejlighed var fyldt af Forundring over — og Tak for, hvad han havde oplevet sammen med Gud og Mennesker, og han var i Forventning om en stor Herlighed.

Han havde for nogle Aar tilbage lært i Kirken at synge: „Lovsynge Herren min Mund og mit Indre“ til en ny Melodi af Thorvald Aagaard, og det var da, som denne Salme blev et Udtryk for opsparet Kraft hos ham; særlig sang han med en forunderlig Hjerte-varme det sidste Vers:

„Lovsynger Herren, hans Værker i Klynge,
Verdener alle, thi Riget er hans!
Glæd dig, min Sjæl, til for evigt at synge
Skaberens Pris, hvor han troner i Glans!“

Mads Agger var ikke uden svære Prøvelser og Frielser, men i saadanne Tider kunde han søge Hjælp i Ord som disse:

„Kærlige Frelser! Du ser min Altraa
 til hvad der er evig det bedste,
 mellem min Sjæl og hvad brat skal forgaa
 et svælgende Dyb du befæster,
 saa Verden jeg ser
 ej frister mig mer,
 men Himlen, jeg haaber, mig vorder saa kær,
 at Hjærtet er der!“

Paa hans 80 Aars Fødselsdag (11. Decbr. 1911)
 sang vi:

„Vor Hyldest til Ære og Tak vi frembære
 for hvad du bar frem,
 for hvad du mon virke i Skole og Kirke
 og her i dit Hjem.
 Det vokse i Tider saa lange
 til Glæde for Slægterne mange!

Tit krydsed vi Klinge, den haardt vi mon svinge
 i Døgnets Strid,
 og mangen en Vunde vel give det kunde
 i Holmgangens Tid.
 Dog altid, naar Kampene stilte,
 langt mere der bandt, end der skilte.

End leve du længe blandt Venner i Mængde
 saa frejdig og tro;
 ej Svaghed du friste, daadrig til det sidste
 og fast i din Tro,
 saa klarøjet du følger med Tiden,
 og ung du dig holder i Striden!

Og Gud, som dig sendte, hvem gerne du tjente
 i Lys og i Løn,
 han skænker dig Kraften og signe din Aften,
 saa den vorde skøn!
 Han stander dig trofast ved Side,
 naar Sol gaar i Kvæld under Lide!

Det blev ikke nogen lang Tid efter de 80 Aar, han fik Lov til at virke iblandt os. Nøjagtig et halvt Aar efter — den 11. April (1912) paa sin første Hustrus Fødselsdag sov han hen stille og smilende — efter at han i nogen Tid havde været syg, og den 17. April — efter en total Solformørkelse — samledes et mægtigt Følge af Folk fra Sognet og langvejs fra i Kjølhede for at vise den gamle Fører den sidste Ære. Baaren var hensat i Gaardens smukke Have, og efter en kort Andagt og Salmesang førtes den op i den Kirke (Marie-Kirken), som nu staa — og som fremdeles vil staa for kommende Slægter — som et talende Vidnesbyrd om denne Valgmenigheds første Slægtled — med Troens og Frisindets Fører i Spidsen, som vovede at bygge Herren et Kirkehus „en Hytte kun at lignes ved Guds-Huset i dets Herlighed“.

Foran Alteret med den herlige Altertavle „Den gode Hyrde“ malet af Niels Skovgaard og skænket til Kirken af Mads Agger og Hustru (Kristine Agger) stod hans Baare, mens Valgmenighedens første Præst og Mads Aggers trofaste Medkæmper, gamle Jessen udtalte følgende: (Lemvig Folkebl.).

„Vor Ven Mads Agger er nu gaaet til Hvile efter sin lange Arbejdsdag. Jeg har nu boet paa Afstand fra ham i mange Aar, men det er med Tak, jeg mindes de mange Aars Samliv. Vi har skiftet Ord om baade timelige og aandelige Ting, thi jeg kan med Sandhed sige, at jeg har truffet faa, om hvem det med større Sandhed kan siges, at han levede et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord. Som han havde bygget sit Hjem paa den aabne, jævne Mark, saaledes var han selv jævn og bramfri i al sin Færd. Han tændte tit den Glæde, som er Kærlighed; ikke vor

Kærlighed, der saa ofte præges af Bekymringer og Sorger, men Glæden i Guds Kærlighed.

Der var i Mads Agger noget af det, der er i Slægt med det haarde Fjæld, men Kærligheden gled ind i hans Aarer og gav ham milde Øjne og det gode Hjer-te, saa han gerne gjorde godt mod andre.

Han var en Arbejdets og Virksomhedens Mand i sit Hjem og udenfor sit Hjem. Men han var ikke af dem, der blev borte i denne Verdens Ting. Da hans Øjne var bleven opladt, saa var det, som det skabtes himmelvendt, og i hans Hjer-te levede de Længsler, som kun fyldestgøres af Glans fra Evigheden.

Han var en djærv Mand, god at spørge til Raads og hastig til Daad. Han var skabt til at være Fører og Leder, han havde i sig ikke saa lidt af en Høvdings Natur. Jeg har ofte tænkt paa ham og sammenlignet ham med Høvedsmanden, som Jesus kom til, og hvis Tjener han helbredte.

Mads Agger elskede sit Land og sit Folk, og endnu mere den Guds Menighed, som bor og bygger i dette Folk, og saalænge dette Kirkehus staar med Friskolen paa den ene Side og Forsamlingshuset paa den anden, saalænge vil det være Vidnesbyrd om, at han havde Kærlighed til sit Folk. Kunde han nu høre, hvad vi her siger, saa vilde han rejse sig og sige som Høvedsmanden: „Herre, jeg er ikke værd, at du gaar ind under mit Tag, men sig kun et Ord“. Dette Livets Ord troede han paa; i Forvisning om, at det Ord giver Naade og et evigt Liv, er han gaaet bort, i den Tro lukkede han sine Øjne i Hjemmet hernede, før han gik til Hjemmet, som hvælver sig her oven over.

Han stod som den ældste i sin Slægt; rundt om ham stod en ny Slægt, som skulde tage Arv efter ham. I mine Øjne er han som et stort Træ, faldet for Øksens

Hug for at give Plads for de mange smaa Træer, der stod i Træets Skygge. Gud lader det blive hans bedste Minde, at der efter ham staar en Slægt, der kunde løfte hans Arv, saa det bliver et Vidnesbyrd om, at de var runden af en god Rod".

Jørgen Jørgensen Borup.

Kilder: Lemvig Folkeblad, Højskolebladet, Bavnens Hardsyssels Aarbog Nr. 38, mundtlige Meddelelser og Selvoplevelser.

J. B.

ULDTØJSKØBMANDEN
SØREN TRUELSEN

FRA VESTERHOLM

Af G. Bützow-Rohde.

En af de betydeligste Skikkelser i Hammerum Herred i Slutningen af forrige Aarhundrede var Søren Truelsen, Storbonden, Uldtøjskøbmanden og den egentlige Grundlægger af det senere kendte Tricotagefirma i Herning.

Paa Egnen er der stadig en egen Klang over hans Navn, de Gamle mindes ham endnu, men for de yngre Generationers Vedkommende forbindes hans Navn næppe med den Opblomstring af Egnen omkring Herning, som fandt Sted i Midten og sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede.

Et kort Rids af Søren Truelsens Liv, isprængt lidt Slægtsoplysninger*) og forskellige Anekdoter,**) vil kunne bidrage til et nærmere Kendskab til denne fremsynede, særegne og betydelige Mand, hans Liv og Indsats i Egnens Historie.

Søren Truelsen var af gammel midtjysk Bondeæt, saa langt Slægten kan spores tilbage har den haft Rod i Hammerum Herred, den ældste af Forfædrene, der er fundet, er Grafuers Poulsen, som i 1684 ifl. Regnskaberne over Kop- & Kvægskatten boede i

*) G. Bützow-Rohde: Ahnetavle for fire Søkende Truelsen 1946.

***) H. P. Hansen: Midtjyllands ældste Handelshus (S. Truelsen & Søns Jubilæumsskrift) 1927.

Birk, Gjellerup Sogn. Ifl. Matriklen 1688 var han under Herningsholm, Fæster i Birk af en Gaard paa ca. 10 Tdr. Hartkorn.

En Datter af denne Grafuers Poulsen blev gift med Troels Jensen. Parret boede i Birk, hvor begge døde 1725. Deres Søn Grauers Troelsen, eller Graves Birk, som han gerne blev kaldt (født 1704, død 1784) blev 1723 gift m. Kirsten Olufsdatter (født ca. 1697, død 1766). Han var ligesom Morfaderen Fæster under Herningsholm og boede omend maaske ikke paa samme Gaard som Morfaderen, saa dog paa en lille Gaard, udskildt fra Morfaderens Jordstykke.

Grauers og Kirsten havde en Søn Troels Grauersen (Gravesen) (født 1725, død 1779) som var gift to Gange, først i 1754 med Mette Pedersdatter (født 1727, død 1776), senere med Maren Pedersdatter. Troels og Mette havde en Ejendom i Vaade ved Ikast, deraf hans Kendingsnavn Troels Vaade. Han blev Sognefoged, var en agtet og efter daværende Forhold, holden Mand, om hvem det fortælles, at han var den første paa Egnen der havde en Bilæggerovn og et Stueur.

Troels og Mette havde flere Børn, deriblandt Grauers Troelsen (født 1760, død 1816), gift 1793 med Maren Christensdatter fra Birk (født 1764, død 1841). I 1794 købte Grauers Troelsen nogle Parceller*) No. 27 & 28 fra Gaarden Nørholm opr. af Herningsholm Jord og opførte af Træ et Stuehus, Gaarden benævntes de første Aar „Heedager“, senere (i 1802) Vesterholm og Grunden var hermed lagt til

*) P. Stavnstrup: Herningsholms Historie 1917.

*) L. Ch. Th. Frølund: Herning Sogn og Plads 1874.

den nuværende Gaard af samme Navn og dermed ogsaa indirekte til det Handelshus, Midtjyllands ældste, som er udgaaet herfra.

Navnet Vesterholm træffer man saa langt tilbage som i 1320, da en Mand fra Egnen skænker nogle Gaarde, deriblandt en i Høring (Herning) By og en i Vesterholm til Sct. Hans Kloster i Viborg, men om dette sidste Vesterholm har nogen som helst Forbindelse med de her omtalte Parceller, er vel tvivlsomt, de har formentlig været ubebyggede i umindelige Tider, men der kan jo være en svag Mulighed for, at et gammelt Navn Vesterholm kan have levet paa Egnen i Folkemunde, og Navnet herfra er hentet, da Gaarden omdøbtes i 1802.*)

Ægteparret Gravers og Maren havde 8 Børn, den ældste Søn Trouels (Troels) Gravesen (født 1795, død 1865) blev 1821 gift med Kirsten Marie Sørensdaughter (født 1802, død 1896). Han var Sognefoged, Amdsraadsmedlem og Retsvidne, fik Fædrenegaarden, som han ombyggede, grundlagde Købmandshandelen paa Vesterholm og gav sig endvidere i Lag med Uldhandelen. Han blev en Slags Grosserer i Uldtøj, idet Bønderne solgte deres hjemmelavede Uldtøj til ham og han videresolgte det til de omrejsende Uldhandlere.

Det vil føre for vidt her at komme ind paa en nærmere Beskrivelse af denne meget særprægede Mand, nævnes skal det blot, at han fik en ganske særlig Anseelse og Position paa Egnen i Kraft af den Indsats han ydede ved Oprettelsen af den første rigtige og lovlige Købmandshandel.

Personlig sluttede han sig til „Dømmerbevægelse“

*) H. P. Hansen: Kultur- & Sprog minder 1930.

sen",*, en pietetisk Sekt udenfor Folkekirken, der fordømte anderledes troende og særlig laa i Strid med Præsterne om Daaben, Nådveren og Konfirmationen. Han blev en af Sektens Forgrundsfigurer og Vesterholm blev en Slags aandeligt Centrum for Bevægelsen.

Troels Gravesens Vækkelse fandt Sted i Aarene efter Krigen 1848, inden den Tid holdt man baade Julegilde og Dans paa Vesterholm, men alt gik ordentligt til, Troels var en bestemt Mand, som ikke fandt sig i Udskejelser af nogen Art, ogsaa inden sin Vækkelse læste han Guds Ord.

I Sommeren 1856 afholdtes paa Vesterholm Sektens første private Altergang, hvor endog Børn toges til Alters. Bevægelsens dystre og alvorstunge Livsindstilling kom i høj Grad til at præge, ikke alene Troels Gravesen, men ogsaa — igennem flere Generationer, de Børn, der udgik fra hans Hjem.

Troels havde 9 Børn, den tredieældste var Søren Truelsen (født Vesterholm 8. Marts 1826, død Herning 28. Februar 1910), han fik baade Gaarden og Forretningen, i Vuggegave havde han allerede faaet Faderens gode Handelstalent.

Rent umiddelbart skulde man vel synes, at det havde været naturligt om den ældste Søn, Gravers Truelsen (født 1822) var blevet Arvtager til Fædrengaarden og til Forretningen; man kender ikke Aarsagen til at dette ikke blev Tilfældet, naturligvis kan det have været Sørenns særlig medfødte Handelstalent, der i Faderens Øjne kvalificerede ham som Arvtager,

*) J. Göttsche: Træk af en jysk Vækkelseshistorie 1925.
J. Göttsche: Livsrørelser 1924.

*) Nogle Mindesange over vore i Kristo salig hensøvede Venner og Slægtninge 1925.

nok er det, Gravers kom til Nørgaard ved Vørgod, hvor han 1857 begynder en Købmandshandel og det næstældste Barn var en Datter, som jo ikke kunde komme i Betragtning i denne Forbindelse.

Om Søren Truelsens Barndom vides ikke meget, men Overleveringerne beretter, at han var en urolig Fyr, og da han ikke var let at styre hjemme mellem den store Børneflokk, blev han allerede i 8 Aars Alderen sendt til en Morbroder i Høgild, hvor han i to Somre kom til at vogte en stor Faareflokk paa Heden ved Hjortsballehøje. Historien melder intet om, hvorvidt Opholdet havde nogen opdragende Indflydelse paa Knægten, derimod har han selv fortalt, at han var „livsens ræd“ for Hugorme.

Skoleuddannelse meldes der intet om, men uden Kundskaber var Søren ingenlunde, der findes fra ham Breve, hvis Formulering og hele Indhold kunde gøre mange af Nutidens Unge med lang Skoleuddannelse til Skamme.

Senere stod han halvandet Aar i Snedkerlære hos en Mand i Birk; her paadrog han sig ved at løfte for tunge Ting, en Skade, formentlig Brok, som aldrig helt forsvandt.

Hos en Skomager Beck, der i Begyndelsen boede i et Spændehus ved Brændgaard, senere i Nærheden af Skolen, lærte han at spille Violin, og han har senere fortalt, at han et Aar var ude at spille til Julegilde seksten Nætter i Træk, fra 2. Juledags Aften til et Stykke ind i Januar, det var anstrengende, men det gav „Spaaner“, thi han tjente 24 Skilling pr. Nat. Selv var han ogsaa en ivrig Danser, men da Forældrene sluttede sig til Dømmerbevægelsen, blev Violinen ødelagt, Forlystelserne hørte op for Beboerne

paa Vesterholm, og fra den Tid førte Søren en rolig Tilværelse.

Som ung Karl forsøgte Søren Truelzen som saa mange andre Karle, Lykken som rejsende Uldhandler paa Sjælland. Historien melder, at han det første Aar kom fattigere hjem end han rejste ud; han tabte dog ikke Modet, men prøvede igen, og denne Gang gik det bedre.

Det var imidlertid en drøj Omgang at vandre rundt fra Gaard til Gaard med Uldpakken paa Ryggen, det tog Tid og Afstandene dannede en naturlig Begrænsning for Virkefeltet. Han fandt derfor paa en for de omrejsende Uldhandlere ganske ny Fremgangsmaade. Saa snart han kom til Sjælland købte han Heste og Vogn og han kørte nu rundt fra By til By og solgte Varer, ikke alene til Gaardene, men ogsaa og navnlig til de fastboende Handlende i Byerne. Naar han nærmede sig København satte han Befordringen i Stald i Roskilde og tog med den nye Jernbane, som i 1847 var blevet aabnet, til Hovedstaden.

Naar han om Vinteren skulde tilbage til Hammerum Herred for at hjælpe til med Juletravlheden paa Vesterholm solgte han Hestene, for atter at købe nye, naar han næste Foraar igen kom til Sjælland. Saaledes handlede han i otte Aar og maa utvivlsomt have tjent gode Penge, baade til sig selv og til Faderen; maaske finder man heri den rigtige Forklaring paa, at det blev ham og ikke Broderen Gravers, som blev Faderens Arvtager.

Paa Sessionen blev han udtaget til Trainkonstabel, og da Treaarskrigen brød ud skulde han være mødt, men han lejede, som man kunde i de Tider, en Mand (Chr. Bækgaard Thomsen) til at møde i sit Sted. Imidlertid fik Reservemanden Betænkeligheder, han

kom i Tanker om, at Krig maaske ikke var helt ufarlig og nægtede at møde. Følgen var, at Søren maatte af Sted. Efter 8 Dages Forløb lykkedes det dog at faa den anden til at opfylde sine Løfter og Søren kom atter hjem bag Disken. Det var en kostbar Historie med Stedfortræderen, thi denne blev efter Krigen beordret til 1½ Aars Arbejdstjeneste for Militæret, og Søren skulde — foruden en Sum een Gang for alle — betale ham Løn hver Maaned. Trods alt har det dog nok kunnet betale sig, Søren fik sikkert rigelig Godtgørelse for sin Medvirken i Købmandshandelen.

Det var ikke nogen helt almindelig Forretning, der blev drevet paa Vesterholm. I Troels Gravesens første Tid var der ingen Butik, Kunderne blev ekspederet i Dagligstuen, en Stue, der saa ud ganske som hos andre Bønder, der var Langbord, vægfast Bænk o. s.v. Indenfor Døren var der et Panel, i dette var en Lem til at slaa ned og bagved var Butikken, primitivt — sammenlignet med vore Forhold, men efterhaanden blev der dog bygget nyt Stuehus, og Forretningens Lokalteter forbedredes. Og hvilke Varer handledes der saa med? Ja, det var lidt af hvert, Lageret var mere alsidigt end en almindelig Brugsforening nutildags, der var Træ og Tømmer, Stangjern, Isenkram, Manufakturvarer og Kolonial, Brændevin, Tobak, Smør, Farver, Kakkellovne, Stenkul, Hør, Hamp, Tjære, Tran og Huder, ja, der var praktisk talt ikke den Vare, man ikke kunde købe paa Vesterholm. I mangfoldige, ja, vel nok i de fleste Tilfælde blev Betalingen erlagt i Bindtøj, hjemmestrikket Uldtøj, som atter afhændedes rundt om i Landet gennem omrejsende Uldhandlere eller ikke mindst paa Sørenes forskellige Salgsture paa Sjælland.

En Del af Indkøbene blev foretaget i Ringkøbing

eller Aarhus og andre i Randers, hvorfra Varerne pr. Pram blev bragt op gennem Gudenaæen til Ans, der ligger ca. 10 km nord for Silkeborg, og herfra hentes de med Hest og Vogn til Vesterholm, som til Stadighed havde et Spand Heste paa Landevejen.

Som ung Karl blev det ogsaa betroet Søren Truel- sen at hente Varer, idet han lejlighedsvis afløste Kusken „Dres“; dog turde han ikke som denne lægge sig til at sove i Vognen. Naar Søvnen derfor var ved at overvælde ham smurte han sine Øjne med Tobaks- sauce, det skal — efter hvad han senere selv for- talte — have været et probat Middel.

Mange Varer havde Søren paa denne Maade hen- tet i Ans, mangen Passiar havde han slaaet af med Bønderne, naar de kom til Vesterholm for at handle, og megen solid og navnlig praktisk Handelslærdom havde han erhvervet sig, saaledes at han var godt rustet til at overtage Arven efter Faderen, idet han grundigt havde lært Handelen, saavel ude som hjem- me.

Det er ikke muligt nu at konstatere bestemte Aars- tal, men det maa antages, at han begyndte sine Rej- ser til Sjælland omkring 18—20 Aars Alderen. Han rejste i ca. 8 Somre, og vi er saaledes kommet til ca. 1854. Paa dette Tidspunkt optog Faderen ham i For- retningen — vel som en Slags Medindehaver — og Firmanavnet angives i 1855 som: T. Gravesen & Søn.

Kort Tid forinden, 9. December 1853, var Søren Truel- sen blevet gift med Else Johanne Niel- sen*) (født 1834, død 1871), en Datter af Landmand i Sivebæk v/ Tjørring Niels Lauridsen Sahlholdt og Hustru Marie Elisabeth Conradsdatter Nyboe af den kendte Nyboeske Slægt. De nygifte flyttede ind i Af-

*) Konrad Understrup: Stamtavle over Slægten Lundsgaard 1913.

tægtshuset paa Vesterholm. Først da Søren i 1858 ogsaa overtog og fik Skøde paa Gaarden, flyttede han over i Hovedhuset og de Gamle i Aftægtshuset, der laa sønden for Gaarden og var tilbygget Laden. Gamle Troels døde 7 Aar senere, Moderen først i 1896.

Forbindelsen mellem de Unge vakte ikke saa lidt Modstand i Konens Familie, idet navnlig Svigerfaderen vilde have haft Datteren gift med en velhavende Gaardmand i Gjellerup, men hun holdt af Søren og fik ogsaa sat sin Vilje igennem, hvad ingen af dem iøvrigt senere kom til at fortryde.

Hvis man kender lidt til Dømmerbevægelsen, er man ogsaa kendt med de stærke aandelige Brydninger, der fandt Sted i Midten af forrige Aarhundrede i Hammerum Herred, hvor Bevægelsen navnlig havde sit Hovedtilholdssted.

Søren Truelsen havde i sit Hjem oplevet Bevægelsens Gennembrud. Han havde set sin Fader og navnlig Farbroderen, Peder Gravesen,*) der var Smed i Grøderis, gaa stærkt i Breschen for Dømmernes Synspunkter. De var ikke lærde, men jævne og dybt alvorlige Folk. Farbroderen f. Eks. var en lille, meget begavet og uhyre energisk Mand med en jernhaard Vilje. Han tænkte meget og drog med stor Skarphed Konsekvenserne af sine Tanker. Ogsaa Søren var i disse Aar blevet vakt og havde sluttet sig til Bevægelsen, idet han deri fandt Hvile og Udløsning for sin Guds frygt.

Hos sin Hustru, hvis Hjem ogsaa tilhørte Dømmermenigheden, fandt han positiv Støtte i sine Synspunkter.

Paa en enkelt Undtagelse nær døbte Søren Truelsen personlig alle sine Børn. Kun for de to ældstes

*) Johs. Götzsche: Træk af en jysk Vækkelseshistorie 1925.

Vedkommende fandt der senere kirkelig Fremstilling Sted.

Ogsaa i Søren Truelsens Tid, i hvert Fald i de første Aar, vedblev Vesterholm at være Samlingsted for Egnens Dømmere og privat Altergang fandt jævnlig Sted, hvor Peder Gravesen, der gennem adskillige Aar var Bevægelsens egentlige Leder, uddelte Sakramenterne — dog har Søren Truelson ogsaa selv uddelt Nadveren. I et Brev af 8. Marts 1860 til J. A. Trøstrup fra dennes Moder,*) fortæller der om en gammel Kone, Ane Abildstrup, som lige var død, og som ikke forinden vilde have nogen Præst, hvorfor man hentede Søren Truelson, som for sidste Gang tog hende til Alters.

At Søren Truelson ogsaa var en fremsynet og driftig Købmand er hævet over enhver Tvivl, han skyede ingen Ulejlighed, og han tog enhver Chance op, men altid paa et reelt Grundlag, det var netop hans og Forretningens Styrke, at Bønderne af Erfaring vidste, at paa Vesterholm løb de ingen Risiko for at blive snydt.

En Overgang handlede han i ret stor Stil med Smør**), nu stilledes der ganske vist ikke den Gang saa store Krav til Smørrets Kvalitet som i Dag, men véd man paa den anden Side, hvor vanskelig Smør kan være at behandle, vil man forbavses over, at det overhovedet kunde trives i Omgivelser med Tjære, Kolonialvarer og andre stærkt duftende Sager. Opkøbene blev foretaget paa Gaardene; de mindre Landejendomme leverede Smørklumper paa 2, 3 eller flere Pund, medens jævnt store Gaarde gemte Smørret i Dritler, som de solgte et Par Gange om Aaret. Et

*) H. P. Hansen: Trøstrup fra Torsted 1930.

**) H. P. Hansen: Fra gamle Dage 1921.

Aar, da Smørprisen var særlig lav, maatte Søren lade en Del Smør lave til Sæbe, hvorved han opnaaede den dobbelte Pris af, hvad han ellers vilde have faaet.

I Almindelighed gav Smørhandelen god Avance, men et Aar før Krigen 1863—64 gik Smørprisen saa langt ned, at han tabte over 1.000 Rdl., og det var mange Penge dengang. En Del maatte endog afsættes til Norge, hvor det dog kun blev betalt som Vognsmørelse.

Saa kom Krigen, og ingen turde købe. Søren Truelsen derimod tog Chancen, og han købte Smør, baade for sine egne og Faderens Penge og for alt, hvad han iøvrigt kunde laane. Til Slut havde han flere Hundrede Dritler staaende i Laden, veltildækket med Halm, for at Lageret ikke skulde blive opdaget, saafremt Tyskerne kom. Frygten var ikke ubegrundet. Efter at Tyskerne i April havde indtaget Dybbøl, drog de som bekendt op gennem Jylland, og paa Vejen kom de ogsaa gennem Herningegnen. Det var kun mindre Afdelinger paa Gennemmarch, men hvor de kom frem, udskrev de Varer eller Befordring.

Ogsaa paa Vesterholm fik man Ordre til at stille med Hest og Vogn, for at køre for Tyskerne. Der sendtes en stor og svær Fragtvogn, som imidlertid hurtigt blev kasseret, da den viste sig at være alt for tung til at kunne køre gennem Knudemosen, hvor de østrigske Kanoner kort forinden var kørt fast.

Yderligere Besøg af Tyskerne fik han ikke, og Smørret var reddet. Fredsslutningen stod for Døren, pudsigt er det at se, hvordan Truelsen fik Forhaandskendskab hertil, ikke som Nutildags gennem Aviser eller Radio, nej — det var en Dag han tilfældigt var ude at køre med Herredsfogeden, at denne fortalte, at der var sluttet Vaabenstilstand. Søren øjnede

straks Muligheden for en Prisstigning, og han købte yderligere op, idet han endog laante Penge af selve Herredsfogeden.

Freden blev sluttet, Vinteren kom, og ingen havde Smør, saa det kan nok være, der blev Efterspørgsel efter Smørret fra Vesterholm, og Søren tog en ganske betydelig Fortjeneste hjem.

Opbevaring af Smør er jo nu en ret vanskelig Ting, dengang tog man mere enkelt paa det. En Vinter, kort efter Krigens Afslutning, hvor Smørprisen var temmelig lav, gemte Søren Truelsen nogle Dritler over til næste Vinter, Smørret blev æltet og saltet, inden det blev leveret til en Grosserer i Aarhus. Søren var selv med i Aarhus, og han bad Grossereren se til Smørret, hvad denne ikke mente var nødvendigt, idet der aldrig havde været Grund til Klage. Ogsaa denne Sending viste sig at være tilfredsstillende, og Søren bemærkede tørt: „Ja, det er nok Vintersmør, men det er rigtignok fra forrige Vinter“. Selv om han gerne vilde have sit gamle Smør afsat, vilde han dog ikke føre Køberen bag Lyset.

Foruden de almindelige Købmandsvarer købte Søren Truelsen undertiden forskellige andre Varer i København, som han kunde sælge med god Fortjeneste i Midtjylland.

Der blev saaledes holdt store Auktioner i København over Munderingsgenstande fra Militærdepoterne, han købte her en Mængde røde Militærfrakker, som Soldaterne havde brugt i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. De var kasseret, fordi de var alt for iøjnefaldende i Krigstider. Trøjerne kostede paa Auktionen saa lidt, at Søren havde dem gratis, naar han skar Tinknapperne fra og solgte disse til Tinstøberne, hjemme kunde han saa sælge Trøjerne uden Knap-

per for 2—3 Mark Stykket. Ogsaa adskillige Læsblaat Soldatertøj, brugte Benklæder, Huer, Kapper, Vaaben og Seletøj m. m. købte han. Af Sablerne lod han lave gode Knive og af Bajonetterne fremstilledes Grebe. Han købte ogsaa Sælskindstornystre, hvorefter man lavede Tobakspunge.

Under Krigen 1863—64 fik Søren Ordre paa Levering af mange Hundrede Dusin Sokker til Soldaterne. Skønt forberedt paa en stor Ordre, oversteg denne dog Lagerets Kapacitet, men Søren var ikke længe om at finde paa Udvej. Han klippede en Del Kvindehoser midt over, lod binde Fødder i de overklippede Skafter og havde saaledes det dobbelte Antal Sokker af det tidligere Antal Kvindehoser.

I de opbevarede Regnskabsbøger fra Vesterholm fra 1860'erne ses der stadig at være en betydelig Om sætning i Kolonialvarer, men Søren Truelsen var ikke blind for, hvad Vej Udviklingen vilde gaa, der var nemlig i de sidste Par Aar kommet enkelte Smaakøbmænd ved „Herning Gade“, og der begyndte saa smaat at danne sig Bebyggelse, hvor det nuværende Herning ligger, saaledes at man kunde vente Konkurrence fra denne Side.

Han ophævede da Kolonialforretningen, vistnok i 1869, en medvirkende Aarsag hertil har dog ganske utvivlsomt været, at Handelen med Bindtøj efterhaanden var blevet saa omfattende og indbringende, at han foretrak helt at hellige sig dette Felt.

Søren Truelsen kørte nu med faa Maaneders Mellemrum ud og købte Bindtøj op, ja, det blev endog forud bekendtgjort ved Kirkestævne, naar han kom og modtog Varer. Rundt om i Sognene var der efterhaanden mange saadanne Handelsfolk, men Søren Truelsen var den største og den mest kendte i Midt-

jylland*). Ulden købtes gerne i Holstebro eller Ringkøbing; Bindtøjet derimod rundt omkring i Sognene.

I 1868 stiftedes Hammerum Herreds Spare- & Laanekasse under meget beskedne Forhold. Søren har nok været noget stødt over ikke ved denne Lejlighed at være blevet taget med paa Raad. Det drillede ham, og der fortælles en ganske pudsig Historie om, hvordan han nogen Tid efter at Kassen var traadt i Funktion, henvendte sig og spurgte, om han kunde laane 10,000 Rdl. Efter Sparekassens Forhold var dette et meget stort Beløb, og man svarede, at saa meget kunde han ikke faa. Naa, ja, svarede han, men saa kunde han maaske faa Lov at indskyde 10.000 Rdl. Ja, saa meget mente de ikke at kunne tage imod som Indskud, men saa brast det ud af ham: „Naa, det kalder I en Sparekasse. A kalder det nu en skidt Kasse“. Og dermed gik han.**)

I 1871 mistede Søren sin Hustru. Hun havde lidt af Tuberkulose og døde efter et langt Sygeleje. Der findes intet Portræt af hende, og i Virkeligheden kender man intet til Belysning af hendes Personlighed. Det eneste positive man ved, er, at hun var et ivrigt Medlem af Dømmermenigheden, at hun ved sit Giftermaal satte sin Vilje op mod Faderens og endelig, at hun paa sit Dødsleje havde tilskyndet Søren til efter hendes Død, at gifte sig med Margrethe Moesgaard, som hun kendte, og som hun kunde tænke sig vilde blive Søren en god Kone, tre Træk, der hver for sig vidner om en reel og nøgtern Tankegang.

Hun begravedes i Familiegravstedet paa Herning Kirkegaard (gl.). Paa en lille Metalplade fastgjort til Jerngitteret omkring Gravstedet læses Skriftstedet:

*) Konrad Understrup: Af Bindestuens Saga 1918.

**) Oluf Nielsen: Herning 1928.

„De retfærdiges Sjæle ere i Guds Haand, og der skal ingen Pine være ved dem“. Viisd. 3 C 1.

Søren tøvede ikke med at følge Hustruens Raad. Allerede inden Aaret var omme, blev han paa Herning Tinghus viet til forannævnte Ane Margrethe Nielsen (født 1843, død 1877), Datter af Gaardbestyrer Niels Moesgaard og Hustru Else Madsdatter. Ogsaa om hende vides overmaade lidt. Hun led ligesom den første Hustru af Tuberkulose og døde efter 6 Aars Ægteskab.

I mange Aar havde Sørens yngste Broder Carl Johan hjulpet til paa Vesterholm. Efterhaanden var han kommet til Skelsaar og Alder, havde været borte fra Hjemstavnen nogen Tid og havde nu selv faaet Gaard i Tjørring. Søren manglede en Medhjælper, og han fik da en Broder til sin anden Hustru, M. K. Nielsen, til Assistance i Forretningen.

Denne M. K. Nielsen var som oftest med Søren paa Opkøbsturene rundt i Sognene. Om disse Ture fortælles det, at de almindeligvis begyndte hos Sørens Broder, Graves Truelsen i Vorgod. Herfra kørte de til Videbæk Kro, derfra til Ravnsbjerg, der laa et Sted ude paa Heden. Her overnattede de, og næste Morgen gik det videre til Nr. Omme, Vinding og Holstebro. Hjemturen gik over Aulum og Tjørring.

De var godt kørende med et Par svære, brune Heste for en Fjedervogn, og de medførte i Læderposer store Beholdninger af Sølvpenge, saaledes at Sælgerne af Bindtøjet kunde faa kontant Betaling i aftalte Penge. Alle Steder, hvor de kom frem, gjorde man Stads af Søren Truelsen, men han var heller ikke fedtet, han gav gode Drikkepenge, og alle, der kom med Bindtøj, blev beværtet med Kaffe eller Punch paa Sørens Bekostning.

Medens han selv vurderede og takserede Bindtøjet, udbetalte K. M. Nielsen Pengene. Bagefter havde han travlt med at pakke Bindtøjet i Sække, som de dog ikke selv tog med. En eller to store Fragtmandsvogne, som Søren havde lejet, gennemkørte Ruten og opsamlede det indkøbte Bindtøj.

Hvide Vanter var en stor Artikel; de blev købt paa Ringkøbingegnen i store Partier og videresolgt til det tyske Militær. Disse Vanter lugtede ikke godt. De var almindeligvis vaskede i Fiskevand, men værre lugtede dog det Bindtøj, som blev vasket i Urin, hvad der ingenlunde var ualmindeligt, inden man begyndte at anvende Sæbe og Soda.

Søren Truelsen hersede meget med Bønderne, naar de kom med deres Bindtøj. Noget var for løst strikket, andet var for daarligt vasket o. s. v., og Søren kunde ved saadanne Lejligheder være ret grov i Munden. En gammel Kone, som kom med en Bemærkning om, at hun „sandeles har brojt møj Seef“, fik af Søren omgaaende Svar paa Tiltale, idet han barsk svarede: „Du hår brojt nåt P . ., hår Du“.

Han var streng i Bedømmelsen af Varene, naar han skulde købe, hvad han vel ogsaa var nødsaget til, da Bønderne ofte snød ham, naar de kunde komme af Sted med det. Saaledes fortælles det, at en Mand lagde sit Bindtøj ud i det Frie, Natten før det skulde afleveres paa Vesterholm, og om en anden berettes det, at han — paa Vej til Vesterholm — tog Klædet, hvori Bindtøjet var pakket ind, af, da det begyndte at smaaregne. Uldtøjet skulde nemlig sælges efter Vægt. Endelig fortælles der om en Mand fra Sunds, der bødede paa det alt for tørre Vejr ved at stænke sit Bindtøj, da han gik over Aaen mellem Sahlholdt og Vesterholm. Søren havde imidlertid enten set eller

hørt om Tricket, og der siges, at han med en lang Kæp løb efter Synderen over til den anden Side af Aaen. Om han fik fat paa Kalorius melder Historien intet om.

Søren Truelsen havde vel nok Ord for at anvende et ret kraftfuldt Sprog, og han sparede ikke paa Gloserne, navnlig ikke naar han havde Fornemmelsen af, at han skulde tages ved Næsen. Det var derfor med bange Anelser, at Bønderne kom til Vesterholm, naar de ikke havde aldeles rent Mel i Posen; thi de vidste, at Søren var vaagen og havde et Øje paa hver Finger, og opdagede han Uregelmæssigheder, som f. Eks. Konen, der tre Gange solgte ham det samme Parti Bukser, saa aabnede han rigeligt for Talens Sluser.

Just afholdt af Befolkningen kan man næppe sige, han har været*), han var streng i sine Krav overfor andre, saavel som overfor sig selv, men han var respekteret i Kraft af sin Dygtighed og Retskaffenhed, og han havde Ord for at være en streng men meget human og god Mand overfor sine Tjenestefolk, som gerne blev i hans Tjeneste i lange Tider.

I 1878 flyttede Herredskontoret fra Gaarden Nørholm, hvor det igennem en Aarrække havde været installeret, til Herning, og Søren købte derefter Nørholm af Staten for Kr. 32.000 og flyttede Forretningen de faa Kilometer fra Vesterholm til Nørholm.

Det følgende Aar mistede Søren Truelsen sin Medhjælper K. M. Nielsen. Denne var blevet forelsket i Sørens ældste Datter, og da Søren ikke billigede saadanne Ægteskabsplaner, forlod Nielsen Nørholm for senere at etablere sig som Tricotagehandler i Randers, hvorfra han dog vedligeholdte en naturlig For-

*) Oluf Nielsen: Herning 1928.

retningsforbindelse med sin Svoger og tidligere Principal.

Den gamle Moder, der efter Faderens Død havde boet hos Søren, blev efter Købet af Nørholm installeret i Aftægtshuset paa Vesterholm, hvor hun fik en Tjenestepige. Hun kunde ikke tænke sig at komme bort fra Gaarden, hvor hun havde tilbragt næsten hele sit Liv.

Den Gamle holdt af at samle sine Børn og de mange Børnebørn om sig. Mindst een Gang hver Sommer inviterede Søren sin Moder sammen med hele Familien, der saa samledes paa Nørholm, idet Pladsforholdene i Vesterholms Aftægtshus ikke tillod større Forsamlinger.

Det blev dog senere nødvendigt, at den Gamle maatte flytte til Nørholm, men hun længtes tilbage og faldt ikke til i de nye Omgivelser. Navnlig savnede hun den beboede Storkerede paa Taget. Det havde været hende en stor Adspredelse at følge Storkefami-liens Liv og Færden, og da hun ikke kunde det mere, følte hun sig ensom. Men Livskraften var stor, og flere Aar levede hun sit stille Liv hos Søren, der var hende en god og kærlig Søn. Først i 1896 døde hun, 94 Aar gammel.

I disse Aar drev Søren Truelsen, samtidig med at han passede Forretningen, Jorden til begge Gaardene, baade Vesterholm og Nørholm, saa han havde nok at tage Vare paa, ikke mindst naar man tager i Betragtning, at han samtidig med Forretningens Flytning til Nørholm i Virkeligheden rykkede ind i et helt nyt Tidsafsnit, Maskinernes Tid.

De fem Strikkepinde afløstes efterhaanden af Maskinerne, der kunde udføre mere og væsentligt bedre Arbejde end det, der i Almindelighed blev lavet i Bin-

destuerne, og Søren Truelsen var forudseende nok til straks at føje sig ind under denne nye Tingenes Tilstand.

Allerede paa Vesterholm havde han haft en Rundvæv, og efterhaanden anskaffedes flere forskellige Strikkemaskiner, saaledes at Forretningen langsomt gled henimod en Industrialisering og Aar efter Aar overtog en større og større Del af Forarbejdningen, — Overgangen til Fabriksvirksomhed var saa smaat begyndt.

I det tidligere Herredskontor paa Nørholm og i den store Sal indrettedes Lagerplads. Der blev indkøbt en Del rundvævede Trøjer, og man begyndte endog at sende Uld til Forarbejdning hos en Tysker, der havde nedsat sig paa Egnen. Han lavede 3- og 4-traadet Garn, der senere farvedes. Dette Garn vilde Egnens Strikkere gerne arbejde med, og man lod forarbejde uhyre Mængder af haandstrikkede Dame-trøjer, Sjaler og lign., som tidligere var blevet importeret fra Tyskland.

Der var i de Aar stor Omsætning, vel nok over et Par Hundrede Tusinde Kroner aarlig, og Omsætningen var stadig stigende. Søren Truelsen tjente godt, men han fik ogsaa fra Tid til anden nogle slemme Knubs. Navnlig tabte han jævnlig paa usolide Uldhandlere. I 1883 foretog han en samlet Opgørelse over sine Tab paa udestaaende Fordringer og maatte det Aar afskrive ikke mindre end Kr. 130,000, saa man kan forstaa, at helt risikoløs var Forretningen ikke.

De omrejsende Uldhandlere fik som oftest Varerne udleverede paa Kredit, og først ved Rejsens Afslutning, eller naar Varerne var solgt, fandt Afregning Sted. Det var saaledes en udstrakt Kredit, der maatte ydes, og Søren havde god Brug for sin gen-

nem Aarene erhvervede Menneskekundskab, naar en ung Mand første Gang kom til Vesterholm for at forsøge Lykken som Uldhandler.

Han blev grundigt eksamineret og formanet af Søren Truelsen, og først naar Karlen havde lovet ikke at drikke sig fuld, ikke at spille Kort og ikke at holde Kæreste, kunde han faa de ønskede Varer paa Kredit. Mange holdt Løfterne og blev stabile Uldkræmmere, medens andre faldt for den omvandrende Svends Fristelser.

Der fortælles om en Uldhandler, der havde faaet udleveret Varer paa Vesterholm for Kr. 2.700, han solgte Varerne og rejste til Amerika uden at afregne. Mange Aar senere sendte han nogle forskellige Sager, deriblandt en Tobaksdaase, hjem til sin gamle Fader paa Egnen. Forsendelsen var embaleret i en af Søren Truelsens gamle Sække. Postmesteren i Herning, som genkendte Sækken og opdagede, hvorfra den kom, vidste om Truelsens Mellemværende med Flygtningen og afleverede ganske roligt hele Pakken til Søren, der senere fremviste Tobaksdaasen som et kosteligt Klenodie, der stod ham i næsten 3000 Kr.

Alle den Slags Tab tog Søren med den største Sindsro, men hændte det derimod, at han fik en halv Snes Kroner for lidt for et Par Stude, saa ærgrede han sig slemt — Gaarden og dens Drift stod alle Tider hans Hjerter meget nær.

Det var ikke mange Aar, Forretningen havde til Huse paa Nørholm. Der var ved at gro en By op i Herning, og det viste sig upraktisk at bo for langt fra Byen og Jernbanen (til Silkeborg, aabnet 1877). Søren Truelsen købte derfor en stor Grund ud til det nuværende Bredgade, hvor han opførte en toetages Bygning. Den østre Ende blev udlejet til Købmands-

forretning, medens han selv i den vestre oprettede en Manufakturforretning, hovedsagelig til Afsætning af egne Produkter. Kort Tid senere flyttedes den saa smaat paabegyndte Fabriksvirksomhed yderligere fra Nørholm til Herning. At Søren kunde være moderne indstillet og villig til at lade sig betjene af Tidens Opfindelser, faar man et Indtryk af ved at høre, at han lod oprette en direkte Telefonforbindelse mellem Butikken i Herning og Nørholm, og det endda paa et Tidspunkt længe før der overhovedet fandtes Telefo-ner i Herning.

Søren Truelsen var efterhaanden kommet et Stykke op i Aarene. Ved Købet af Nørholm var han en Mand paa godt et halvt Hundrede Aar. Han var lige blevet Enkemand for anden Gang og begyndte nu saa smaat at tænke paa Aflastning, idet han øjensynlig gerne vilde fritages for Pligterne i Forretningen for hellere helt at hellige sig Driften af Gaardene, og det laa da nær, at han skulde finde denne Aflastning hos sine Børn.

I første Ægteskab havde han 6 Børn, hvoraf 2 Søn-ner, Truels og Niels og 2 Døtre Kirstine Marie og Anna Cathrine levede, og i andet Ægteskab var 3 Børn, hvoraf 1 Søn og 1 Datter var i Live. De sidste var dog endnu kun smaa Børn.

I Hjemmet paa Vesterholm herskede strenge Prin-cipper, og Fornøjelserne, i hvert Fald de lovlige, var faa. Søren var jo fra sit Barndomshjem præget af sin Faders alvorstunge Indstilling til Livet, og skønt han selv i sin Ungdom med Iver havde deltaget i for-skellige Fornøjelser, havde han nu glemt Ungdom-mens Trang til Forlystelser. Det var saaledes uund-gaaeligt, at han mere eller mindre ufrivilligt lagde en betydelig Dæmper paa Børnenes Munterhed.

Mere end een Gang er det hændt, at Børnene — efter at Søren Truelsen havde sagt Godnat og var gaaet i Seng, trak i Tøjet og listede over paa Nabo-gaarden for at danse. En enkelt Gang skal det være sket, at Ungdommen, medens Søren var kørt ud paa Opkøbstur, benyttede hans Fravær til at arrangere Bal hjemme paa Vesterholm. Midt i Festlighederne kom Søren uventet tilbage. Han har sikkert haft en Anelse om, hvad der skulde foregaa, og han sagde blot, idet han traadte ind i Stuen: „Naa, her danses nok“, men det blev sagt paa en saadan Maade og i et saadant Tonefald, at Gildet af sig selv ophørte, og Gæsterne luskede af. Næste Morgen mælede Søren dog ikke et Ord om Episoden. De to ældste Sønner var begge tidligt blevet sat til Landbruget, men Truels blev hurtigt kasseret, idet han overhovedet ikke egnede sig dertil, f. Eks. kunde han ikke køre Hest og Vogn*). Flere Gange blev han sendt ud paa egen Haand med Køretøjet, og hver Gang gik det galt. Selv et skikkeligt gammelt Øg kunde han ikke styre. En anden Gang skulde han køre Møg med et Par yngre Heste, men da han paa Vejen saa en skrigende Vibe flyve op fra Marken, vilde Truels have undersøgt, om der var Rede med Æg. Han forlod Hestene, som i vildt Løb stak af hjem. De foer gennem nordre Port, tværs gennem Gaarden og ud af den søndre, som var lukket. Men Dyrene havde saa megen Fart paa, at Porten sprængtes. Efter den Historie blev Truels suspenderet baade som Kusk og som Landmand og overflyttet til Handelen, hvad hverken han eller Faderen iøvrigt senere fortrød.

Truels kom altsaa tidligt til at lære Handelen hos Søren, ligesom denne i sin Tid havde lært hos Fade-

*) „Gamle Minder“ Herning Folkeblad 27. Decbr. 1944.

ren. Adskillige Opkøbsture foretog de sammen rundt om i Sognene, og Truels kom snart til at erstatte K. M. Nielsen, der nyligt havde forladt Forretningen.

Megen praktisk Handelslærdom, Kendskab til Uldsagerne og almindelig sund Menneskekundskab maa han have erhvervet sig, thi allerede i en Alder af kun 21 Aar betroede Søren ham Ledelsen af den nyoprettede Manufakturforretning og senere ogsaa den saa smaat paabegyndte Fabrikvirksomhed, efterhaanden som denne, under det nye Firmanavn: S. Truelsen & Søn, flyttedes fra Nørholm til Herning.

Faa Aar senere udskiltes Manufakturforretningen, der solgtes til en Mand fra Ringkøbing. Omtrent samtidig solgte Søren Forretningen med Grund og Bygninger i Herning til Truels, som videreførte det gamle Slægtsfirma, idet Tidens Krav om Mekanisering opfyldtes, saaledes at der efterhaanden udvikledes og opbyggedes en Fabrikvirksomhed af et ganske betydeligt Omfang. Den næstældste Søn, Niels, fik overdraget Nørholm, og Søren flyttede tilbage til Slægtsgaarden Vesterholm, hvis Drift han nu alene helligede sig. Han ombyggede Gaarden, dog med Undtagelse af Laden, og han lod opføre et nyt og mere tidssvarende Stuehus.

I 1887 havde Søren Truelsen den store Sorg at miste sin ældste Datter Marie, som var blevet gift med en Slægtning Conrad Lundsgaard Nyboe Lauritsen. Parret havde bosat sig i Oslo, hvor han havde paabegyndt en Tricotagevirksomhed. Lauritsen kom ogsaa fra en af Dømmerne stærkt paavirket Slægt, og man kan næsten sige, at de Unge var flygtet herfra paa Grund af den stærke og dystre Paavirkning, som stadig omgav dem. Datteren havde faaet Difteri, og Søren vilde til Oslo. Han naaede dog først derop, Da-

gen efter at Datteren var død. Et Brev, som han umiddelbart efter sin Ankomst til Oslo skrev til sine Børn, vidner paa en meget karakteristisk Maade om hans hele tunge og religiøse Indstilling. Han skriver i Brevet en hel Prædiken fremfor at give positive Oplysninger om Dødsfaldet.

Den Paavirkning, han gennem Barndomshjemmet havde modtaget fra Dømmerbevægelsen, sad dybt i Sindet, og adskillige Udtalelser og Handlinger bar Præget om, at den Sæd, der for mange Aartier siden var saaet i hans Sind, havde slaaet Rod og baaret Frugt.

Efterhaanden som Aarene gik, vel navnlig efter sin første Hustrus Død, trak Søren Truelsen sig, efter megen indre Kamp, langsomt tilbage fra Dømmermenigheden, han kæmpede i sit Sind med Brydninger og Tvivl bl. a. om Rigtigheden af og Berettigelsen for Sektens meget stærke Kritik og Fordømmelse af anderledes troende.

Efterhaanden deltog han i Folkekirkenes Gudstjenester, dog vilde han, selv ved sine egne Børns Konfirmation, ikke overvære denne, hvorimod han gerne deltog i den efterfølgende Altergang.

Dette maaske lidt vage Standpunkt, med eet Ben i hver Læjr, tiltalte ham ikke og var ikke i Overensstemmelse med hans helstøbte Karakter, han tog da i Begyndelsen af Halvfemserne det afgørende Skridt og indmeldte sig i Folkekirken, et Skridt der paa Baggrund af hans, hans Slægts og hans tidligere Trosfællers haarde Kamp, viser stor Selverkendelse og Ydmyghed i Sindet.

Af Dømmerne kaldtes han siden „den frafaldne“.

Vil man tale om Søren Truelsens Guds frygt, maa man nævne to Navne, Luther og Kingo, der hver især

havde haft Betydning og Værdi for ham. Luthers Prædikener var hans kæreste Læsning, og han havde tilegnet sig Luthers Tanker om Jesu Gerning som Midtpunkt i Kristendommen.

Naar undtages at Søren Truelsen en Tid var Medlem af Rind-Herning Sogneraad, tog han saa godt som ikke Del i det offentlige Liv, dels var han meget optaget, i sine yngre Aar af Forretningen og i de ældre Aar af Gaardens Drift, og dels var han vistnok en altfor selvstændig Natur til at ville egne sig til noget større Samarbejde med andre*). Han havde sine egne Meninger, som han stædigt satte sig for at gennemføre, koste hvad det vilde — der kunde være noget haardt i hans Vilje — og han besad sin Slægts hele Stædighed og savnede maaske i nogen Grad Evnen til at gaa paa Akkord eller træffe halve Afgørelser, hvad han indlod sig paa, skulde ogsaa fuldføres.

Med hans Vilje forenede sig hans skarpe Hovede, der fik ham til at bedømme Tingene mest fra Forstandssiden. Hans Energi og sunde Omdømme gjorde ham til den dygtige Forretningsmand, han var, og han blev, baade for sine Børn, sine Folk og for de, han kom i Berøring med, et Billede paa, at vil man frem i Verden, og vil man være tilfreds, fordi det lykkes for en, saa maa man være flittig i sin daglige Gerning.

Søren Truelsen gik nu med alle Kræfter ind i Gaardens Drift, og der fandtes praktisk talt ikke det legemlige Arbejde, han ikke kunde paatage sig. Endnu højt oppe i 70 Aars Alderen undslog han sig ikke for at kravle op i Frugttræerne, naar Frugten skulde plukkes ned.

Vesterholms Jord strakte sig et godt Stykke ind i

*) H. P. Hansen: Herning By 1916.

det nuværende Herning, og Søren solgte i Aarenes Løb en Del af Jordene til bymæssig Bebyggelse. Endnu ejede han dog det Areal, hvor nu Sølvgade ligger, her byggede han i 1905 et lille Hus, hvortil han flyttede, efter at have overdraget Vesterholm til den yngste Søn i 2. Ægteskab, Chr. Truelzen, det senere Byrådsmedlem i Herning.

Ganske pudsigt fortælles det, hvordan Gaden kom til at hedde Sølvgade. Det var simpelthen Folk, der gav den Navnet, fordi Søren, med de mange Penge eller med det meget Sølv, var flyttet derhen. Men da Søren hørte det, sagde han: „A kalder det nu a søll' Gade“, idet han derved hentydede til, at Gaden altid henlaa i et rædsomt Morads og Søle.

I mange Aar styredes Huset af en Husbestyrerinde, Anna Gosvig, men efter hendes Død, var det den yngste Datter, Johanne, der styrede Huset og passede den gamle Fader. Det var et ikke altid misundelsesværdigt Job, thi Søren var paa sine gamle Dage ofte ret umedgørlig. Alle sine Dage havde han haft et iltert Sind; han kunde let blive flyvegal, eller som det kaldtes paa jysk „støngs“; det hændte, at hans Natur blev løbet over Ende af en pludselig opfarende Vrede, der lejlighedsvis — uden nogen større Aarsag — kunde resultere i pludselige Eksplosioner, Vreden maatte og skulde ud, men saa snart Udløsning havde fundet Sted, var Tilfældet glemt, og den hastigt opstaaede Vrede atter slukket, virkeligt Nag kunde han vist ikke bære mod nogen.

Fortrolighed i dette Ords rette Betydning var et temmeligt ukendt Begreb, ikke alene hos Søren Truelzen personlig, men hos Slægten i Almindelighed. Meget blev tiet ihjel, ogsaa megen Kærlighed — ikke mindst til Børnene — blev holdt indestængt og fik

ikke Lov til at komme til Udfoldelse og give sig frit Løb til Glæde baade for den, den var tiltænkt, og for den, der følte den.

Sine sidste Aar henlevede han stille. Et langt virksomt Liv nærmede sig sin Afslutning. Sygdom kendte han ikke, men Organismen var slidt op, og Naturen krævede sin Ret. Ganske stille døde han om Morgen den 28. Februar 1910, næsten 84 Aar gammel.

Ved Begravelsen fra Herning Kirke holdt daværende Provst for Hammerum Herred, senere Biskop Johs. Gøtzsche, en stærkt personligt præget Tale, gaaende ud fra Ordet: „Guds Søns Blod renses fra al Synd“, et Ord, der Livet igennem havde haft stor Betydning for Søren Truelsen.

Jordfæstelsen fandt Sted paa Herning ny Kirkegaard, idet den gamle Kirkegaard, hvor Familiegravstedet var beliggende, ikke benyttedes mere.

Blandt de Gamle, som kendte ham, lever endnu Mindet om ham og Billedet af en stout helstøbt Personlighed, hærdet gennem aarelange indre Brydninger, en patriarkalsk Høvdingeskikkelse i Ordets oprindelige Forstand, en Mand af gammel Bondeæt, Selvejer gennem flere Generationer.

Det tunge Hoveriaag, som hvilede over mange af Datidens Bondeslægter, maaske navnlig paa Øerne og i Særdeleshed paa Sjælland, kendte han ikke. Han var frigjort og fribaaren, en Høvding i sin Slægt, for sine Folk og paa sin Egn, en Mand, hvis fornemste Dyder kan kendetegnes ved det Motto, der karakteriserede tidligere Tidens Befolkning i Hammerum Herred

Flid — Nøjsomhed og Gudsfrygt.

STRANDINGSRET OG STRANDINGER I ÆLDRE TIDER PAA HOLMSLANDS KLIT

Af P. Pedersen.

Indledning.

Den jydske Vestkyst har altid i Paalandsstorme været frygtet af Søfolkene. Bølgerne rejser sig imod Revlerne og bryder med en voldsom Kraft ind over dem og ind imod Havstokken. I ældre Tider, i Sejskibenes Tid, var, som en gammel befaren Sømand sagde, „Skibene af Træ men bemanded med Jernmatroser, men i den nyere Tid er det omvendt“. Det var kolossale Mængder Vraggoods, der kunde drive i Land efter en saadan Storm, vidnende om Forlis i rum Sø eller maaske paa Hornsrev — „æ Huen“ — af enten Dækslaster, der blev skyllet over Bord, eller ogsaa hele Trælaster og Skibsvrag, naar Skibet var slaaet i Stykker.

Ved at gennemgaa en gammel Strandingsprotokol, som findes paa Strandfogedgaarden Gl. Bjerregaard, ses det, at det Tømmer, som drev i Land før 1860, var mest „Stortømmer“, hele afbarkede, tilhuggede Træstammer eller Bjælker, som kaldtes „Savblokke“ og „pommerske Bjælker“. Efter den Tid blev det mere savet Tømmer som Brædder og Planke, der drev i Land. Dette vidner om, at i de nordiske Lande, Norge, Sverrig og Finland, hvorfra Trælasterne udførtes, er Savværkerne først paa den Tid blevet anlagt.

Forstrandsretten.

Før Reformationstiden var det alene Biskopperne, der havde tilegnet sig Forstrandsretten, d. v. s. Ejendomsretten til alt ilanddrevet Gods, saafremt der ingen var til at gøre sin Ret gældende dertil, og der fortællendes, at de ved Hjælp af deres Strandfogder eller Strandvogtere ofte sørgede for, at der ingen skibbrudne blev reddet fra strandede Skibe, og Ejendomsretten til Skib og Ladning tilkom derfor dem; men Beboerne sørgede vistnok ogsaa for at faa deres Andel deri. Dette kaldtes den Gang „at leve kristelig og ernære sig af Vrag“. I Kong Hans's Regeringstid, da der var Ufred mellem Sverrig og Danmark, talte den lærde, veltalende, svenske Biskop, Hemming Gad, derom til Ugunst for Danskerne, idet han kaldte dem „en Samling Tyve og Mordere, Menneskehedens evige Fjender, som under Sværgeren og Banden lurede paa de skibbrudne ved Jyllands Sandbanker“.

Iblandt de Love, Kong Kristian den Anden udgav, var der ogsaa en om Stranding, hvori det hed, at Kystboerne aldeles ikke maatte tilegne sig Vragods. Kom Søfolkene frelste i Land, skulde Bjergerne have bestemt Løn for deres Arbejde, og drev der Gods i Land uden levende Menneskers Medfølge, skulde Lensmanden opbevare Godset ved eller i nærmeste Kirke, indtil Ejermanen fandtes. Mange klagede over denne Lov, fordi de led Tab i deres Indtægter, selv Biskopperne i Børglum og Viborg skammede sig ikke ved at ytre deres Misfornøjelse derover til Kongen, at han derved berøvede dem deres „lovlige Indkomster“, men Kongen vilde ikke ændre den retfærdige Lov. Først da Kongen var bleven fordreven i Landflygtighed, blev denne Lov tillige med andre Love, Kongen havde udgivet, brændt paa Viborg

Landsting som skadelige og fordærvelige, stridende mod gode Sæder.

Efter Reformationen blev Forstrandsretten inddraget under Kronen; men Adelen kom efterhaanden i Besiddelse deraf, og der blev jævnlig drevet Handel dermed, saa snart hørte et Stykke Forstrand ind under et og snart et andet Adelsgods eller ogsaa under selve Kronen.

Fra Nymindegab og til Thyborøn har Forstranden været og er endnu delt i tre Dele, som hver for sig har hørt ind under forskellige Ejere. Hver af disse tre Dele bærer endnu Navn efter de Herregaarde, hvortil de engang har hørt. Den sydligste Del kaldes Søgaard Forstrand og bærer Navnet efter Herregarden Søgaard paa Holmsland, hvortil den engang hørte. Denne Forstrand omfatter Strækningen fra Nymindegab og til Houvig, den nordligste By paa Holmslands Klit. Paa denne By nær omfatter den dermed hele Klittangen. Den midterste Del naar fra Søgaard Forstrands Nordgrænse udfor Houvig og til Torsminde, Indsejlingen til Nissum Fjord, og kaldes Aabjerg Forstrand efter Herregaarden Aabjerg i Vedersø. Den tredje, der er imellem Nissum Fjord og Limfjorden, har Navn efter Herregaarden Ryssensten i Bøvling, Syd for Lemvig.

Søgaard Forstrand havde indtil 1667 været inddraget under Kronen, men nævnte Aar blev den overdraget til Herremanden paa Voldbjerg i Hee Sogn, Nord for Ringkøbing. I 1770 blev Præstesønnen Henrik Ammitzbøl, som havde tjent sig en betydelig Formue ved Studehandel, gift med Datteren paa Søgaard og blev ved dette Giftermaal Ejer af Herregaarden. Samme Aar købte han sig en Titel som virkelig Krigs-

raad og købte saa Forstranden fra Nymindegab og til Houvig af Herremanden paa Voldbjerg, hvorved Forstranden fik Navnet Søgaard Forstrand, som det bærer endnu. Han døde 1796, og Sønnen Hans Peter Ammitzbøl, overtog saa Herregaarden Søgaard. H. P. Ammitzbøl fik Udnævnelse af „Kongelig Majestæts Cancelli-Assessor“. Han købte Forstranden fra Houvig til Torsminde fra Herregaarden Ryssensten i Bøvling Sogn og var altsaa Ejer af hele Forstranden fra Nymindegab og til Torsminde. Denne Handel førte ham i en meget kostbar Proces med Kongen over Ejendomsretten til denne Strand, hvilken han dog beholdt og senere solgte til Overkrigskommissær Lassen paa Herregaarden Aabjerg i Vedersø. Denne Proces i Forbindelse med ufordelagtige Konjunkturer bevirkede, at han kom i en meget betydelig Gæld. Han døde 1821, og hans Enke beholdt Søgaard. Efter hendes Død 1830 kom Gaarden til Tvangsauktion, og Forstranden gik ind under Staten, hvorimod Aabjerg Forstrand endnu er i privat Eje.

Stranden blev derpaa inddelt i Len, hvert paa 1200 Alens Længde, og for hvert Len udnævntes en Strandfoged, som skulde varetage Statens Interesser med at bjærge, hjemkøre og tilrettelægge alt løst Gods, der inddrev i Lenet, samt sørge for, at alt det ilanddrevne blev indført i en Strandingsprotokol, hvilket sidste gerne besørgeades af en af Toldvæsenet ansat Kontrollør, som hver Maaned skulde indsende Beretning derom til nærmeste Toldkontor.

Den sydligste Gaard paa Holmslands Klit, Gl. Bjerregaard, lod Assessor H. P. Ammitzbøl bygge til sin Plejedatter og hendes Mand i 1802. Strandlenet, som hørte til Gaarden, forøgedes i Længden, efterhaanden som Udløbet fra Fjorden vandrede imod

Syd, indtil Lenet i Tiden fra omkring 1870—1892 havde en Længde af cirka $1\frac{1}{2}$ Mil. Statens Eksperimenteren med Udløbet førte til Lukning deraf og et andet Udløb aabnet længere imod Nord, indtil det nuværende sikrede Udløb ved Hvide-Sande, midt for den brede Fjord, blev det endelige Resultat deraf. Derved afkortedes det lange Strandlen en Del og er nu paa cirka 8 Kilometers Længde.

Det var kolossale Mængder af Strandingsgoods, der kunde drive ind paa Stranden i Sejlskibenes Tid. Der var Stortømmer — „Savblokke og pommerske Bjælker“ — Sveller, Planker, Brædder, Spær, Rundholter „Props“, som fragtedes til de engelske Kulminer og benyttedes til Afstivning i Minerne —, tynde, smalle Stave, Fiskekasser fra de engelske Fiskesmakker, som af Klitboerne kaldtes „Hummerkasser“, Bøjer, Fjerdinger, tomme Tønder og nogle med Indhold i, saasom: Vin, Rom, Petroleum, Nafta og Tjære, Redningsbaade af forskellige Størrelser samt en Mængde Skibsvrag og knækkede Master o. m. m.

Strandfogderne hjalp ofte hverandre med at køre Vraggodset hjem, eller ogsaa maatte en Strandfoged have andre, som ikke havde Strandlen, til at hjælpe sig for at faa Lenet ryddet, inden en ny Forsyning kom, og ofte maatte to eller tre Spand Heste til at trække de svære Læs ad de dybsporede, sandede, ujævne Veje gennem Klitterne.

Strandfogden skulde have det lagt til Rette i Nummerorden til Auktionen. Stortømmeret og svære Vragstykker eet for eet, Plankerne fra een til seks i hvert Nummer og ordnet efter deres Dimensioner og Brædderne ligeledes. Fiskekassernes Dimensioner var $60 \times 45 \times 22$ cm, og de var lavet af tommetykke Brædder. Almindeligvis blev de stablede sammen med

12 i hvert Nummer. Vragstykkerne blev lagt i passende store Dynger, og selvfølgelig sørgede Strandfogden for, at oftest kom de bedste Stykker øverst i Nummeret. Tønder og andre Fustager med værdifuldt Indhold blev ofte, især hvis der var lang Tid til Auktionen, befordret til Ringkøbing og solgt der paa Auktion.

Efter gamle Strandingsprotokoller, der findes paa Gaarden Gl. Bjerregaard, kan f. Eks. anføres, at i Finansaaret 1. April 1871 til 1. April 1872 solgtes der paa Auktionen hos denne Strandfoged 762 Bjærgningsnumre og Aaret efter 1033 Numre. I Aaret 1880—1881 solgtes der hos samme Strandfoged 1528 Numre og Aaret efter kun 488 Numre, men foruden dem var 157 Tønder Vin bleven fragtet til Ringkøbing og solgt der. Der kunde drive mange sjældne Ting i Land. Hos samme Strandfoged solgtes i 1883 bl. a. 900 Td. Petroleum og 12 store Kasser, hvis Indhold var kostbart Legetøj af forskellige Slags. Engang strandede der et Skib, som sloges i Stykker i Havstokken. Ladningen bestod mest af kostbart Porcelæn, hvoraf en Del var Figurer. Det allermeste af Ladningen sloges i Stykker, men endnu findes hos Beboerne enkelte Genstande deraf, men selvfølgelig i havareret Tilstand. Hos P. Pedersen gemmes endnu derfra en meget fin Porcelænsfigur forestillende den italienske Frihedshelt Garibaldi, som læner sig op til sin trofaste hvide Hest. Figuren er cirka 42 cm høj.

Strandvaskere.

Af andre Ting, som drev i Land fra Havet, var ogsaa Ligene af omkomne Søfolk fra de forliste Skibe. De kaldtes Strandvaskere. De var gerne mere eller mindre opløste og var til stor Ubehagelighed for den,

der fandt dem, og som var ved Havet for „at stræne“. Vedk. skulde bjærge Strandvaskeren saa langt op paa Stranden, at Havet ikke kunde naa den, mens han var hjemme med Bud derom, saa Vognen kunde hente den hjem til Gaarden, og Tøjet kunde være slidt af den, og der var intet at tage fat i. Ved Hjælp af et Par Brædestykker, som „Stræneren“ stak ind under Liget, blev dette væltet op paa Stranden. Naar Liget skulde læsses paa Vognen, blev det væltet op paa en Luge og paa den løftet op paa Vognen. Et Stykke fra Gaarden og til den Side, hvor Vinden bar fra, blev Hestene spændt fra, og Vognen blev staaende der, mens Liget tildækkedes med et Stykke Sejl. Der blev snarest muligt sendt Melding derom til Herredskontoret i Ringkøbing, og Herredsfogden eller hans første Fuldmægtig tillige med Distriktslægen kom for at tage Syn over Liget og holde Forhør over „Stræneren“, som havde fundet det. Var der Kendingsmærker enten paa Tøjet eller af Tatoveringer, saa der kunde konstateres gennem Konsulatet dets Nation og Hjemsted, da blev Liget, efter at det var lagt i Kiste, sat i en aaben Grav paa Kirkegaarden, og Begravelsen maatte ikke foregaa, inden der kom Besked derom fra Herredskontoret eller fra Konsulatet. Var der ingen Kendingsmærker paa Liget, blev det begravet førstkommande Søndag efter, der var taget Syn over det.

For et Par Hundrede Aar siden eller maaske længere tilbage i Tiden blev de strandede Lig begravet i Klitterne. Naar Havet har skaaren bort af dem siden, eller Stormene har flyttet dem længere ind paa Klittangen, har det undertiden hændet, at der er kommen Metalstumper eller især gamle Mønter frem

af Sandet, og som oftest har det været Vidnesbyrd om, hvor der har været begravet Lig. Ligeledes vidner adskillige Stednavne, saasom „Dømandsbjerg“ og „Dømandskrog“, hvoraf der er flere paa Klitten, om, at der er strandede Lig begravede.

I Aaret 1811, da Danmark var i Krig med England, forliste de to store, engelske Krigsskibe, St. Georg og Defence, ud for Bovbjerg og Torsminde. Omtrent hele de to store Besætninger omkom, og da Stormen var af Nordvest, drev Ligene i Land over en meget lang Strækning sydpaa paa Kysten. Mange af disse Lig blev, saa vidt vides; begravet i Klitterne paa Klitten, hvorom flere af de førnævnte Stednavne vidner.

I ældre Tider var der paa Klitten ligesom andre Steder en Del Overtro. Det var mest om Forvarsler for Strandinger, der vilde ske, eller om Gengangere, hvis Penge eller andre Ejendele, der var dem fra-røvede, da de drev i Land som Strandvaskere, og som de i mange Aar efter søgte efter langs Stranden i de mørke Nætter.

Før Kirkerne paa Klitten blev bygget, det var i 1869, og efter at de inddrevne Lig ikke maatte be-graves i Klitterne, men paa en virkelig Kirkegaard, blev de fra den sydlige Klit ført til Lønne eller Sdr. Bork og begravet paa Kirkegaardene der. Længere nordpaa paa Klitten blev de begravet paa Ny Sogns Kirkegaard paa Holmsland, og enkelte blev ført til Ringkøbing.

Forstrandsauktion.

Hvert Foraar i sidste Halvdel af Marts eller, som det var mest almindeligt, i første Halvdel af April Maaned, holdtes Forstrandsauktionen over det i Aa-

rets Løb fra Havet inddrevne Gods. Dog, drev der meget Gods af større Værdi i Land om Efteraaret, holdtes en særlig Auktion derover, for at det ikke skulde tage for megen Skade af at henligge Vinteren over. Foraarsauktionen holdtes alligevel til sædvanlig Tid over det senere inddrevne Gods.

Til Trods for de meget daarlige Samfærdsforholde mødte der alligevel mange Liebhaveere. Auktionsdagene tillige med en kort Fortegnelse over det væsentligste af, hvad der skulde sælges, var forud bekendtgjort i den lokale Dagspresse og i enkelte af Landets andre mest udbredte Blade. Fem a seks Uger forinden havde Toldkontrolløren været omkring hos alle Strandfogeder og nummereret og vurderet hvert enkelt Nummer, idet han altid begyndte ved den sydligste Gaard, Gl. Bjerregaard, og fortsatte nordpaa til Houvig, hvor Søgaard Forstrand som sagt endte. Der var ialt imellem 45 og 50 Strandfogder. Naar Toldkontrolløren var færdig med at numre og vurdere, afskrev han en Fortegnelse derover, og sendte den til Herredskontoret, idet han selv beholdte den originale, som han mødte med ved Auktionen for at kontrollere mulige indløbne Fejl ved Opraabningen af Numrene.

Dagen før Auktionen skulde begynde, ankom Auktionsholderen, det var Førstefuldmægtigen fra Herredskontoret i Ringkøbing, samt Toldforvalteren og tillige en Politibetjent fra Ringkøbing kørende til Gl. Bjerregaard, hvor de overnattede. Klitboerne mødte talrige, og fra Sognene paa den anden Side Fjorden kom ligeledes mange, samt tillige en Del Købere længere borte fra. Hos Strandfogederne kunde der købes Kaffe til medbragt Mad samt Kaffeponche.

Det ny Tømmer, Bjælker, Planker og Brædder solgtes pr. Fod, hvorfor en Køber ved at faa sidste Bud

paa et Nummer kunde faa sig tilkendt flere efterfølgende Numre til samme Pris og ligesaa af Fiskekasserne og af Vragnumrene, som var vurderet til ens Pris. Politibetjenten førte Protokollen, dog naar Fuldmægtigen følte Trang dertil, skiftede de to Herrer Roller for en kort Tid. Auktionen fortsattes hele Dagen med kun enkelte Pauser, naar Auktionsholderne indtog et Maaltid, og fortsattes Dagen efter hos den næstkommende Strandfoged. I Regelen varede Auktionen paa Søgaard Forstrand 5 a 6 Dage.

Paa Aabjerg Forstrand, hvoraf der var seks Strandfogder i Houvig, holdtes Auktionen gerne senere, og der foregik det paa lignende Maade som paa Søgaard Forstrand.

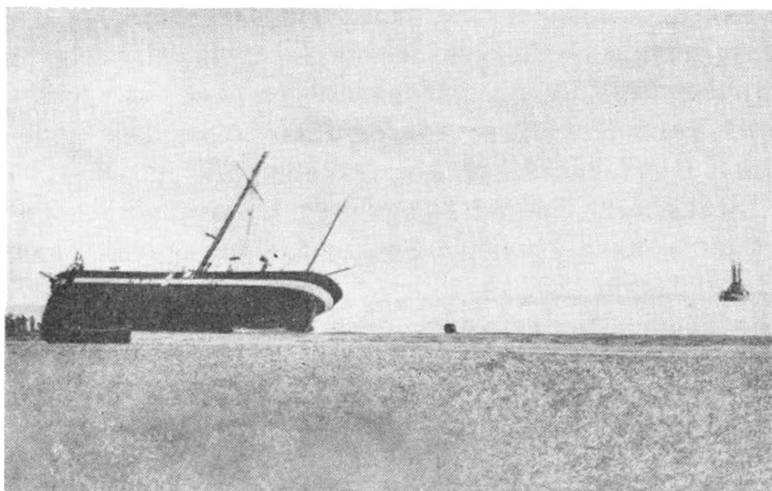
Klitboerne købte altid meget Træ, som anvendtes baade til Bygningstømmer, til Landbrugs- og Fiske-redskaber, til Bygning af nye og til Istandsættelse af gamle Baade samt til Brændsel, hvortil de købte en Mængde Vragdynger samt en Del Fiskekasser. De sidste anvendtes til adskillige Ting, men var billige paa Auktionen for Klitboerne, der ikke havde Transportudgifter paa dem.

Naar Auktionen var forbi, var der god Fortjeneste for Klitboerne, især Strandfogederne, ved at køre det af „Oplandsfolkene“ købte Strandingsgods til Fjorden, og flere af Fiskerne lod sig tillige hyre til at sejle eller flaade det over Fjorden til dens østlige Side. Kun fra den nordlige Ende af Klitten kunde „Oplandsfolkene“ selv hente det hjem med deres Hestekøretøjer.

Strandinger.

Naar Paalandsstormen raste især om Efteraaret og om Vinteren, skete der jævnlig Strandinger i ældre

Tider paa den jyske Vestkyst og ikke mindst paa Holmslands Klit. Der var den Gang langt imellem Fyrene; det kraftige Lyngvigs Fyr eksisterede ikke den Gang, og de, der var, havde ikke saa nær den Lysstyrke, som de senere fik, og derfor strandede der en Del Skibe som Følge af fejl Bestik, som det hed, eller ogsaa af, at Strømmen var dem stærkere, end efter deres Beregning. Naa, disse to Paaskud kunde ogsaa benyttes, naar Kaptajnen ønskede at komme af med sit gamle Skib, der var forholdsvis godt assureret. Men i de fleste Tilfælde var Stormen den væsentligste Aarsag til Strandingerne. En Storm af Vest eller Nord til Vest, som er meget almindelig over Vesterhavet fra nævnte Vindretning, tvang de mindre gode Sejlere, som Sejlskibene oftest den Gang var, hvad enten de var tungt lastede eller sejlede paa Ballasten, over imod den jyske Kyst. Det er som bekendt af Beboerne langs Vestkysten ofte Tilfældet, at inden Stormen lægger sig, gaar Vinden over i Nordvest, og da var mangt et Skib prisgivet til at strande. Imod Syd er det farlige Hornsrev, som Søfolkene frygter for at komme i Nærhed af i Paalandsstorm, og sætter de Kursen imod Nord, fører Vindretningen dem nærmere mod Land. Skibet arbejder sig frem og tilbage i begge Retninger, faar maaske efterhaanden Havari, og det sidste Haab for Søfolkene om at redde Livet bliver da at sætte Kursen imod Land, skønt de ved, at ogsaa der lurder Faren paa dem baade i de høje Braadsøer, der vil vælte ind over Skibet, og især Revlerne langs Kysten, der er blevet mangt et Skibs Forlis og mange Sømænds Død. Fra Fiskerlejet ved Nymindegab kunde Lysene ses ud over Havet, og det blev undertiden Aarsagen til, at de fleste Skibe, der strandede paa

•Wyl's Stranding ved Nymindegab.

Holmslands Klit, strandede deroverfor; thi der kunde Søfolkene se, at der boede Mennesker, og derfra kunde der ventes Hjælp til Redning.

Før det nørrejydske Redningsvæsen blev oprettet i 1852, var de strandede Søfolk næsten altid henvist til at skulle klare sig selv; thi Folk paa Strandbreden kunde ikke komme dem til Hjælp uden for Havstokken. Men ogsaa siden Redningsvæsenets Oprettelse har mange Søfolk maattet klare sig uden dets Medvirken, naar Redningsmandskabet med Redningsapparaterne ikke kunde naa frem til Strandingsstedet, inden Skibet var slaaet i Stykker. De norske Søfolk brugte derfor ogsaa gerne at kappe Stormasten, saa snart Skibet stødte mod Revlen eller i Havstokken; thi da havde Havet og Stormen ikke saa stor en Magt over det strandede Skib, og andre fulgte ofte deres Eksempel.

I 1927 skrev Fuldmægtig Eisenreich i Redningsvæsenet et Jubilæumsskrift, hvorfra her gengives om Redningsstationerne paa Holmslands Klit følgende:

Af Redningsstationer paa Holmslands Klit er der fire, nemlig Søndervig, Sønder Lyngvig, Haurvig og Bjerregaard. De tre førstnævnte er hver især forsynede med Redningsbaade og Raketapparater, hvorimod Bjerregaard kun har Raketapparater.

Stationerne Sønder Lyngvig og Bjerregaard er oprettet 1852. Stationen i Søndervig blev oprettet som Raketstation 1857 og tillige forsynet med Baad 1887. Stationen i Haurvig blev oprettet som Raketstation 1860 og forsynet med Baad 1887.

Redningsvæsenet.

For at komme de skibbrudne til Hjælp oprettede saa den danske Stat i 1852 „Det nørrejydske Redningsvæsen“, og efter alle de Beretninger, der findes i de paa Stationerne opbevarede gamle Protokoller, er der i Tidsrummet 1852—1925 af Mandskabet ved de fire Stationer reddet tilsammen 379 Menneskeliv fra Druknedøden ved 58 Strandinger. Det har været et stort og dristigt Arbejde, der under Livsfare er udført. Flere af disse tapre Redningsmænd har derfor ogsaa modtaget fortjenstfulde Dekorationer eller andre Gunstbevisninger, ja endog fra Udlandet. Den første Bestyrer af Redningsvæsenet var Kammerraad C. B. Claudi, Lemvig.

Af gamle Protokoller for Redningsstationen i Bjerregaard fremgaar det, at det var meget lidt Inventarium, der i Begyndelsen (i 1852) benyttedes og opbevarede paa Stationerne, og det var derfor under meget primitive Forhold, Mandskabet maatte arbejde og tillige for en meget beskedne Betaling. Efterhaanden som det skønnedes, at der var Brug for mere Materiel, blev det fremskaffet.

Et Par Uddrag af en gammel Redningsprotokol fra

1852, der endnu findes hos Opsynsmanden ved Redningsstationen i Bjerregaard, skal her anføres.

Inventarium 1852.

1 Raketblok, 2 Kasser med 12 Stk. Raketter, 12 Raketstokke, 2 Kasser med Brystremme, 1 liden Blikkasse med Perkussionsfængerør, 2 Kasser med opskudte Liner, 2 svære Trosser, 1 Udhalingsline, 1 Indhalingsline, 1 Redningsstol.

Inventarium 1864.

1 Raketblok med tilhørende Kasse, 4 Kasser med 11 Stk. Raketter, hvoraf 2 danske, 16 Raketstokke, 2 Kasser med Brystremme, 1 Blikdaase med 25 Fængerør og 24 Jernstifter, 2 Kasser med opskudte Liner, 2 Manillehamptrosser 100 Fv. lange, 1 Udhalingsline 100 Fv. lang 12 Garn tyk, 1 Indhalingsline 100 Fv. lang og 15 Garn tyk, 1 Redningsstol, 4 Natfakler, 8 Dus. Ankerknapper, 1 Redningsetui med Tilbehør til Skindødes Redning, 1 Kasse med 1 Lygte med Tilbehør, 1 Buk til at ophale den svære Trosse, 1 Tallieløber med 1 dobbelt og 1 enkelt Blok, 1 Stativ med Messingfængrørspade og Kasse, 4 Kasser med 8 Raketter, 2 Kasser med Brystremme, 10 Raketstokke, 1 Blikkasse med Stifter, 22 Brandrør, 21 Vindlys, 2 Luntestokke med 3 Stk. Blaarbundter, 2 Kasser med opskudte Liner, 1 ny Raketline $1\frac{1}{4}$ Tomme og 240 Fv., 2 Manillehamptrosser 100 Fv., 1 Udhalingsline, 1 Indhalingsline, 1 Redningsstol med ny Krans, 1 Buk til at opholde den svære Trosse, 4 Natfakler, 2 Stjer-teblokke, 1 patentbøsset Dito, 1 Etui til Skindødes Redning, 1 Kasse med Lygte og Lys, 1 Tallieløber med 2 dobbelte Blokke (nye), 1 Skibsanker, 21 Perkussionsfængerør, 1 Pund Strandlys, 1 Regnskabsprotokol, 1 gammel Tallieløber med 2 Blokke (ubrugelige), 1 gammel Redningskrans.

Redningsmandskabet i Bjerregaard 1852.

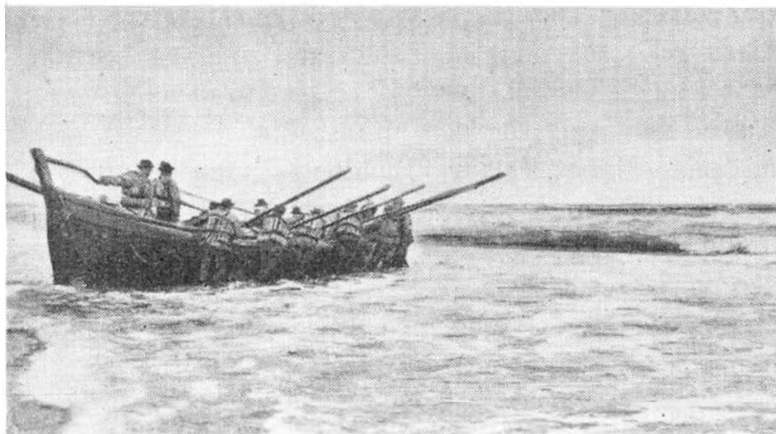
- Nr. 1 Toldassistent J. Fr. E. Lange - Opsynsmand,
 Nr. 2 Chr. Kirk - Formand under Opsynsmandens
 Fraværelse,
 Nr. 3 Anders Hejde Sørensen - Med Kasteappa-
 ratet,
 Nr. 4 Jens Sørensen - Med Kasteapparatet,
 Nr. 5 Niels Muff - Befordring med to Heste.

Lønninger 1852.

Den aarlige Løn til Opsynsmanden.....	35 Rdl. 0 Mark
For fire Øvelser:	
Til Opsynsmanden pr. Øvelse 1 Rdl....	4 Rdl. 0 Mark
Til 4 Betjeningsmænd a Mand pr. Øvelse 4 Mark	10 Rdl. 4 Mark
Befordring med to Heste pr. Øvelse 2 Rdl.	8 Rdl. 0 Mark
	57 Rdl. 4 Mark

Lignende Løn for hver Gang i Virksomhed.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede bestemtes det, at fra den 1. September til den 1. Maj skulle alle Redningsmænd skiftevis to Mand hver Nat, naar der var Fare for, at Fiskere eller Søfolk ude paa Havet trængte til Redningsvæsenets Hjælp, gaa Vagt langs Stranden. Enhver Redningsmand medførte en Lysraket, som han skulde sende til Vejrs, naar han saa lignende Signaler ude paa Havet for at vise de nødstedte, at de var observerede, og straks efter skulde han alarmere Opsynsmanden. Til denne Alarmeringstjeneste blev der senere bygget smaa Skure med Telefonapparater i inden for den yderste Klitrække. Lønnen for Vagttjenesten betaltes i Timeløn.

Redningsbaaden sættes ud.

Redningsbaadene var bygget paa Orlogsværftet. De var lette, solide og efter Størrelsen meget drægtige, havde høje Stævne og forsynede med Korkbælte omkring Rælingen. Langs begge indvendige Sider var der lufttætte Kobberkasser formet efter Baadens Sider, og i Bunden firkantede Ventiler, som kunde aabne sig selv udad ved Vandets Tryk indefra og lukke sig igen ved Vandets Tryk udefra, naar Baaden under Luftkassernes Paavirkning atter havde hævet sig. Baaden kunde saaledes lænse sig selv i Løbet af kort Tid, naar den havde faaet en Sø over sig. Foruden Bagsædet til Rorgængereren — Føreren — var Baaden forsynet med seks Tofter.

Til Baaden var ansat 12 Betjeningsmænd, alle Fiskere eller Mænd, der havde faret til Sø. Disse tolv Mænd bestod af Føreren, som altid var Rorgænger og fra sin Plads havde god Udsigt over sine Folk — og kunde give Ordre til hver enkelt af dem — samt ud over Havet og Skibet med de nødstedte Sømænd eller dem, som laa i Havet og kæmpede for at holde sig oppe. Ti Mand var Roere og havde hver sin bestemte Plads

ved Aarerne. Den tolvte var Ankerkast og havde sin Plads i Forstavnen, hvor han sad med en oprinket Line i højre Haand, parat til efter Førerens Ordre at kaste den ud til den nødstedte i Havet eller op paa Skibet, naar Baaden skulde have Forbindelse dermed. Redningsmandskabet havde alle Redningsveste paa. Naar Baaden var kørt til Stranden og læsset af Vognen ved Hjælp af to svære Træbukke, blev den skubbet ned til Havstokken. Et Dræg, hvori var fastgjort en Line, blev lagt ud til hver Side, og Linen blev derpaa overgivet Ankerkasten, som var den første Mand, der gik ind i Baaden til sin Plads i Forstavnen. Efterhaanden, som Baaden skubbedes ud i Havet, firede han paa begge Liner, men skulde tillige passe paa, at Baaden ikke „tværedes“ af en Sø — blev slynget om med Siden til —, saa den hele Tiden holdt sig med Stævnen ud imod Søerne. Efterhaanden, som Baaden skubbedes ud, sprang Rokarlene ind i den og greb hver sin Aare. Tilsidst kom Føreren om Bord og greb Rorpinden, og Ankerkasten kunde da give Slip paa de to Liner fra Land og tage den før omtalte oprinkede Line i højre Haand, mens han hele Tiden skuede udad og var opmærksom paa Førerens Kommandoord og paa de nødstedte.

Foruden de tolv Betjeningsmænd hørte der ogsaa 5 a 6 Mand, hver med to kraftige Heste, til Redningsstationen. Disse var Gaardmænd, som havde forpligtet sig til at være parate med deres Heste for at køre for Redningsvæsenet. Naar Opsynsmanden ordrede til Udrykning, hvad enten det var til Øvelse eller Tjeneste, blev først en Vogn læsset med Ror, Dræg, Aarer, Ankere og Bukke og kørte foran til Havet, og en anden Vogn kørte med Raketapparaterne. De andre fire Heste — undertiden seks — blev spændt for

den svære Vogn, Baaden stod paa i Redningshuset. Der var anlagt Veje — Redningsveje — forskellige Steder til Havet, og disse Veje vedligeholdtes af Redningsmandskabet, bl. a. med Bestrøning af Marehalm hvert Efteraar, for at de til enhver Tid kunde holdes farbare.

Ved Betjening af Raketapparaterne holdtes der fire aarlige Øvelser i Stationens Nærhed. De to kaldtes blinde Øvelser, og ved de to andre blev der afskudt Raketter.

Naar et Skib var strandet og for at faa Forbindelse dermed, sendtes der en Raketline ud over det. Raketstativet var en cirka 3 Alen lang Jernstang med Fure i, nærmest som Ujern med to Ben under nærmest Forenden. Benene kunde stilles fremad og ud til Siden, hvorved Stativet kunde stilles i forskellige Højder, hvorfor det ogsaa var forsynet med Højdemaa-ler i Grader. I Furens øverste Ende anbragtes en Raketstok med en Raket i den ene Ende, og til Stokken var fastgjort en tynd Raketline. Denne Line var opskudt omkring nogle glatte Pinde, som sad i Linekassens Bund, for at Linen altid kunde løbe klar ud. Linekassen anbragtes bagved og i en lille Afstand fra Stativet. Et Fængrør sattes paa Raketten og antændtes vistnok med en Lunte, hvorpaa Mandskabet fjernede sig ud til Siderne. Naar Raketten antændtes, fo'r den med Raketstokken, som trak Linen efter sig, til Vejrs i en stor Bue ud over Skibet. Søfolkene halede Linen ud til sig, og nu var der ved dens anden Ende fastgjort en Blok — Stjerteblokken — med en svær Line — Udhalingslinen — i samt et lille Bræt, hvorpaa der var malet paa to Sprog, hvor Stjerteblokken skulde fastgøres i Rigningen. Naar dette var besørget, halede Redningsmandskabet den

svære Trosse i Udhalingslinen ud til Skibet, og Søfolkene gjorde den forsvarlig fast. Trossens anden Ende fastgjorde Søfolkene til et Anker paa Stranden og strammede den, saa godt de kunde. Om Trossen var en stor, svær Messingring, og til denne Ring var Redningsstolen fastgjort. Denne bestod af en svær Redningskrans, som med to Reb var fastgjort til Messingringen. Et Trækors hang under Redningskransen og var fastgjort til denne med et Reb i hver af Korsets Ender. Korset hang i en saadan Afstand fra Kransen, at en Mand passende kunde sidde over skrævs paa Korset og omklamre Korset med Armene.

Redningsstolen halede ud til Skibet i Udhalingslinen, og naar en Mand havde anbragt sig i Stolen, halede den tilbage i Indhalingslinen. Begge Liner var fastgjort til eller under Messingringen. Den første af Skibsmandskabet, der kom i Land, var enten Skibskokken, Skibsdrengen eller en af de yngste Letmatroser, og den sidste, der gik fra Borde, var Kaptajnen.

I den første Tid efter Redningsvæsenets Oprettelse opbevaredes Materiellet ved Raketstationerne i et lejet Rum hos Opsynsmanden eller paa en Gaard, og ved de faa Baadstationer, der var, var der bygget beskedne straaetækte Huse, hvori der var Plads til Baaden og andet Materiel; men efterhaanden som der anskaffedes mere Materiel, og det var især ved Raketstationerne, blev det fra Regeringen bestemt, at der skulde bygges særskilte Huse dertil, som skulde forsynes med brandfrit Tag og Lynafledere, da Brand i Ejendommen, hvor Materiellet opbevaredes, kunde faa alvorlige Følger.

Der blev derfor bygget gode, solide, grundmurede Redningshuse med Skifertag. Disse Huse fik en grun-

dig Vedligeholdelse hvert Aar. Paa Baadstationerne blev der paa Indkørselsportene malet to Dannebrogssflag.

At være Redningsmand betød altid at se Faren i Øjnene under et Redningsforetagende, naar Havet var i stærkt Oprør. Redningsbaaden skulde lægge sig i Læ af Skibet og saa nær dette, som vel muligt, for at Linen kunde kastes ud eller om Bord til de nødstedte, naar de efterhaanden en for en kastede sig i Havet fra Skibet i Haab om at blive bjærget. De vældige Braadsøer slog imod og opover Skibet med vældig Kraft, og man frygtede for, at det i næste Øjeblik sloges i Stykker, saa Havet fyldtes med Vrag og Lastens Indhold. Og ved Redning med Raketapparaterne kunde f. Eks. en Braadsø, maaske i Havstokken, slynge Redningsstolen over den svære Trosse, saa Linerne blev uklare, og Indhalingen maatte standses, eller ogsaa Skibet sloges i Stykker, og Mandskabet sprang i Havet. I saadanne Tilfælde maatte to eller maaske tre, og det var altid af de kraftigste og mest dristige, have en Line om Livet, hvori de andre holdt fast, og kaste sig ud imod Braadsøerne for at fravriste Havet sit Bytte. Der skal derfor ogsaa i det efterfølgende gives enkelte Skildringer af slige Tilfælde under Redningsforsøg.

I to gamle Redningsprotokoller findes Beretninger om de Strandingstilfælde i Tidsrummet 1860—1909, hvori Redningsmandskabet ved Raketstationen i Bjerregaard har ydet Redningshjælp baade direkte ved Hjælp af Raketapparaterne og tillige ved egen Hjælp, hvor der intet kunde udrettes med Apparaterne. Ved Hjælp af Apparaterne er der i nævnte Tidsrum af Redningsmandskabet ved denne Station fore-

taget Redningshjælp ved 15 Strandinger, og uden at kunne benytte Apparaterne ved 39 Strandinger. Af disse 54 Strandinger er de 16 forekommet i de første 10 Aar.

Foruden de nævnte 54 Strandinger med Redningsvæsenets Assistance er der forekommet adskillige andre, hvortil Redningsmandskabet ikke har kunnet yde Hjælp, da Strandingen var overstaaet, inden de kunde naa at komme til Stede. Er der ved disse Strandinger ydet Hjælp, har det været af andre af Beboerne.

Redningsforetagender.

Efter gamle Redningsprotokoller, der findes ved Stationerne Bjerregaard og Søndervig samt efter Dagbogsoptegnelser af forlængst afdøde Strandfoged Chr. Christensen, Haurvig, gengives i forkortet Form enkelte Redningsforetagender.

Den 28. December 1868 i orkanagtig Storm af Nordvest strandede den engelske Skonnert „Ellen“ af Liverpool ud for Syd-Haurvig. Skibet kom fra Bajenne og var ladet med Harpiks bestemt for Hamburg. Det grundstødte paa den inderste Revle, og dets Besætning paa seks Mand surrede og klamrede sig fast i og til Rigningen for ikke at blive skyllet over Bord. Da Redningsmandskabet fra Bjerregaard kom til Strandingsstedet, skylledes Kaptajnen, Kokken og en Letmatros over Bord og druknede. En Raketline blev skudt ud over Skibet, men de øvrige tre Mand kunde ikke tage den; de kastede sig ud i Havet, og Betjeningsmand Chr. Nielsen Muff sprang med en Line om Livet ud i Havet, og under Støtte af de andre fravristede han Havet sit Bytte.

To Gange strandet.

Den 7. Januar 1870 strandede det engelske Jernbarkskib „Knousley“ af Liverpool ud for Nymindegab. Skibet var i Ballast, havde losset i Hamburg og skulde til Newport. Det førtes af Kaptajn Robertson. Besætningen var ialt 18 Mand samt Kaptajnens Kone og Barn. Skibet havde haft Storm og mistet Rigningen. Vinden var stiv Kuling af V. S. V. Det ankrede op $\frac{1}{4}$ Mil fra Land, og Redningsbaaden fra Nymindegab, der tillige med Redningsmandskabet fra Bjerregaard kom snart til Strandingen, gik ud til Skibet og medbragte 8 Mand af Besætningen. Vindstyrken blev til Storm, og Baaden kunde ikke gaa ud igen. En Raketline blev skudt ud over Skibet og blev taget af Mandskabet. Trossen blev udhalet og fastgjort paa Skibet, og Redningsbaaden haledes ud. En Mand anbragte sig i den og blev halet til Land, men fik under den lange Afstand adskillige ubehagelige Dukkerter. Redningsstolen udhales atter, men ingen af Mandskabet vovede sig i den, hvorpaa den atter haledes tilbage. Forbindelsen med Skibet opretholdtes til Dagen efter, og imens havde Skibet flyttet sig 150 Alen længere mod Land. Redningsstolen haledes atter ud, og den øvrige ombordværende Besætning samt Kaptajnens Kone og Barn blev efterhaanden alle reddede.

Skibet slyngedes senere af Bølgerne ind i Havstokken, og da Havet faldt af, stod det paa tørt Land. Mandskabets Ejendele, Skibets Løsøre og Ballast blev af Bjærgelavet bjærget, men da Skibet stod helt og var tildels tæt, blev der gjort Forsøg paa at faa det ud igen. Varpankere lagdes ud, og paa Højvandtiderne arbejdedes ihærdigt paa at tage det af Grunden. Dette lykkedes den 23. Juni s. A., men som Re-

sultatet var naaet, brød en Storm løs af Nordvest. De paa Skibet ombordværende 39 Mand af Bjærgelavet kom i alvorlig Fare og højste Nødsflag. Atter kom Redningsbaaden fra Nymindegab og Redningsmandskabet fra Bjerregaard til Stede. Baaden kunde ikke gaa ud, og der blev udskudt Rakter for at faa Forbindelse med Skibet. Først den tredie Raket naaede derud; men da de 39 Mand i alt for stor Ivrighed vilde hale den svære Trosse ud, sprang Linen. Flere Forsøg mislykkedes, fordi Skibet laa for langt ude. Fra Land gjordes derfor Tegn til, at de fra Skibet skulde udkaste en Bøje, og efter, at de fra Skibet havde udkastet en Tønde fastgjort til en Line, og som drev nærmere mod Land, blev der udskudt en Raketline ud over Linen fra Skibet, hvorved Forbindelsen atter opnaaedes, og den svære Trosse blev hallet ud og fastgjort paa Skibet. I Stedet for Redningsstolen benyttedes nu Redningsbaaden, der fastgjordes til den svære Messingring om Trossen og med Ud- og Indhalingslinen i hver af dens Stævn, reddedes de 39 Mand i Land af tre Gange. Skibet skubbedes af Braadsøerne længere mod Land og strandede atter for aldrig mere at blive bjærget.

Med Bunden i Vejret.

I en gammel Strandingsprotokol hos daværende Strandfoged Hans Chr. Lauridsen, Fiskergaarden, Bjerregaard, meddeles, at i hans Strandlen strandede den 27. Juli 1858 den norske Slugt „Triton“ af Christianssand med Bunden i Vejret. Da Bjærgelavet begyndte at hugge Hul paa Skibet, hørtes nogle svage Lyde, som om der blev slaaet mod Bundens indvendige Planker. Det viste sig, at Lyden kom fra to meget forkomne Drengene. De fortalte, at Skibet havde

lastet Træ i Norge bestemt for Ribe. Undervejs havde de faaet Storm, og Skibet var kængret. Kap-
tajnen og en Matros druknede, og de to Drengene hav-
de da arbejdet sig gennem Dørken og op imod Skibs-
bunden. De havde kun haft nogle faa Beskøjter at
leve af og intet at drikke. Hvorlænge Skibet havde
drevet om, kunde Drengene ikke give fuld Besked
om, men efter den Tilstand, de var i, saa det ud til,
at det havde været for ikke saa kort Tid siden, Ski-
bet var kængret. De var frygtsomme, næsten vanvit-
tige.

Barkskibet »Elisabeth Rickmers«s Stranding.

Den 12. Februar 1894 strandede Barkskibet „Elisa-
beth Rickmers“ ud for Haurvig. Opsynsmandens
Gaard ved denne Redningsstation brændte efter den-
ne Stranding, og dermed brændte tillige de dervæ-
rende gamle Redningsprotokoller, saa lokal Oplysning
fra Stationen derom kan ikke gives. Derimod gem-
mes Resterne af en Dagbog, ført af daværende
Strandfoged Chr. Christensen, i hvis Strandlen Stran-
dingen foregik, og en kortfattet Beretning derom
efter Dagbogens Oplysninger gengives og vidner om,
hvilket Besvær og kolossalt Arbejde og andre Ube-
hageligheder en saadan Stranding kunde medføre hos
Strandfogden, indtil Auktionen over det ilandbjær-
gede Inventarium, Skib m. m. havde været, samt om,
at det tillige gav nogle gode Indtægter til Strand-
fogden.

Barkskibet „Elisabeth Rickmers“ var hjemmehø-
rende i Bremerhavn, maalte 1245 Reg. Tons og var
et af de største Sejlskibe, som nogensinde havde
strandet paa den jydsk Vestkyst. Der fortaltes, at
det før havde været fuldrigget, men for lettere at

manøvrere det var det omrigget til Barkskib. Dets Undermaster var af Jern.

Skibet kom fra Hjemstedet, havde en Besætning paa 19 Mand og var udprovianteret for længere Tid. Det var i Ballast og skulde gaa til en engelsk Havn (vistnok London), hvor det skulde laste og derfra gaa til Ostindien efter en Ladning Ris. Vinden tiltog i Styrke og blev til orkanagtig Storm, og Skibet kunde slet ikke manøvrere, men drev for Stormen, indtil det strandede ud for Haurvig. Havet var i voldsomt Oprør, og de høje Bølger skyllede helt op imod Klitterne, saa Redningsmandskabet maatte anbringe Apparaterne paa Klitterne, og derfra ilandbjærgedes den hele store Besætning. Der var godt med Plads paa den Strandfogedgaard, de strandede 19 Mand kom til. De fik alle tørt Tøj paa, imens deres eget tørredes, og de kom alle til at bo der. Der meddeltes fra anden Side, at paa Gaarden var der 16 dobbelte opredte Senge. Dagbogen beretter Dagen efter, at de havde alle Skibsfolkene paa Kost, endvidere kom Øvrigheden og den tyske Konsul for at holde Forhør, og de spiste alle til Middag der.

Tredjedagen efter Strandingen rejste Skibsfolkene, kun Kaptajnen blev tilbage og var der, til Auktionen var overstaaet. Foruden Kaptajnen havde de paa Gaarden boende to Agenter fra Assuranceselskabet samt den tyske Konsul eller hans Fuldmægtig. Mange kom rejsende for at se det store Skib, hvis Rigning kunde ses ind i Landet paa den anden Side Fjorden og taarnede sig op som en Sky, der hævede sig over Klitterne.

Den 22. Februar fortæller Dagbogen: Om Morgenen Kl. 8 fødte (Svigerdatteren i Gaarden) en Datter. Alt gik vel. Haft Kaptajnen, Konsul Høj og to Agen-

ter i Logi. Det var en mærkelig Dag, men alt gik vel.

Mange af de Tilrejsende blev beværtede med Kaffe og Brød, og dog skulde alt i Hjemmet passes, Kreaturerne røgtes o. s. fr. Der var nok at tage fat i. To kvindelige Medhjælpere blev anskaffet.

Den 7. Marts var Bjærgningen fra Skibet færdig. Der var meget kørt hjem til Gaarden, og det hele var lagt i Nummerorden og nummereret. Et stort Beværtelt var stillet op ved Gaarden, og alt var rede til Auktionen Dagen efter. Øvrigheden ankom dertil Aftenen før, spiste og boede der i de to Dage, Auktionen varede, og det samme gjorde mange Auktionsgæster, saa Dagbogen beretter, at alle Senge var fulde.

Den 8. Marts fortæller Dagbogen: Auktionen holdtes. Ualmindelig mange Folk. Haft mange til Hjælp. Haft en god Indtægt. Hele Huset fuldt om Natten.

Den 9.: Auktionen holdtes igen. Haft de samme Medhjælpere. Betalt for Medhjælp 133 Kr. Haft en god Indtægt. Øvrigheden rejste.

Den 10.: Kaptajnen rejste. Haft ham i 26 Dage.

Den 15.: Efter Oplysninger beløb Auktionen sig til 25,029 Kr., deraf for Skibet 8226 Kr.

Der var to Konsortier, som gav Bud paa Skibet. Det ene var et Dykkerselskab, som Konsul Bertelsen i Ringkøbing skulde byde for. Det andet Konsortium bestod af Mænd fra begge Sider af Fjorden med Gaardmand Jens Tharbensen i Vostrup, Lønborg Sogn, i Spidsen. Denne Mand havde før adskillige Gange købt Vraget af strandede Skibe og tjent Penge derpaa, men med dette her kolossale Skibsvrag var Risikoen særlig stor, hvorfor han fik andre Mænd med i Kompagniet. Et af de tilstedeværende fortæller herom: „De to Mænd, Konsul Bertelsen og Jens Tharbensen, blev længe ved at overbyde hinanden, og

for hvert Bud gav Jens Tharbensen Skraaen en ekstra Klem, men da Konsulen gav det sidste Bud, og Jens tav, vendte Auktionsholderen sig om imod ham, og inden han lod Hammeren falde, sagde han: „Det plejer ellers ved Strandingsauktionerne at vise sig,

•Dakota• strandet ved Sønder-Lyngvig ved Ringkøbing.

at „Jens var aldrig bange“; men Jens var og blev tavs. Med fast sammenknebne Læber rystede han paa Hovedet, og Hammeren faldt. Dykkerselskabet tabte mange Penge paa Skibet, der ifølge Dagbogsoptegnelser sloges i Stykker paa fjerde Dagen efter Auktionen.

I Vinteren 1888 strandede Fuldriggeren „Dakota“ af Bremerhavn og tilhørende samme Rederi som „Elisabeth Rickmers“ i Snetykning ud for Sdr. Lyngvig. Besætningen var paa 22 Mand, som reddede sig i Land saa nær som Kaptajnen, der druknede. Skibet var helt nyt, bygget i Amerika af Pitz Pine — rødt, meget harpiksholdigt Fyr. Det var udprovianteret for

ca. 2 Aar, skulde laste et forarbejdet Træmateriale til Beboelseshuse i Norge og gaa til Australien dermed.

Den 23. September 1899 strandede Barkskibet „Æolus“ af Hamburg ud for Søndervig. Det var i stiv Kuling af Vest og med meget høj Søgang. Dagen før havde det haft Storm og derved mistet Dækslasten. Skibet stødte 400 Alen fra Land. Der hejstes Nødsflag, og Mandskabet maatte surre sig fast i Rigningen. Den ene Raketline efter den anden blev af Redningsmandskabet skudt ud over Skibet, men ingen vovede at tage dem af Frygt for at blive skyllet over Bord. Da ialt 15 Raketliner var udskudt, og alle var faldet over Skibet, sloges dette i Stykker, og af dets 10 Mands Besætning reddedes 8 ved at gribe fat i de udskudte Liner, hvorimod 2 Mand druknede.

Skibet kom fra Drammen med Trælast og var bestemt for Itzehoe.

Bjærgelavet.

Til at udføre Arbejdet med at ilandbringe de forskellige Dele fra de strandede Skibe, saasom Skibsfolkenes Ejendele, Proviant, Skibsinventarium, Ladning og Rigning, oprettedes Bjærgelav. Hvor længe disse Lav har bestaaet paa Klitten, vides ikke, men i hvert Fald har de været fra i Midten af forrige Aarhundrede.

Et Bjærgelav bestod af Klittens Beboere, og ethvert Medlem af Lavet var forpligtet til at sende en arbejdsdygtig Mand til Arbejdet, naar han blev indvarslet dertil. Kun Medlemmer af Lavet maatte faa Del i Arbejdet.

Lavets Vedtægter skulde godkendes af Politimesteren, som ligeledes udnævnte dets to Formænd, der

kaldtes „Forbjærgere“. Forbjærgerne sluttede Akkord med Assurandørerne i Øvrighedens Nærværelse om Betalingen for Bjærgningsarbejdet enten i Form af Dagløn eller som Andel i Auktionsværdien. De ledede Arbejdet og førte Regnskabet derover.

I mange Aar var der kun et Bjærgelav for hele Klitten, senere blev det delt i to og atter efter en Del Aars Forløb i tre.

Omkring 1810 beregnedes Betalingen for Kørsel med et Par Heste og Vogn til cirka 9 Kr. pr. Dag, for en Dags Arbejde 4 Kr. og for Vagttjenesten 2 Kr. pr. Døgn.

Sloges Skibet i Stykker ved Strandingen, og Vraggoods og Ladning skylledes op paa Strandbredden, blev alt, hvad der kunde transporteres, af Bjærgelavet kørt inden for den yderste Klitrække og lagt i Nummerorden der til Auktionen. Blev Skibet staaende helt, fik Bjærgerne travlt med, naar Havet tillod det, at komme om Bord paa Skibet og bjærge Mandskabets Ejendele, Proviant, Skibsinventarium, Sejl og Tovværk og alt løbende Gods. Det meste deraf blev kørt hjem til Strandfogedgaarden, og det deraf, som ikke kunde taale at udsættes for Vind og Vejr, kom under Tag. Det øvrige blev lagt i Nummerorden uden for Gaarden. Ladningen blev losset af Skibet og kørt inden for den yderste Klitrække og lagt i Nummerorden. Skibet blev aftaklet for sin Rigning, og det hele nummereret inden Auktionen. Skibsvraget fik det sidste Nummer.

Fra Strandingsdagen og til Auktionen var omme, holdtes der Vagt af Bjærgelavet med to Mand hvert Sted. Ved Ladningen blev der sammentømret et Skur af Brædder fra det strandede Skib, og i det var der en Kabys til Brug for Vagten.

Strandingsauktionerne.

Auktionen var forud bekendtgjort i den lokale Dagspresse og i andre af Landets mest udbredte Dagblade. Dagen før Auktionen kom Købere langvejs fra og indlogerede sig hos Beboerne. Fra nærmeste Op-land og fra Klitten mødte Folk i god Tid medbringende deres Madpakker. Kaffe og de meget gængse Kaffepuncher kunde købes hos Strandfogden, der i disse Dage havde Beværtningsstilladelse. Ved Strandfogedgaarden var der derfor ogsaa gerne opstillet et Beværtningsstelt, og ofte ogsaa hvor Ladningen laa. Auktionen holdtes gerne først ved Strandfogedgaarden, senere over Ladningen, og hvad mere der var, og tilsidst over Skibsvraget. Over større Strandinger holdtes Auktionen i to Dage. Provianten, Skibsinventariet og andre sjældne Ting blev gerne solgt til god Pris.

Klitboerne købte altid meget Skibsvrag til Brændsel. Det kostede Arbejde at faa det hugget til Pindebrænde, men saa gav det til Gengæld Varme to Gange, sagde de.

Naar et Konsortium købte et Skibsvrag enten helt eller i store Flager, sluttede det gerne Akkord med en Del Klitboer om at skille Vraget ad, køre det op imod eller inden for Klitterne og lægge det i Nummerorden til en senere Auktion, Konsortiet lod afholde. Denne Auktion kaldtes Ophugningsauktion.

Der var meget Arbejde med at skille et Skibsvrag ad, men til Gengæld kunde det ogsaa give god Fortjeneste, saafremt Havet holdt sig i Ro, indtil Arbejdet var fuldført. En Storm kunde splintre Vraget og fjerne store Dele deraf, som saa skylledes i Land andre Steder paa Stranden, og havde Ejerne ikke sikre Kendingsmærker derpaa, maatte de frafalde Ejen-

domsretten dertil, som Staten overtog, idet det blev betragtet som andet ilanddrevet Vraggoods og skulde varetages af Strandfogden, i hvis Strandlen det var inddrevet.

De større Skibe, som sejlede paa „Varmen“, var alle fra Køl til Vandlinie beklædt med Messingplader, for at de kunde holde sig fri for Skaldyr og Søgræs, som ellers vilde sætte sig fast paa dem. Endvidere indeholdt Vraget en Mængde Messing- og Kobbernagler, og alt det Metal var af stor Værdi.

Til alt dette „Brækningsarbejde“ brugtes af Værktøj store Jernkøller eller Hamre „Mukkere“, og store lange Jernkiler samt mindre og større Brækjern, som efter deres Form bar Navnet „Koben“. Et saadant Koben kunde være 2 a 3 Meter langt og havde dertil en forsvarlig Tykkelse, saa det ikke lod sig bøje. I dets øverste Ende var smedet et stort Øje, og igennem det var stukket en Stang, hvorved flere Mænd kunde arbejde med det samtidigt.

Naar et saadant Kobens krumme Klo blev stukket ind under en Planke eller Bjælke, og fire, fem eller seks Mand i fælles Tag og under Opsang trykkede ned paa den anden Ende, da maatte Naglerne, som holdt Tømmeret sammen, give sig. Af disse Opsange erindres endnu tre. Der lagdes altid Tryk paa hver tredje Tone, og de lød:

Am-ster-d a m og Rot-ter-d a m saa ta'r vi h a m.
 Styr-mand f r o m til Hjælp os k o m med tolv
 Flasker R o m.
 Sto-re B o l i n e og sorte K a t r i n e til hæsselig
 P i n e.

HUMLUM STATIONSBY

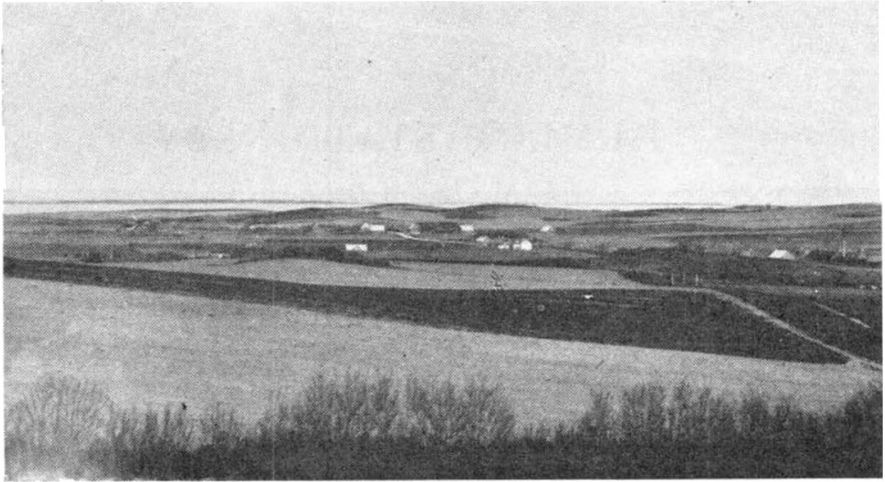
Af Christen Daell.

Vore Stationsbyer, hvoraf mange snart er 75 Aar gamle, er karakteristiske for vort Lands Opkomst i Slutningen af forrige og den fortsatte Vækst i indeværende Aarhundrede.

Her skal ikke fortælles om de af Kræfter struttende Stationsbyer, som paa Grund af deres Oplands Dybde og en passende Afstand til eksisterende Byer er paa sikker Vej til at blive Købstæder. Dette er blot en Beretning om en af dem, der ikke er blevet til noget større, men dog har betydet en stor Forskydning i sit Sogns Befolkningsstruktur, og det skrives af en, som har kendt Byen fra dens Begyndelse.

Humlum Station, den første paa Thybanen fra Struer, kom til at ligge hvor Banen skærer Landevejen til Lemvig, uanset at Sognets store Mand, Proprietær Adolf Neergaard paa Brejnholt, Kreditforeningsdirektør, Folketingsmand m. m., holdt paa, at den skulde ligge en Fjerdingvej sydligere ved Gaarden Kirkeby.

Fra Tiden for Banens Aabning 1881 stammer de første Huse, og siden er der langsomt og stille opstaaet en By, som vel nu tæller 400 Mennesker. Den strækker sig paa Stationsbymaner langs Landevejen, men gaar kun ubetydeligt til Siderne og faar derved en Længde af næsten 2 Kilometer. Set fra Sydvest syner den som en hel By, men den er fattig og uden Betydning for andre end dem, der bor i den.

Udsigt over Humlur

Fra Struer Landevej ved Vognsgaard ses Byen at ligge ved Foden af Thagaard Hedes og Toftum Bjerges imponerende og skønne Bakkedrag. Denne Placering gør Byen smuk paa Afstand. Men nærmere ved afviger den i ingen Henseende fra Gennemsnittet af daarligt byggede Stationsbyer i Jylland. Hvad der ogsaa i Humlum er sat af idétomt og skønhedsforladt Præg paa Huse og Stad er meget beklageligt.

Byen blev anlagt paa en lav Hedestrækning mellem Brunsgaard og Ørskov Gaarde. En øde Plads var det med kun to gamle straatækte Huse, Laust Vædes og Kjeld Madsens. I den første Vorden fik Købmanden ved Erhvervelse af sin Grund den Servitut lagt paa al Jord, som Brunsgaard og Ørskov solgte, at ingen Forretning maatte drives fra disse Ejendomme. Denne uhyrlige Betingelse gik de to Gaardmænd ind paa for en meget ringe Penge, men ved deres Enfoldighed blev der lagt et meget strammende Baand paa

Sogn og Stationsby.

Foretagsomheden i Byen. Dog Misteltenen var ikke taget i Ed. En Kile af Vognsgaard Mark strakte sig helt ind i Byen, og paa denne blev virkelig ogsaa den første Konkurrence etableret. Senere har Byens Borgere en efter anden maattet købe deres Huse fri for Servitutten af Købmandens Efterfølgere, som stadig besidder Resten af Monopolet.

Hvad var det nu for Folk, der saaledes turde grundlægge en Stad. Det var Kroejer Poul Bendtsen, Købmand Alexander Lind, Tømremester Anthon Daell, Bager Sørensen, Træhandler Jensen, Smed Christensen og senere Slagter Rebbe, Møllebygger og Mekaniker Villads Christensen, Blikkenslager Erik Lykke og Sognefoged Christen Thing. Ja, selv gamle Frk. Kylesbeck fik sig bygget et Hus.

Til Indbyggerne hørte naturligvis ogsaa Stationsforvalteren, som hed Lars Olsen. Det var en martialsk udseende Herre, hvis myndige Væsen ikke lod ane, at han forhen havde været Kusk hos Excellencen

Estrup. At hans Kone havde været Køkkenchef samme Sted var ikke saa utroligt. Begge var i Grunden flinke og havde Omgang med Egnens Honoratiores. Baneformanden i Vogterhus Nr. 6 ved Landevejen hørte ogsaa med, ligesom en senere tilkommen Portør Jacobsen. Men saa er de første Aars Mennesker ogsaa i alt væsentlig opregnet.

Et stille Samfund var det, som her opstod, fjern fra Verden og dog forbundet dermed ved Togets Linie. Post hver Dag. Og Døgvogn til Lemvig. Urolige var kun de Dage, hvor der leveredes Svin ved Stationen. Slagterierne i Holstebro, Randers og Esbjerg opkøbte Svin paa Egnen, og det var ikke Sjældenheder, at op imod 40 Stk. gik af Sted til Randers. Opkøberen til dette Slagteri var den kendte Anders Poulsen, en af de for Mundlæder bedst skaarne Mænd i Vestjylland og en ved almindelig Sympati overalt gennemtrængende Person, alle andre Opkøbere ganske overlegen. Han gav Stationsforvalter Olsen noget at bestille som kongelig Vejer og Maaler. Olsen stod ved Vægten og hans Øjne fulgte ansvarsbevidst dens Bevægelser omkring Slagterimaximummet. Saadanne Dage følte Olsen sig som den betydelige Mand, han var. Han svedte og strøg sine Sportler, 35 Øre for hvert Svin.

I Kroen skulde Anders Poulsen give en Punsch til hver Leverandør ved Afregningen. Det var en Driftsomkostning, som maatte tages med, men da to smaa sorte kun kostede 15 Øre, var det jo overkommeligt. At der bagefter blev gjort Svin af Folk, som drak videre, var ikke for Anders Poulsens Regning. Men selv blev han altid godt fuld. Han var jævnlig beruset i 30 a 40 Aar, men naaede dog en Alder af op i Firserne, altsaa ogsaa en Maade at blive gammel paa,

Humlum Station.

selv om Afholdenhed er en anden ligesaa sikker Vej til at opnaa en høj Alder.

En vis Betydning havde Humlum Stationsby i de første Aar for de vestlige Sogne: Resen, Gudum og Nr. Nissum. Der byggedes ved Stationen to, tre Pakhuse, der tjente som Depoter for store Leveringer af Foderkager til disse Sogne. Men det maa være døet hen, for Pakhusene er forlængst brudt ned.

Indtjeningsevnen i Byen var ringe. En Haandværksmester, som havde Arbejde paa Gaardene, kunde tjene 250 Øre pr. Dag foruden Kosten, altsammen for en Arbejdsdag paa 16 Timer. Men saa kunde man ogsaa købe en Knapost hos Købmanden for 10 Øre. Levofoden var naturligvis lav. Ingen Husholdning brugte over 4 Kroner om Ugen at leve for.

Fester var der ingen af, kun Aarets Højtider. Jo, hver Aar var der Medaillefest. Den bestod i, at Medaille-mændene, dvs. Veteranerne fra vore Krige 48—49—50 og 64 mødtes ved Kroen og med Musik i Spidsen marcherede op i Toftum Bjerger, og der hørte en Tale eller to, hvorpaa de kom tilbage til Kroen for at indtage Mad og Drikke. Og saa var der, hvor utroligt det end lyder, bagefter Bal.

Ellers var Hjemmene i Humlum By paa daglig Kost alle søgne Dage. En stor Flothed var det at holde Væddemaal om et halvt Pund Chokolade til 50 Øre. Det gav en Chokoladefest for vedkommende. Kroen søgtes ikke meget af Byens Folk. Men det gjorde Købmandens Butik.

Gennem Mørke og skarp Vestenvind var man om Aftenen fra flere Kanter af Sognet vandret til denne til alle borgerlige Tider aabne Central, hvor en enlig Petroleumslampe og en maadelig Kakkelovn gjorde deres til at holde Krop og Sind lyse og varme. Denne Plads for offentlig Meningsdannelse var ikke som Kroen et Sted med Forpligtelser. Her kostede det ikke noget at være. Skulde man købe, var det godt, men man kunde ogsaa komme uden at gøre Forretning. Af de allerede ankomne førte nogle særligt fremtrædende Samtalen, og i Løbet af en vis Tid kunde ogsaa nyankomne glide ind i Drøftelsen, hvis Dybde kun fattedes af Kendere. En Slags Klubfølelse opstod. Der blev røget, hostet og spyttet. Handel var der ikke meget af, men Tiden gik. Og Mand efter Mand vendte hjem beriget af Samværet.

Humlum Skole laa midt i Sognet og hørte derfor ikke med til Byen. Den er et Kapitel for sig. Fra Stationen søgte blot en halv Snes Børn dertil. Nu er det en stor Flok. Og Forslag om at flytte Skolen er gjort.

Af Dramaer var der kun Vælgermøder i Kroen og nogle Slagsmaal, som ingen tog Skade af. Men i Begyndelsen af dette Aarhundrede indtraf noget al-

Anthon Daell og Anders Poulsen.

vorligt, nemlig, at Peter Kjeldgaard, en stakkels for-drukken, men bundskikkelig Mand af nogle Knægte blev skubbet til og kom ind under et Køretøj og dræbtes, og at en ældre Mand, som hed Steffensen, nogle Aar efter hængte sig, forresten i det samme Hus, Kjeldgaard havde boet i.

Saaledes var Livet i Humlum By det første kvart Aarhundrede. I den Tid var Indflydelsen,

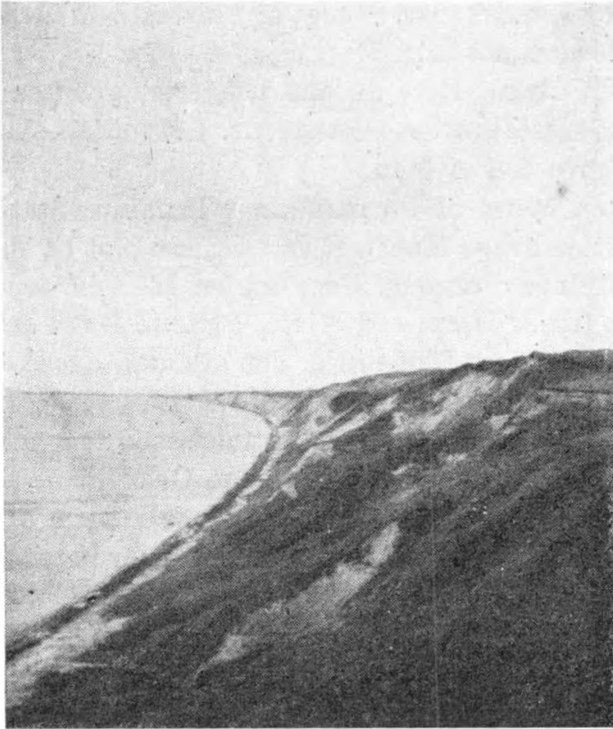
der udgik fra Missionshuset, stor, og det er den endnu. Et Forsamlingshus til borgerlige Sammenkomster er senere bygget. Jeg ved ikke, om et Sognebibliothek er blevet dannet. I min Tid slog Skomager Jensens Lejebibliothek godt til. Aldrig senere har jeg indsuet Oplevelse ved Læsning som under min Gang gennem Coopers Romaner, De tre Musketerer, Greven af Monte Christo og lignende Bøger. Det var en aandelig Fordøjelsesproces paa Højde med den materielle.

En samlende Interesse for Ungdommen, der nu er talrig i Humlum By, er Sporten. Der er dannet en Sportsforening. Strømningerne fra det øvrige Land har gjort sig gældende.

Mejeriet, som har bestaaet i over 50 Aar, er mere Sognets, end det er Stationsbyens. Fra Vinterdage husker jeg de forfrosne Mælkekuske. I den aarle Morgen hentede de med deres Forspænd af russiske Heste de tunge Mælkespande fra Gaarde og Boelssteder og lagde dermed den Del af den danske Eksport paa de første Hjul. De kom ikke nemt til deres Penge, lavt liciteret ned som Kørslen var. Og brugt eller misbrugt til Ærinder i Stationsbyen blev de. Hvad de havde af Indkøb hos Købmændene dækkede en stor Del af Sognets Forbrug.

Dermed er sagt det meste om Livet i Humlum By. Den er blot en Husflok og en Menneskeflok, meget andet end at bo i Flok er ikke fælles. Tilbage er endnu det vestjydske Væsen. Det varmer man sig ved. Og det er for dem, der kender det, noget helt afgørende. Men i Tidens Løb gives det desværre til Pris. Stationsbyer er den sikre Undergang for det oprindelige jydske i Sind og Sprog. Det ved de skyldige næppe.

Mangelen paa Opland vil altid holde Humlum By nede. Limfjorden omgiver Sognet halvt, og den kan kun føde Fiskere. Ikke engang Annekssognet Resen vil lade sig regne med, det har sig egen Resenstad.

Toftum Bjerger.

Og Gudum vil blæse Humlum et Stykke. Der er ikke andet end selve Humlum Sogn, som ligger klods op ad Struer og er denne Købstads naturlige Opland. Dens Stationsby vil aldrig blive andet end en Hob grimt byggede og maadeligt vedligeholdte Huse ved en Landevej.

Kun som Udflugtssted, som en Afsats til Toftum Bjerger tegner Humlum sig som en af Omverdenen

anerkendt Lokalitet. Til disse Bakker kommer der, uden at de skal takkes for det, hver Sommer Tusinder af Mennesker. Og jeg tror, de tænker, at her er skønnest i Danmark. Og det ikke blot, fordi man overskuer 30 Kvadratmile af Limfjordens vestlige Dele og Landskaber. Stedet er i sig selv en Dejlighed, som overvinder alle. Men disse Gæster lægger ingen Penge i Byen. Hvis de har Udgifter, gaar de til en Afholdsrestauration i Bakkerne. I Humlum skal man ikke blive fed af dem.

Ingen Mand af Format har i Humlum Stationsby samlet de svage Kræfter, var det end blot til sin egen Forretnings Fremme. Uden anden Idé end den at bo i Flok ligger Hjem ved Hjem. I gamle Dage drog Indre Mission sin Skillelinje, det gør den ogsaa i Dag, men Linjen er ikke mere saa skarp.

I Tidens Løb er Byen vokset blot med to a tre Huse om Aaret. Sognets aftægtsmodne Gaardejere har set deres Fordel ved at bygge sig Huse i Byen og henleve deres sidste Dage der. Men det giver ingen Fremtid.

Efter dette kan der maaske fortællles hvordan, omkring 1893, en tiaars Dreng, opvokset i Stationsbyen, brugte dens Herligheder.

Uden at vide, hvor dejligt det var, aandede han den vestjydske Luft og begav sig paa den skolefri Dag om til Formiddagstoget, som kom fra Struer. Hans Vej gik ulovligt langs Stationsforvalterens Have, hvis Hæk blomstrede med Farver i hvidt, gult, rosa og blaat og duftede af al Livets Sødme ogsaa Forventningens og steg som en ufattelig Henrykkelse til Hovedet. Bier og andre Insekter fandt ogsaa Hæken tillokkende. Drengen glemte den aldrig.

Købmandshandel og Kro i Humlum.

Paa Perronen stod nogle forblæste Rejsende med Billet til Uglev, Lyngs og Hvidbjerg eller andre Stationer i Thy, og saa var der foruden Portør Jacobsen et Par ledige Tilskuere og Landpost Niels Carlsen. Denne kiggede mod Syd og sagde, da Toget nærmede sig, med en Stemme, der havde Farve af mange Tiders skjulte Rædsel: Nu kommer den Swot — underforstaaet Djævel.

Mens Togets korte Hurlumhej stod paa, var upaaagtet en af Dagvognskuskene, der kørte Ruten Humlum—Lemvig, enten Holm eller Mads Jensen eller en tredie, som hed Chr. Nielsen, troppet op med deres Dagvogn. Han fik Rejsende og Post og kørte om og holdt en lille Tid foran Kroen vistnok ikke i andet Ærinde end faa stoppet sin Pibe med Kroens Tobak.

Paa Stationen var der saa underligt tomt og forhenværende efter Togets Afgang, syntes Drengen. Han slentrede bagefter Dagvognen om til Kroen, hvor

han havde sine Venner og jævnaldrende. Humlum Kro var den Gang en større Bedrift med Spiritusudskænking, fulde Folk og Slagsmaal. Kamp mellem Berusere begyndte altid med Ordene: Haar A fornærmet dæ, gentaget og varieret af begge Parter i mange Tonarter, indtil de paa Grund af disse Ords Trolddom havde arbejdet sig op i en til Striden passende Paroksysme. Slagsmaalene udkæmpedes som Regel paa Stedet dog helst udendørs, men ikke i Kørestalden, og varede ved, til en af Parterne havde faaet læsterlige Klø.

Nulpunktet af Fortvivelse over et Nederlag oplevede Drengen en Dag, da en aftampet og fuldstændig nedbrudt Mand, hvis Navn her naadigst skal forties, i sin Fuldskab udraabte: No goer A hjem og slaar mi Kown ihjel. En Afgrund af Sindsforvildelse, som det gyste i den tiaarige at høre paa.

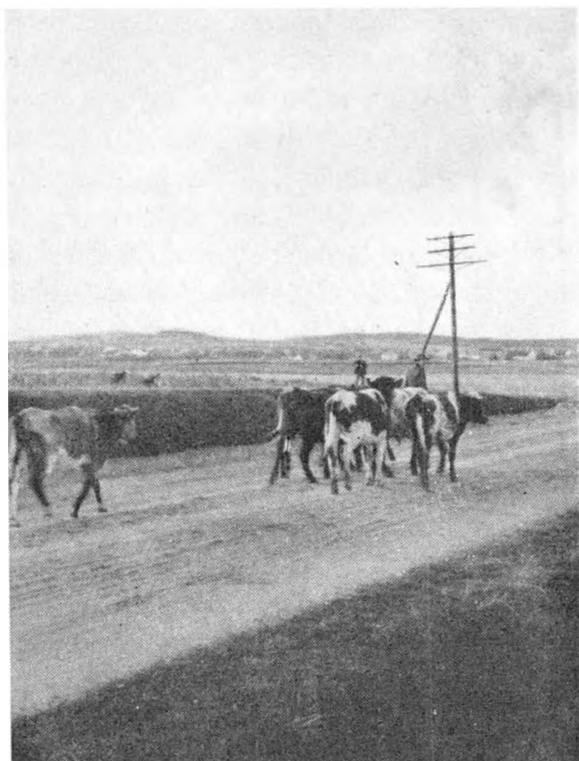
Drengen færdedes velkendt i Kroen paa dennes Inderside. Den daværende Kroejer, Rasmus Nielsens Søn Berthel, var hans gode Ven, og han kendte Kroens Lokaler saa godt som sin Moders Køkken.

Ved Middagstid og indtil Aften stilnede Larmen i Serveringslokalerne af, men naar her ikke var mere at observere, var der Købmand Linds Butik at skænke sin Opmærksomhed. Hver Eftermiddag holdt Drengen til der og fik som en særlig Gunst af Købmandens Søn, Mads Lind, Lov til at staa ved Disken og gøre Nytte ved at veje Standardmaal af Mel og Sukker af, hvilket hos Drengen skabte en Følelse, som ikke Grosserersocietetets Formand kan have haft stoltere.

Naa, det er den nye Krambodsvend, sagde Kun-
derne.

Ja, det var det, tænkte han.

Men der var i Humlum meget andet for en Dreng at leve med i. Han havde Kammerater, var de end faatallige, og Fjender, var det end Smcdens Dreng,

Udsigt over Humlum Stationsby mod Thagaard Hede og Toftum Bakker.

som ikke var til at komme til Livs. Der var saa meget at se og tænke paa, at det næsten ikke kunde magtes. Det var fabelagtigt rige Dage, hver Morgen en frisk, uden at det synligt mindskede i Bunken forude. Tid var der Raad til. Ja, der var Raad til alt, hvad der ikke kostede Penge, for dem var der ikke mange af.

Drengen havde sine Hemmeligheder, for ogsaa om

de ikke var skjulte, saa var hans Opfattelse af dem hans egen. Selv konkrete Ting, som alle kendte, den røde Grøft og dens Stenkiste, Skolestien og dens Gangbrædder, Engstykket med Dunhammerne, Krattet ved Missionshuset og Mosen bag Byen, den enlige Pil paa hans Faders Mark, Turene til Toftum Bjerge og Thagaard Hede havde hver for sig deres dybe Hemmeligheder, fordi de erfarede af ham paa hans egen Maade, som ikke kunde deles af andre.

Thagaard Hede og Toftum Bjerge dyrkedes af Børnene ikke for de store Udkik til fjerne Sogne og Herreder omkring Limfjordens vestlige Afdelinger, men for det nære, der tilbød sig for Drenges Sans og Sanser. Indianerlege indbød Bakkerne til for en Læser af Cooper. Deres Sletter og Høje, deres Bevoksning af Bjergtjørn, af Lyng og Mos og af Kæruld i de dybe Slugter kaldte paa Fantasien. Skrænternes vilde Fald ned mod Nissum Bredning, Badene i Fjorden og Solens rensende Lys, den tørre Højdevegetations aromatiske Duft, Klokkelyngens Under, de spiselige Ting, Revlinger og Blaabær drog uimodstaaeligt. Forstemmende var det i stille Stunder, at man ikke vidste Navne til alle de Urter, der groede i disse Bakker. De kendte nævntes med Venlighed. Ingen Steder har heller Kællingetand skinnet med mere Guldglans end i Bunden af det indtørrede Græs, og ingen Steder har vilde Stedmoderblomster lyst med mere menneskelignende Ansigter, end de gjorde i Toftum Bjerge og Thagaard Hede.

Nedenfor Bakkerne laa Resen Mose, der virkede som et skræmmende Eventyr med knap Vej eller Sti langs de sorte Pytter. Ufremkommeligt var der, men frem dristede man sig dog trods de Tørverøgler, der

som hele Hære stod opmarcherede i Række og Geled. Urimeligt var det, som alt groede i Mosen. Og Planterne havde saa ublu Farver, man ingen andre Steder havde kendt. Beroligende var det i Høst at komme derned sammen med Anders Poulsen, som ogsaa var Tørvefabrikant i det smaa, og paa hans Vogn køre Tørv til Stranden ved Bredalsgaard, hvorfra disse blev skibet over til Venø.

Stationsbyens Mennesker stod som de faste Støtter i Drengens Tilværelse. De var der altid og kunde ikke udslettes. Chr. Thing var Sognefoged nu og i enhver Fremtid, Købmanden, Bageren, Mejeristen, Strikkemanden og hans Hund, Vejmanden Laust Væde, kroget af Gigten, han fik paa Dybbøl i 64, Stationsforvalteren og Portøren, Ledvogteren, Smeden og Møllebyggeren, alle var de at se ved deres Dont hver Dag.

Og i samme By stod Drengen hemmeligt i Lære hos sin voksne Ven Erik Lykke, der havde Haandtering som Bogbinder, Blikkenslager, Skomager, Glarmester og vist var kyndig i endnu flere Fag. Med største Beundring studerede han Erik Lykkes Færdigheder og lærte i hvert Fald selv at indbinde en Bog.

Mejerister gik og kom. Men Mejeriet interesserede ikke den tiaarige særligt. Det var en Maskinverden, hvor alt gik rundt. Kun den støjfri Dampmaskine, der skinnede af Olie, Renhed og egen Kraft kunde han ikke lade være med at beundre.

Ude i Sognet stod der ogsaa Støtter. Han kendte mange, ja næsten alle. Der var Folkene i Ryttersgaard, Vognsgaard, Kirkeby, Bredalsgaard, Brunsgaard og i mange andre Gaarde og Huse, og der var

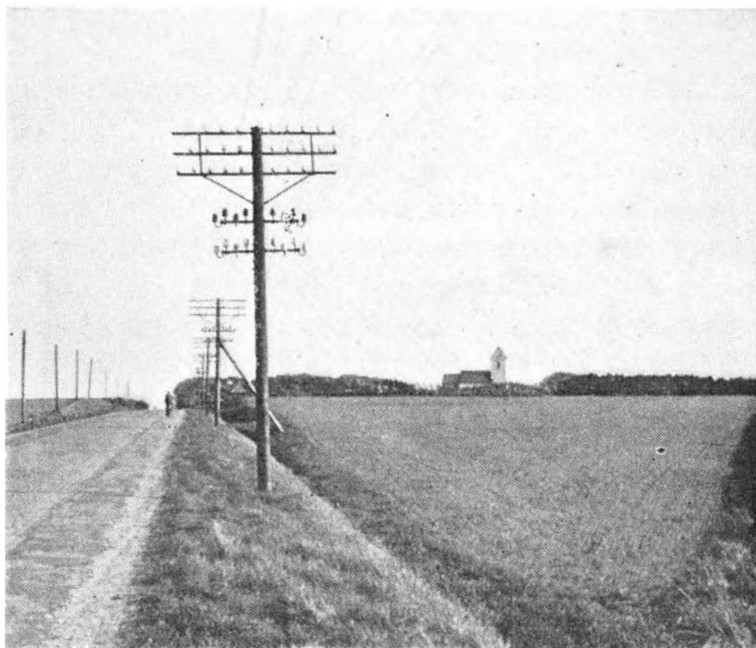
hans Familie paa Vejbjerggaard og i Stokkendal. Det var den gode Tid i Udfoldelse og Forventning. Alt var godt.

Men hver Dag fik en Ende. Drengens Liv og Færden ude i Byen havde sin naturlige Tidsafgrænsning, som det særligt om Vinteren var svært at gaa efter, for Aftenen tilbragtes i Købmand Linds Butik, og der vilde han gerne blive længe. Men han var mørkeræd, og da hans Hjem laa i den vestlige Ende af Byen, var der kun een Udvej til at komme velbeholden af Sted, og den bestod i at følge efter Dagvognen, som Kl. 7½ gik til Lemvig. Vel var det ikke nogen stor Distance, han havde at gaa, men der var det tomme Stykke ved Mejeriet, hvor Mørket og Alverdens Ulykke kunde overfalde ham. Bagved Dagvognen med dens svage Lys og maaske Passagerer følte han sig tryk. Og det kan da ogsaa konstateres, at han altid kom helskindet hjem.

Drengen blev ældre og maatte ud i Verden. Men med passende Mellemrum vendte han i de følgende 50 Aar tilbage. I Begyndelsen var der ingen eller kun ringe Forandring i Humlum. Hans Barndoms Støtter af Mennesker stod urokkede. Men Dødsfald kom jo til, eftersom Folk blev gamle, og sluttelig var der ingen mere, han kendte. Besøgene fortsattes indtil hans allernærmeste, nemlig hans Fader, 90 Aar gammel segnede og blev baaret til sine Fædre.

Naar jeg, som var Drengen, nu til Dags kommer til Humlum og ovre fra Thy ser Toftum Bjerges gulgrønne Klintrække rejse sig højere og mægtigere end nogen anden Kystlinie ved Fjorden, saa suger det i Hjertet med Minder og anden frydefuld Kval.

Jeg kører nok gennem Humlum Stationsby, men

Humlum Kirke.

jeg standser ikke og spørger ikke, for jeg kender ingen. Alle de gamle Støtter er borte. Dog ved jeg, hvor de er at finde, og jeg fortsætter op til Humlum Kirkegaard. Der er de.

Ind gennem Hovedindgangen fra Øst gaar jeg og fæstner mit Blik ved Kirkens granitbyggede Kor. Ved en Reparation, foretaget for et Par Somre siden, har denne Granitmur faaet en ny Virkning. Alle Farver lyser ud derfra, gul, graa, hvid, blaa, grøn, rosa og Afskygninger derimellem. Hvis disse Sten kan se, saa har de set alle Humlumfolk gennem Aarhundreder.

Kirkegaarden ligger midt i Sognet, højt og dominerende med Udsigt til alle Sider, hvor Træer ikke hindrer det. Den ligger, hvor et gammelt Vi har været og mellem to Kæmpehøje. Jeg har aldrig kunnet blive

enig med mig selv om til hvilket Verdenshjørne, Udsigten var bedst.

Mod Syd ser man over frodige Marker mod Struer og Kilen, og to smaa Kæmpehøje ligger som et Jomfrubryst og bedyrer Egnens Uskyld. Mod Vest ser man mod Gudums mægtige Bakkedrag og øjner mange Kæmpehøje. Gaarde og Huse ligger som solide Smykker og afprikker Jordene. I Nord ligger den Del af Sognet, som strækker sig ned mod Oddesund. Yderst ved Kysten ses Vejbjerggaardene. Mod Øst ses ikke stort paa Grund af Poul Bendtsens Plantninger, men Bavnehøj syner dog i sin fulde Højde. Her er Stationsbyens Folk efterhaanden landet. Jeg gaar omkring mellem Gravene og konstaterer, at de er her næsten allesammen. Og ikke blot Stationsbyens Støtter ligger her, men de monumentale Skikkelser, jeg kendte ude i Sognet, som jeg var Venner med eller i Familie med, er her desuden.

Her ligger ogsaa en af mine Klassekammerater i Humlum Skole, Maren Vognsgaard Henriksen, 18 Aar. Jeg genkalder i mit Minde hendes fine, pigelige Ansigt. Hun var saa dygtig i Skolen. Atten Aar skulde hun opleve og saa ikke se mere af det jordiske Eventyr. Og her ligger Ane fra Kroen. Den smukke, beundrede Ane, Rasmus Nikolinesgaards Datter, gift med Gaardejer Gravers Pallesgaard. Hendes sprudlende Ungdom var jeg som daglig Gæst i Kroen Vidne til. Men en Vinterdag, jeg for ca. 30 Aar siden færededes paa Kirkegaarden, saa jeg et Ligtog arbejde sig op ad Bakkerne østerpaa. Det skred frem tungt og fuldt af Skæbne. Jeg fik et Tryk for Brystet, da jeg spurgte og fik at vide, at det saamænd var Ane, der var død som ung Kone i Pallesgaard. Nogle faa Aar efter fulgte hendes Husbond hende i Graven. Det var

ikke nogen sund Gaard, de var kommet til at bo i.—

Næsten alle Stationsbyens Mennesker, jeg kendte, ligger her. Jeg behøver ikke at gaa langt omkring for at træffe dem. De har bekvemt for min Eftersøgning flokket sig sammen indenfor korte Distancer. Hvor-

Efter Gudstjeneste i Humlum Kirke.

for nævne Navne. Det er de samme, jeg i sin Tid saa op til omkring mig i sikker Forvisning om, at de altid støt vilde findes paa deres Pladser i Byen.

Mange Grave ligger hen uden andet Mærke end den simple aflange græsklædte Tue, der er alle dødes nobleste Gravmæle.

Men ikke en Gang saadanne Tuer lader sig med Sikkerhed efterspore over alle af min fædrene Slægt i Stokkendal, som i snart 300 Aar har boet paa denne

Gaard. Christen levede fra 1655 til 1714, Lars fra 1685 til 1738. Christen fra 1719 til 1788. Christen fra 1763 til 1832. Christen fra 1801 til 1881.

En Sønesøn af den sidste ejer ligesom hans Fader Gaarden. Og han har Sønner, hvoraf een skal føre Bedriften videre.

Søn efter Fader har gennem de mange Aar boet i Stokkendal. Og jeg tror, at har de været der før 1700, saa har de nok været at finde samme Sted i de forrige Aarhundreder.

Aaben for Vestenvinden laa Humlum Kirkegaard et lille Aartusinde. Hvem der herfra har set Solen i Syd og Vest, hvem der herfra har haft Udkik over de vestlige Sogne med deres Aase og Lavninger og over Dele af Limfjordens udstrakte Felt skøtter ikke om nu at finde Udsigten hemmet af Træer. Men fredeligt er der i de dødes Have.

2 Kilometer derfra ligger Humlum Stationsby og flimrer rødt i Sollyset. Dens Indbyggere vil i Tidens Løb skabe Trængsel paa Kirkegaarden, saa den maa udvides. Men det tænker de nok ikke paa nu.

DEN POLSKE GEHEJMERAAD I RINGKJØBING

Af Arkivar *Carl Lindberg Nielsen*, Viborg.

Naar en polsk Gehejmeraad slaar sig ned i en saa afsides By som Ringkjøbing, maa der ligge en Roman, ja et Eventyr bag.

Det var da ogsaa Tilfældet med Gehejmeraad Johan Wilhelm Franz Friherre von Krohne, der 1779—80 boede i Ringkjøbing.

Han var født 1738 som Søn af en kurpfalzisk Major. Han studerede Jura i Heidelberg, fungerede en Tid som Krigskommissær i Braunschweig og blev senere Hofmarskal hos Prinsesse Henriette Marie af Preussen. Med Storkorset af den røde Ørn forlod han 1768 Berlin og rejste til Warschau, hvor han med et Skrift om Polens økonomiske Opkomst indyndede sig hos Kong Stanislaus August, der gjorde ham til Gehejmeraad. Men de urolige Forhold lige før Polens første Deling tvang ham snart bort fra Landet. I 1770 kom han til den danske Udenrigsminister Johan Hartvig Ernst Bernstorff med anbefaling af Heinrich IX af Reuss. Han fik Løfte om Ansættelse og blev præsenteret ved Hoffet, men gik Glip af Ansættelsen, da Bernstorff blev styrtet samme Aar. I Begyndelsen af 1773 traadte han i Forbindelse med den forviste danske Dronning Caroline Mathilde, der levede i Byen Celle i Nordtyskland. Dette Bekendtskab gav Anledning til, at Krohne udgav

et Skrift, der forudsagde Caroline Mathildes snarlige Tilbagevenden til Danmark. Det gik dog ikke, som Krohne havde ventet, idet Caroline Mathilde døde i 1775. Og Krohne slog nu om og gav sig til at arbejde for det regerende Parti i Danmark, Kredsen omkring Guldberg, Enkedronning Juliane Marie og Arveprins Frederik. Han skrev et Skrift, der skulde vise, at Danmark aldrig havde været underkastet det tyske Rige eller skatskyldigt til dette, og et andet, der priste Loven om Indfødsret. Derved vandt han de styrendes Yndest, og 1777 træffes den polske Gehejmerraad i Danmark.¹⁾

En samtidig karakteriserer ham spydigt saaledes: „En tysk Baron og Avanturier, polsk Gehejmerraad og Ridder af et Par Ordener, som man kan faa for Penge, og som han havde forskaffet sig selv ved at afsætte for vedkommende et vist Antal deraf for en vis Pris, omtrent ligesom den, der efter Prænumeration afsætter 10 Eksemplarer af en Bog, faar det ellefte for intet“.²⁾

Gehejmerraaden, der var skilt fra sin første Hustru, født Baronesse v. Plotho, forelskede sig i København i en Frøken Grambow³⁾, der hverken var ung eller smuk, men ejede nogle Tusinde Rigsdaler. Hvad enten det nu var af virkelig Omhu for Pigens Vel eller af Attraa efter at beholde hendes Midler i Familien, klagede Frøken Grambows Morbroder Gehejmerraad v. d. Lühe til Kongen over, at hans Niece uden hans Vidende og Villie, skønt han var hendes fødte Værge, vilde gifte sig med Gehejmerraad v. Krohne, der ikke kunde forsørge hende. Som Følge af denne Besværing udgik der den 9. September 1777 en Kabinetsordre til Københavns Politimester om at forbyde v. Krohne dette Parti som ulovligt og at vaage over, at det ikke

kom i Stand, samt en Ordre til v. d. Lühe, at han til denne Sags Forhindring maatte tage med sin Niece de bedst tjenlige Anstalter⁴). Men Krohne, der hverken manglede Forstand eller Dristighed, svarede ganske kort, da Politimesteren forkyndte ham Kongens Villie, at denne Ordre var ugyldig, fordi den ikke var forelagt Statsraadet, hvorfor han ikke fandt sig pligtig at adlyde, men havde Grund til at anse den for en paa ulovlig Maade tilsnegen Befaling.

Dette sidste maatte irritere Guldberg, og Sagen mod Krohne fik nu en politisk Karakter. Den 8. Oktober 1777 blev han arresteret og indsat i Kastellet. En Kommission blev nedsat for at undersøge, om han havde udtrykt sig „ublu“ mod Kongens Ordre og uindskrænkede Magt. Og Resultatet blev, at Krohne skulde sættes i Forvaring paa Kongens Naade.⁵)

Krohne sad i Kastellet i over halvandet Aar og gjorde sig i den Tid uheldigt bemærket ved at føre en hemmelig Korrespondance ved Hjælp af Skildvagten, hvilket blev opdaget. Markgreven af Ansbach forlangte den Orden tilbage, som han havde tildelt Gehejmerraaden, og Krohne maatte føje sig⁶). Flere Gange søgte han om Benaadning, og endelig blev han i 1779 sluppet ud fra Kastellet og forvist til Ringkjøbing, som han ikke maatte fjerne sig mere end 2 Mil fra. Til Underhold tilstod Kongen ham en aarlig Understøttelse af 400 Rdl. uden Afkortning. Til Gengæld maatte Gehejmerraaden den 7. Juli 1779 afgive et højtideligt skriftligt Løfte om ikke at forlade Landet uden Kongens Tilladelse. Endvidere forbandt han sig til hverken mundtligt eller skriftligt, hemmeligt eller aabenbart, hverken i Ord eller Gering, hverken selv eller ved Hjælp af andre at foretage sig noget, som kunde være til Skade for Hans

kgl. Majestæt eller Staten, eller som kunde være ærerigt eller nærgaaende for de kongelige Embedsmænd og Kongens Undersaatte. I lige Maade lovede han paa det helligste at afholde sig, baade i Samtale, Brevveksling og Skrifter, fra ethvert Ræsonnement og enhver Dom over Hans Majestæts Regering, men handle og leve efter Landets Love, kort sagt i alt opføre sig saadan, at Hans Majestæt ikke skulde faa den ringeste Aarsag til at angre sin Naade. Skulde han nogen Sinde handle mod dette edelige Løfte, vilde han være at holde for en æreløs Meneder.⁷⁾

Stiftamtmand Levetzau i Ribe fik Ordre til at holde et vaagent Øje med Gehejmerraad Krohnes Opførsel og 2 Gange om Aaret at indgive Indberetning om ham⁷⁾. Amtmand Hansen i Ringkjøbing fik ligeledes Befaling til at have Opsigt med Krohne, en Befaling, Stiftamtmanden og Amtmanden lod gaa videre til Byfogeden, Raadmand Montagne, Herredsfoged Fuglsang og Byskriver Hviid.⁸⁾

Allerede den 21. Juli 1779 sluttede Baron Krohne en Købekontrakt med Anne Marie sl. Brøllunds⁹⁾ i Ringkjøbing om Købet af 2 Gaarde paa det sydøstlige Hjørne af Torvet og Vester Strandgade for 640 Rdl., hvoraf Krohne straks betalte 100 Rdl., hvorimod Udstedelsen af Skødet blev udsat, til Købesummen var helt betalt¹⁰⁾. Og her indrettede den polske Gehejmerraad sig nu med Husholderske, en Tjener og en Pige.¹¹⁾

Da Krohne havde faaet tillagt 400 Rdl. „uden Afkortning“, var Magistraten i Ringkjøbing i Tvivl, om der kunde paalægges Gehejmerraaden Ekstra-, Rang- og Procentskat¹²⁾. Kongen resolverede, at Krohne skulde være fritaget for at svare disse Skatter¹³⁾. Men da Gehejmerraaden vilde udstrække denne Skat-

tefrihed til ogsaa at gælde for sine Tjenestefolk, resolverede Rentekammeret, at Krohne skulde tilsvare Ekstraskatten for Tjenestefolkene, men kunde til Gengæld afkorte den i Folkenes Løn.¹⁴⁾

Tilfreds med de snævre Grænser, der var sat for hans Bevægelser, var Baron Krohne ikke. Han ansøgte Kongen om Tilladelse til at besøge nogle bekendte i og ved Holstebro og Ribe. Og da han med Attest kunde bevise, at hans Opførsel hidtil havde været ulastelig, gav Kongen ham den 5. Januar 1780 ikke blot den ansøgte Tilladelse, men tillod ham tillige at besøge, hvem i Ribe Stift han vilde.¹⁵⁾

Men en halv Snes Dage senere forefaldt der i Ringkjøbing nogle Begivenheder, der kom til at stille Baron Krohne i et underligt Lys.¹⁶⁾

Der skulde holdes et stort Bal i Byen, vistnok hos Amtsforvalter Lütken, der ejede den store Gaard paa Torvet, der nu er delt i to, den gamle Borgmestergaard og Hotel Ringkjøbing (nu Torvet Nr. 20 og 18). Men til dette Bal var Gehejmerraad Krohne ikke indbudt.

Den 17. Januar om Formiddagen blev Organistens Datter Maren Oppenhagen set kaste et Brev ind i Konsumptionsforvalter Müllertz' Forstue. Deri fandtes et Par paa Tysk affattede Skandskrifter, som dels indeholdt de skammeligste Løgne om adskillige brave Folk, dels truede med at forgive hele Balselskabet med Arsenik og antænde Byen ved at sætte Ild til en Fustage med Krudt, som for nogen Tid siden var blevet konfiskeret og indsat i Tolderens Pakhus tæt ved Amtstuens store Rugmagasiner.

Konsumptionskontoret var et offentligt Sted, og snart var Sagen kendt over hele Byen. Byfogeden blev alarmeret og holdt Politiforhør samme Aften og

fortsatte det de to næste Dage. Og Amtsforvalteren, der var blevet foruroliget ved Truslerne om Ildspaa-sættelse, saa sig nødsaget til at forlange en Skildvagt fra Garnisonen anbragt ved Magasinerne.

Til Forhøret den 19. Januar var indstævnet Gehejmeraad v. Krohnes Husholderske Madame Anna Margretha Leiting, Tjeneren Friederich Bartels og Pigen Sidsel Jensdatter Post, ligesom ogsaa Gehejmeraaden selv indfandt sig.

Men Husholdersken og Tjeneren forstod ligesom Gehejmeraaden kun daarligt Dansk, og Byfogeden, Raadmand Montagne kunde ikke tale Tysk, hvorfor Amtsforvalter Lütken fungerede som Tolk.

Under Forhøret blev det opklaret, at Madame Leiting havde fundet det famøse Brev i sin Forstue. Det havde ligget i en Kuvert med en lille Seddel, hvorpaa der med en Skrift, der mere lignede den polske Gehejmeraads Haand end nogen andens, var skrevet en Anmodning til hende om at besørge Brevet, og hun havde da lejet Maren Oppenhagen til at kaste det ind i Konsumptionsforvalterens Forstue.

Allerede flere Gange havde Gehejmeraaden, der denne Dag mod Sædvane bar Sabel ved Siden, hidsigt protesteret mod Amtsforvalter Lütkens Virksomhed som Tolk, og Byfogeden havde maattet bede Gehejmeraaden være stille og føre sig honnet op for Retten. Men da nu Amtsforvalteren spurgte Madammen, hvorfor hun vilde forføre Maren Oppenhagen ved at give hende Penge, forbød Baron Krohne sin Husholderske at svare og begyndte at gøre Klammeri og Alarm, og da Byfogeden befalede Gehejmeraaden at være stille og slog med den flade Haand paa en Bog, der laa paa Bordet, tog Baronnen uden videre sin Hus-

holderske ved Haanden og gik bort og paastod senere, at han var blevet vist ud.

Gehejmerraadens mærkelige Opførsel i Retten, Ligheden mellem hans Skrift og Skriften paa Brevet og den vedlagte Seddel i Forbindelse med, at han den første Nat, Skildvagten stod ved Amtsforvalterens Kornmagasiner, var kommet ud med noget i et Glas, som han vilde overtale Soldaten til at drikke, og endvidere den Omstændighed, at han havde været temmelig uvillig til at lade sine Folk komme i Forhør og senere nægtede at udtale sig om Sagen, gjorde, at Mistanken vedblev at bestaa, at han maatte have Del i Affattelsen af Brevet i Konsumptionsforvalterens Forstue eller i det mindste var vidende om, hvorfra det var kommet.

Men det var ikke alt, hvad der kom frem i disse Januardage. Under Forhøret var Madame Leiting blevet spurgt, om hun var eller havde været gift. Hertil svarede hun rapt, at hun var Gehejmerraad v. Krohnes Husholderske og var ingen Regnskab pligtig for, enten hun var gift eller ikke. Men et Vidne kunde forklare, at de to Børn, Madammen havde medbragt fra Holsten til Ringkjøbing, kaldte hende for Moder og Gehejmerraaden Fader!

Det var naturligvis nogle kedelige Afsløringer for Gehejmerraaden, der nu for Alvor blev ked af Byen. Sin Husholderske og Børnene, som hun havde avlet med ham, sendte han bort. Han ophævede sin Husholdning og solgte sine faa Møbler samt stillede sine to Gaarde til Auktion¹⁷⁾. Den 30. Marts 1780 skulde Auktionen finde Sted. Men her mødte Madam Brøllunds Sagfører op og nedlagde Protest mod Salget, fordi Krohne ikke havde betalt Købesummen endnu

og ikke havde lovformeligt Skøde paa Gaardene.¹⁸⁾ I Stedet for at slippe af med dem maatte Gehejmeraaden udstede en Panteobligation paa 540 Rdl. til Madam Brøllund og tage Skøde paa Gaardene.¹⁹⁾

Det var den 1. April 1780. To Dage senere rystede Baron Ringkjøbings Støv af sine Fødder, og ved Afskeden forsikrede han, at han ikke agtede at vende tilbage.²⁰⁾

Rejsen gik til Urup i Østbirk Sogn ved Horsens, der tilhørte Etatsraad Caspar Peter Rothe. Men da denne Gaard lå uden for Ribe Stift, ansøgte Krohne om Tilladelse til at opholde sig i Aarhus Stift; han var forlovet med en Datter af Justitsraad Hygom, og det var derfor nødvendigt for ham undertiden at rejse til Palstrup, hvor hans Brud opholdt sig, og til Hanstedgaard, hvor hendes Fader boede.

Hvad Krohne paastod om sin Forlovelse, erklærede Justitsraad Hygom dog for „ren Usandfærdighed“²¹⁾. Og Kongen kunde ikke give sin Tilladelse til, at Gehejmeraaden forlod Ribe Stift. Tværtimod fik Stiftamtmanden i Aarhus Befaling til at betyde Gehejmeraaden, at han ikke maatte formaste sig til at forlade Ribe Stift, før han erholdt Kongens Tilladelse dertil; men paa det udtrykkelige Vilkaar, at Krohne opførte sig vel og ikke mere efter egen Villie tog sig Friheder, som ikke var ham tilstaaet, vilde Kongen denne Gang glemme, hvad der var sket, og tillade ham at opholde sig i Ribe Stift, hvor han vilde.²²⁾

Til Ringkjøbing kom Gehejmeraad Krohne ikke mere tilbage. Sagen om Mordbrandstruslerne slap Gehejmeraaden let fra. Amtmand Hansen i Ringkjøbing havde indstillet, at Krohne skulde advares alvorligt om herefter at moderere sig, og at en Øvrighedsperson skulde bemyndiges til at inhibere²³⁾ ham,

saa snart der mærkedes tvivlsomme Skridt fra hans Side²⁴). Herpaa vilde Kancelliet dog ikke indlade sig, men resolverede den 20. Juni 1780: „Forbliver ved Lands Lov og Ret“, hvorefter der ikke ses at være kommet mere ud af Sagen.

Efter at have forladt Ringkjøbing skal Krohne en Tid have rejst rundt i Aarhus og Viborg Stifter som Kvaksalver og tilvendt sig Smaating til Husholdningen, skrevet Recepter og skilt en Bonde ved Helbredet.²⁵)

Men for øvrigt opholdt han sig i Vejle og Vejleegnen i de følgende Par Aar.

Til Ro var han dog ikke kommet. I Efteraaret 1781 fik han Tilladelse til for Livstid at leje et Stykke Jord af Vejle By mod en aarlig Afgift af 4 Mark²⁶). Men allerede Aaret efter havde han solgt det uden at have Skøde paa det og var ved at komme i Forlegenhed, fordi han ikke kunde hjemle det solgte.²⁷)

I 1782 købte Baron Krohne den lille Hovedgaard Søndersthoved i Give Sogn ved Vejle uden at have Penge at købe for. Gaarden kostede 4000 Rdl., og Summen berigtigedes ved, at Gehejmerraaden afstod sin Gaard i Vejle til Sælgeren og udstedte en Obligation paa 3000 Rdl. for Resten²⁸). Han blev gift med en Præstedatter Charlotte Amalie Lehmyer, der var et Par Aar ældre end han selv. Han laa i Proces²⁹), laante Penge³⁰) og var snart i en haabløs Situation. I et Andragende til Kongen af 21. Januar 1783 beretter han, at han i 3 Maaneder havde levet paa Søndersthoved af muggent Brød. Kammerherre Lüttichau paa Engelsholm havde givet ham et Par Favne Brænde. En Datter, der var blevet opdraget ved Hoffet i Neustrelitz af Prinsesse Christine, men var blevet husvild ved dennes Død, kun-

de han ikke godt lade komme til sig, da han ikke gerne vilde, at hun skulde se sin Fader sulte og sin Stifmoder gaa uden Sko. Han ansøgte derfor Kongen om Tilladelse til at vende tilbage til Tyskland³¹⁾. Dette Andragende blev dog ikke bevilget.

I 1783 solgte han sine to Gaarde i Ringkjøbing; men da han endnu ikke havde betalt dem, var det Madam Brøllund, der indkasserede Pengene.³²⁾

Næste Aar, 1784, kom Turen til Søndersthoved. Men ved Salget af denne Gaard reddede Baronens dog 500 Rdl., hvorfor han fik Pant i Søndersthoved.³³⁾

Han tog nu Ophold i Fredericia³⁴⁾ og foretog derfra uden Forlov en Rejse uden for Stiftet, ja vovede sig endog til København, hvor han blev anholdt den 15. Maj 1784. Han blev truet med Fortabelsen af sin Pension og derefter transporteret tilbage til Jylland.³⁵⁾

Kort efter fik Baron Krohne Lov at forlade Danmark. I 1787 afsluttede han sit eventyrlige Liv i Berlin, endnu ikke 50 Aar gammel.³⁶⁾

Hans Enke døde 1804 i København.³⁶⁾

- 1) „Dansk biografisk Lexikon“ . Udg. 9. Bind. 1895. Side 537. Ehrencron-Müller: „Forfatterlexikon“. 5. Bind. 1927. Side 12—13. „Historisk Tidsskrift“. 3. Række 4. Bind. Side 462—65. Bobé: „Charlotte Dorothea Biehls Breve om Kong Christian VII“. 1901. Side 131—33 og 186.
- 2) Jacob Gude. Se „Luxdorps Dagbøger“ ved Eiler Nystrøm. 2. Bind. 1925—30. Side 125.
- 3) Henrikka Juliane Marie v. Grambow, født 1736, død 1799, Datter af Generalløjtnant Volrad Levin v. Grambow og Barbara Sophie v. d. Lühe.
- 4) Christian VII's Kabinetsarkiv. Guldbergs Protokol over Kabinetsordrer. Nr. 190—91 i 1777.
- 5) „Luxdorps Dagbøger“. 2. Bind. Side 128 og 136.

- 6) „Luxdorphs Dagbøger“ 20. Febr. og 10. Marts 1778.
- 7) Ribe Stiftamts Arkiv. Pk. Reskripter og Kancellibreve 1779—80 (Kancelliskrivelse af 10. Juli 1779).
- 8) Lundenæs-Bøvling Amters Arkiv. Amts-Kopibog 1778—80 Folio 110. — Ringkjøbing Raadstuearkiv. Pk. Kollegiebreve 1700—1801 (Kancelliskrivelse af 10. Juli 1779, kommuniceret Montagne og Hviid af Stiftamtmand Levetzau 14. Juli 1779).
- 9) Anne Marie Qvistgaard, død 20. Juli 1792 i Ringkjøbing, 73 Aar gl., Enke efter Peder Christensen Brøllund, Forpagter paa Udstrup, begravet 25. September 1758 i Sdr. Nissum, 46 Aar gl.
- 10) Ringkjøbing Skøde- og Panteprotokol 1738—94 Folio 342. — Ringkjøbing Auktionsprotokol 1735—1810 Folio 481.
- 11) Ringkjøbing Magistrats Kopibog 1756—98 Folio 416.
- 12) Ringkjøbing Magistrats Kopibog 1756—98 Folio 411.
- 13) Ringkjøbing Raadstuearkiv. Pk. Kollegiebreve 1700—1801 (Rentekammerskrivelse af 9. Oktbr. 1779).
- 14) Ringkjøbing Raadstuearkiv. Magistratens Kopibog 1756—98 Folio 416. Pk. Kollegiebreve 1700—1801 (Rentekammerskrivelse af 12. Februar 1780).
- 15) Ribe Stiftamts Arkiv. Pk. Reskripter og Kancellibreve 1779—80 (Kancelliskrivelse af 11. Januar 1780).
- 16) Ringkjøbing Byfogedarkiv. Pk. Notarialdokumenter 1710—1850. Politiprotokol 1739—98 Folio 128—31. — Danske Kancellis Arkiv. Supplikprotokol 1780. 1. Halvaar. 7 E. Nr. 918. — Ribe Stiftamts Arkiv. Ribe Stifts Ekspeditionsprotokol 1780—84 Folio 44—45.
- 17) Lundenæs-Bøvling Amters Arkiv. Kollegiekopibog 1777—80 Folio 166.
- 18) Ringkjøbing Auktionsprotokol 1735—1810 Folio 481.
- 19) Ringkjøbing Skøde- og Panteprotokol 1738—94 Folio 342—43.
- 20) Lundenæs-Bøvling Amters Arkiv. Kollegiekopibog 1777—80 Folio 166. — Ringkjøbing Magistrats Kopibog 1756—98 Folio 418—19.
- 21) Bobé: „Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds“. 9. Bind. 1922. Side 384.
- 22) Ribe Stiftamts Arkiv. Pk. Reskripter og Kancellibreve 1779—80 (Kancelliskrivelse af 6. Maj 1780).
- 23) dvs.: bruge Magt imod.
- 24) Danske Kancellis Arkiv. Supplikprotokol 1780. 1. Halvaar. 7 E. Nr. 918.
- 25) Bobé: „Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds“. 9. Bind. 1922. Side 384.
- 26) Ribe Stiftamts Arkiv. Ribe Stifts Ekspeditionsprotokol 1780—84 Folio 211—12.
- 27) Ribe Stiftamts Arkiv. Ribe Stifts Ekspeditionsprotokol 1780—84 Folio 430. Pk. Reskripter og Kancellibreve 1783—84 (Reskript af 3. Januar 1783).
- 28) Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol Nr. 49 Folio 482.
- 29) Ribe Stiftamts Arkiv. Ribe Stifts Ekspeditionsprotokol 1780—84 Folio 718 f.

- 30) Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol Nr. 49 Folio 504.
 - 31) Bobé: „Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds“. 7. Bind. 1906. Side 496.
 - 32) Ringkjøbing Skøde- og Panteprotokol 1738—94 Folio 371.
 - 33) Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol Nr. 49 Folio 806—07.
 - 34) Ribe Stiftamts Arkiv. Ribe Stifts Ekspeditionsprotokol 1780—84 Folio 755.
 - 35) „Historisk Tidsskrift“. 3. Række. 4. Bind. Side 465.
 - 36) Bobé: „Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds“. 7. Bind. 1906. Side 496.
-

PIETISMEN I MØBORG—NEES

Af *F. Elle Jensen.*

Mens den egentlige Pietisme i det hele stod fast paa den lutherske Retroenheds Grund og ingenlunde vilde noget dogmatisk Brud med Fortiden, var der i Bevægelsens Yderkredse adskillige, som ikke fandt dens Program radikalt nok. Det var dem ikke tilstrækkeligt at virke for en personlig Tilegnelse af det gamle Evangelium, saadan som det var blevet forkyndt for Fædrene, men i deres Iver for at inderliggøre Tilegnelsen af det bestræbte de sig af al Magt for at betage Folk alle de Garantier, som de ligegyldige efter deres Opfattelse med Urette trøstede sig ved. Derfor angreb de med Voldsomhed saavel hele den synlige Kirke med dens Dødvægt af Navnkristne som dens Præster og Ceremonier, idet de henviste til, at Gud alene var at finde i Menneskets eget Hjerte; dér og kun dér aabenbarede han sig for den, som raabte til ham, og at søge ham andetsteds, f. Eks. i Sakramenterne, var til ingen Nytte, ja kunde oven i Købet ikke andet end foraarsage en falsk Tryghed, for saa vidt som man troede at faa noget skænket ad den Vej.

Denne Lære om „det indre Lys“ var ikke af nogen ny Dato, men fandtes allerede hos Reformationstidens Gendøbere, og skønt man fra Kirkens Side gjorde alt for at undertrykke den, havde den alligevel ogsaa i den ortodokse Periode sine Talsmænd her og der.

Pietismen selv tog afgjort Afstand fra disse Tanker, men paa den anden Side lader det sig ikke nægte, at dens egen stærke Betonning af det subjektive Moment i Frelsens Tilegnelse let kom til at pege i en lignende Retning, og at den derved, meget mod sin Vilje, nogle Steder beredte Vejen for Sværmeriets Fremtrængen, og da de yderliggaaende alle Modsætningerne til Trods følte sig bedst hjemme i de pietistiske Forsamlinger, særlig naar man her stod paa et uafklaret Standpunkt, var det ikke underligt, om udenforstaaende ikke kunde kende Forskel paa dem og de andre.

Herhjemme kom Separatismen til Orde allerede omkring 1650 gennem den tidl. Lektor i Kristiania Niels Svendsen Krønike (Chronik), men den blev hurtigt slaaet ned, og paa den samme Maade gik det, da i Begyndelsen af Frederik IV's Regering en tysk Student, Joh. Otto Glüsing, begyndte at tale mod Statskirken og dens Præster. Større Betydning for de radikale Teoriens Udbredelse fik derimod den tyske aandelige Fribytter, Joh. Conrad Dippel († 1734), der en Overgang i Slutningen af 1720'erne havde været i København, og som dér ved sine voldsomme og mod al protestantisk Rettroenhed polemiserende Skrifter vandt en Del Tilhængere. I Begyndelsen holdt de deres Meninger for dem selv, men da den pietistiske Bevægelse i Christian VI's første Kongeaar slog igennem og fremkaldte et stærkt Røre i Hovedstaden, som yderligere voksede, da Stifteren af den herrnhutiske Menighed, Grev Zinzendorf, 1731 gæstede Byen, varede det ikke længe, inden ogsaa de lod deres Røst høre i den kirkelige Diskussion. I de vaktes Hovedkvarter hos Md. Wulf i „den forgy'dte Okse“ paa Gammeltorv samledes om Aftenen Pietister, Herrnhuter og Separatister i én

Blanding, der foreløbig i Kampen mod den gamle Ortodoksi mere følte Fællesskabet end Modsætningerne, der skilte, og det var i denne Vækkelsens Gennembrudstid haarde Ord, der her fra alle Sider lød mod det hidtidige Kirkestyre og de Præster, der, som man sagde, ved deres udglattende Forkyndelse kun skød Folk „Puder under Armene“.¹⁾

En af de mest fremtrædende i denne Kreds var Student **Jesper Støvring**. Om hans tidligere Liv ved man egentlig intet, udover at han i en Alder af 21 Aar blev dimitteret fra Aalborg Katedralskole, og det kan derfor heller ikke oplyses, hvad der ligger bagved den Strid, han i Trondhjem havde med de kirkelige Myndigheder, der udviste ham af Byen, og heller ikke, naar dette skete, kun saa meget kan siges, at han i 1730'ernes København nævnedes som en af de mest yderliggaaende Sværmere. Betegnende er de Udtalelser, han 1734 fremsatte i en norsk herrnhutisk Præsts Stambog. Guds Naade har, skrev han heri, vist ham, at „den saakaldte Gudstjeneste er ingen sandfærdig Tilbedelse, at Kirkegang, Prædikener, Skrifte og Altergang, lange og mange Bønner er aldeles unyttige, ja ubehagelige for Gud, naar dog Mennesket bliver i sit Hjerte uforandret, uomvendt og uigenfødt“.¹⁾

Han stod i nær Forbindelse med den lige saa fanatiske Kapellan ved Trinitatis Kirke, P. N. Holst, der lod ham prædike for sig, saa man forstaar, at Myndighederne allerede dengang saa paa ham med mistænksomme Øjne. 1733 havde han udgivet en Prædiken, „Visdom for enfoldige“, men efter dens Approbation af Censuren tilføjede han en Tilegnelse

1) F. Elle Jensen: Pietismen i Danmark (1924) S. 43ff.

1) Kirkehist. Saml. 3. Række 1. Bd. S. 382f.

til Dronning Sofie Magdalene og hendes Moder, den udpræget pietistiske Markgrevinde Christiane af Brandenburg-Culmbach samt indsatte nogle herrnhutisk farvede Salmer. At Kongen ikke var nævnt i Dedikationen, skyldes muligvis, at han paa dette Tidspunkt endnu ikke officielt havde taget Parti for Vækkelsen.

I Sommeren 1734 ankom en Skare svenske Dippelianere til København, udvist af deres eget Land, og dette bidrog til yderligere at styrke deres danske Meningsfæller i deres mørke Syn paa den bestaaende Kirke og at skærpe deres Angreb paa den. Men samtidig begyndte de moderate Pietister, hvortil Kongen hørte, en skarpere Kurs mod dem, og dette havde igen til Følge, at nogle af dem forlod Byen. Blandt dem var Støvring, der rejste til sin gamle Skoleby, Aalborg. I Forvejen havde han imidlertid i et Brev til en tidligere Værtinde fremsat nogle kraftige Angreb paa Gejstligheden, men derved ophidsede han i den Grad Stemmningen mod sig, at han ved sin Ankomst næppe kunde faa Logi i Byen. Man beskyldte ham ogsaa for at holde gudelige Forsamlinger mod Kongens Bud, og skønt han kun vandt ganske enkelte Tilhængere, blev han alligevel stævnet til Forhør i Præsteskabets Nærværelse hos Biskop Thestrup. Mere skete der dog ikke med ham, udover at han vistnok fik en Henstilling om at forlade Aalborg. Det gjorde han, og han er da antagelig rejst lige derfra til Møborg, hvor han kom i Byghøstens Tid.

Her var nemlig hans Broder, Jørgen Støvring, der ligeledes var Student, Degn (1728—82),¹⁾ og hos ham tog han foreløbig ind. Under et Besøg et Par Aar tidligere havde han prædiket i Kirken, uden at

1) E. Poulsen: Hardsyssels Degne I S. 158.

der var noget at mærke paa ham, men denne Gang kunde han ikke lade være med at tale om det, der opfyldte ham, og da han ogsaa uddelte Skrifter til Folk, vakte hans Optræden en Del Uro i Menigheden. Om han en Overgang har været i Viborg og dér er blevet forhørt af Biskop Trelund, hvad Provsten fortalte; er muligvis kun et Rygte, idet man har forvekslet ham med hans Aandsfrænde, Student Morten Støttrup, der netop paa den Tid vakte voldsom Opsigt i Stiftsstaden ved sin Radikalisme og gav Anledning til en vidtløftig og meget omtalt Retssag.²⁾

I det lange Løb befandt Støvring sig dog ikke godt i Degneboligen, da hans Broder ikke vilde vide noget af den nye Lærdom at sige. Hans Hustru, Øllegaard Ossing, var noget mere modtagelig, dog ikke nok; hun havde, sagde hendes Svoger, for meget med sin Fornuft og de verdslige Ting at gøre, og det lykkedes ham ikke at vinde hende. Derimod blev Gaardmand Simon Bjerregaard i Nees stærkt betaget af ham, og det endte med, at Støvring opslog sit Hovedkvarter i hans Gaard, hvorfra han foretog Afstikkere rundt paa Egnen; en enkelt Gang var han ogsaa i København. Paa en vis Maade synes han ikke at have udøvet nogen paagaende Propaganda og heller ikke at have holdt gudelige Møder, men paa den anden Side var han let at komme i Tale med, og han fremsatte da sine Meninger med stor Skarphed og uden at stikke noget under Stolen.

Paa St. Bjerregaard gik Folkene undertiden ind til ham i hans Kammer og forelagde ham et eller andet Spørgsmaal. Særligt Indtryk gjorde han paa Pigen Mette Nielsdatter, der allerede var blevet aan-

2) P. Severinsen: Viborg Domkirke (1932) S. 405ff. Jydske Saml. 3. Række 6. Bd. S. 251ff.

delig vakt ved sin Husbond og nu af ham var blevet opfordret til at raadføre sig med Støvring. Da hun for ham skriftede, at hun ikke havde fulgt Guds Ord, og at hun derfor var i stor Vaande, sagde Støvring, at ham skulde hun ikke have Tillid til, da ogsaa han kun var et syndigt Menneske, men hun skulde bede Dag og Nat og sukke til Gud, saa vilde han svare hende. Paa hendes Spørgsmaal, hvordan hun kunde vide, om hun var i Troen, sagde han, at det virkedes i Hjertet ved Helligaanden; derimod hjalp det ikke at synge i Kirken eller læse i en Bog, naar Sindet var optaget af Verden og dens syndige Ting. Alt maatte ske i Troen paa Herren. Hun var ogsaa faldet i Tvivl om, hvorvidt hun maatte arbejde paa Helligdagene, men her tilholdt Støvring hende 'at lyde sin Madmoder, der saa maatte tage Ansvaret. Naar andre førte grim Snak, skulde hun „høre og ikke høre“ og vende sig til Gud; han vilde hjælpe hende. Om de Lærespørgsmaal, som laa ham selv saa meget paa Sinde, talte han ikke med hende; kun havde han sagt, at hun skulde se til, hvorledes hun brugte Absoluttionen og Nadveren.

Ogsaa fremmede besøgte Støvring paa St. Bjerregaard. Det var Peder Vandbæk med Hustru og Datter fra Nees, Niels og Laurs Jeppesen og deres Søster samt Karlen Bertel Madsen fra L. Bjerregaard, Thor Madsen, hans Hustru og Svingerinde, desuden Johanne Harpøt og Inger fra Kærdige. Af fjernere boende, som indfandt sig, nævnedes Hans Skomager i Staby, Laurs Tang fra Ulfborg og Frans Smed fra Skærum Mølle, der var blevet paa Gaarden i to Dage, skønt han ikke havde Arbejde der.

Alle traadte de dog ikke i lige nær Forbindelse

med Studenten, men nogle følte sig alligevel stærkt trukket af, hvad han udviklede for dem. Til en af Kvinderne sagde han, at hun ikke maatte tro, at hendes Ægteskab var begyndt i den rette Guds frygt, fordi Præsten havde medvirket ved Trolovelsen, til en anden, at det ikke var nok at læse i Salmebogen og „De bedendes Kæde“.¹⁾; Kristendom bestod ikke i Høren og Læsen, men i Lidelse og Overgivelse til Gud, og det var alene Helligaandens Vidnesbyrd i Hjertet, som var det afgørende. Den præstelige Absolution ved Skriftemaalet betød derimod intet. Disse Meninger vilde han hævde, om saa alle Bisper sagde det modsatte. Johanne Harpøt spurgte han om hendes Forældres Indstilling og indskærpede hende, at der af aandelige Grunde kunde komme Splid i et Hjem. Hun afbrød derefter Forbindelsen med ham.

Man forstaaer jo nok, at Støvring gennem disse Samtaler vilde bringe dem, der kom til ham, til at forstaa, at Kristendom fremfor alt er et personligt Forhold, og at en udvortes Iagttagelse af visse ydre Former, af hvad Art de saa end var, ikke er nok, og man kan ogsaa sige, at det meste af, hvad her er refereret om hans Udtalelser, egentlig ikke gaar ud over det, en udpræget Pietisme kunde sige ja til. Men han lod det heller ikke blive herved. Antagelig er hans sekteriske Anskuelse ogsaa kommet stærkere til Orde i Samtalerne, end det fremgaar af det ovenanførte, men i alt Fald var de ikke til at tage fejl af, naar man læste den Afhandling, han havde forfattet, og som i Afskrifter cirkulerede i Menigheden.

Dens Titel var „Katolsk opus operatum“. Den egent-

1) „De bedendes aandelige Kæde“ af Præsten H. Hvalsøe i Sandager († 1712) var en af de allermest læste Opbyggelsesbøger. 1769 udkom den i 23. Oplag.

lige Oversættelse af Ordet „katolsk“ er jo „almindelig“, og „opus operatum“, som betyder „en gjort Gerning“, er et theologisk Udtryk, som middelalderlige Dogmatikere benyttede til at angive, at Sakramenternes Virkning ene og alene beror paa deres rette Forvaltning og intet har med et modtageligt Sindelag at gøre. Hensigten med Afhandlingen skulde da være at vise, hvorledes Mennesker i deres Saligheds Sag i Almindelighed slog deres Lid til de udvortes Ting uden at bekymre sig om at komme i et personligt Forhold til Gud.

Dette gjaldt, hævdede Støvring, ogsaa Lutheranerne, der kun holdt sig til Reformatorens lille Katekismus, som imidlertid var hans tidligere Skrifter meget ulig. Gud findes alene i ens eget Hjerte; de rette Kristne er dem, der vil, at hans Vilje maa ske i dem, selv om de kaldes Separatister. Disse foragter ikke de udvortes Ting, Prædiken, Embedet og Læreren (Præsten), men de kan undvære dem og gaar derfor sjældent i Kirke. Ejheller foragter de alle Bøger, mindst Bibelen, som stadfæster det Guds Ord og Vidnesbyrd, som lyder inden i dem, men de tillægger dem ikke den Ære, som ene tilkommer Gud og Jesus. Alle den Slags Ting er kun Anvisninger paa det sande Væsen, men der er Præster, som forfalsker Evangeliet og ikke prædiker Jesus som Herre, men sig selv, og som yder falsk Trøst ved at henvise til de kirkelige Ceremonier. Opus operatum er nemlig alle udvortes Øvelser som Kirkegang, Bordbøn, Syngen, Skriftemaal, Absolution o. l.; i Ny Testamente tales der ikke om Kirkegang som en Gud velbehagelig Gerning, kun om at samles til Opbyggelse, og om nogen er kommet saa langt som til den sande Oplysnings Begyndelse, véd han straks mere end alle uomvendte

Lærere. Kan en Præst gennem sin Tale forbedre sine Tilhøreres Hjerter, er det godt, men er dette ikke Tilfældet, bliver de kun styrket i deres Selvretfærdighed.

Om Sakramenterne mener Støvring, at de ikke er Naademidler, som skænker Mennesker noget; de er kun gode, naar de bruges ret, nemlig som Bekendelsestegn overfor Verden. Apostlene prædikede først Omvendelse og døbte saa, men senere var man af „godmenendes Slutning“ begyndt at døbe spæde Børn, hvad ganske vist hverken gør fra eller til, men det er et falsk opus operatum at kalde Barnedaaben for et Genfødselsens Bad og at trøste sig ved det, thi derved modarbejdes Omvendelsen. Ligeledes er den kirkelige Tiltale: „Kære Kristi Venner“! en Sovepude, naar de paagældende dog er Kristi og hans Kors' Fjender. — Absolutionen forkastes; i sine tidligere Skrifter havde Luther da heller ikke forstaaet andet ved den en Ophævelse af den offentlige Bandsættelse. Hvad der skete Skærtorsdag, var at Jesus indstiftede et Minde-maalid for sine Disciple og Husfolk, hvorved de ligesom fornyede deres indbyrdes Kærlighed, men nu er denne uddød, og det er ikke den, Mennesker søger ved Altergangen, som Herren aldrig har givet Befaling til, og hvor man altsaa slet ikke, som Folk bilder sig ind, faar Del i hans Legeme og Blod og dermed Syndernes Forladelse. Denne Handling er derfor et opus operatum, saa de, der har en bedre Indsigt, tvinges til at holde sig borte fra den for at bevise deres Tro, som grunder sig paa Jesus alene og ikke i de udvortes Ting.

Støvrings Skrift med dets Angreb paa den bestaaende Kirke og dens Sakramenter og hans i Modsætning hertil stærke Betoning af den indre Oplevelse

som eneste Kriterium for, hvad der var sandt, viser jo tydeligt nok, at dets Forfatter hørte hjemme i Sværmernes Lejr. Dog bør det billigvis fremhæves, at mens adskillige af hans Meningsfæller ofte kunde henfalde til meget voldsomme Udtryk, naar de talte om det bestaaende („Ortodokse Okser“, „den forbandede Vanddaab“, „Kirken er et Babel“), synes Støvring — i alt Fald i Vestjylland — i Formen at være optraadt mere afdæmpet. En anden Sag er, at han i Realiteten var fuldstændig enig med dem.

1734 var den gamle Sognepræst, Provst Jonas Bentzen, død. Han havde været en nidkær Sjælesørger af den ældre Type, kundskabsrig og veltalende, og ikke mindst havde han kæmpet drabeligt for at faa sine Sognebørn til at overholde Helligdagene paa den rette Maade, ja selv sine egne Folk mulkterede han for den ringeste Overtrædelse paa dette Omraade.¹⁾

Hans Eftf. blev Nordmanden Joh. v. Cappelen (1735—52), og ham tilfaldt det nu at tage Stilling til den Støvringske Bevægelse. At dømme efter hans efterladte Bogsamling²⁾ har han ikke været uforstaaende overfor Pietismen, skønt han næppe selv har hørt til den, men paa den anden Side var han — hvad forøvrigt ogsaa de allerfleste Pietister var — afgjort Statskirkemand, og som saadan ansaa han det for sin Pligt at værne sin Menighed mod falsk Lære og at skride ind, naar Faren for en saadan truede. Dermed var hans Forhold til Støvring bestemt.

Der forlyder ikke noget om, at de to Mænd har mødtes, selv om det er usandsynligt, at det ikke er

1) Hardsyssels Aarvog 1911, S. 161.

2) Skodborg Herreds gejstlige Skifteprotokol 1752 (Landsark.. Viborg).

sket. Men da Degnen overleverede sin Præst et Eksemplar af „Katolsk opus operatum“, som hans Hustru havde faaet til Gennemlæsning af sin Svoger, tog Cappelen deraf Anledning til at sende sin Provst, Rosenberg i Lemvig, en Klage over Forholdene i Pastoratet. Rosenberg havde nok tidligere hørt et og andet om dem, men først nu fik han virkelig Anledning til at skride ind, og for at faa opklaret, hvad der egentlig var gaaet for sig, indkaldte han til et Provsteretsforhør i sit Hjem d. 21. November 1736, hvorhen da baade Støvring og hans førnævnte Venner stævnedes.¹⁾

Støvring mødte imidlertid ikke. I Stedet sendte han en Skrivelse, hvori det hed, at han vel ansaa Rosenberg for Præst i Lemvig og Provst for Skodborg Herred, men han kunde ikke erkende, at han fra Gud og Kongen havde nogen Myndighed over en Student, som alene kunde dømmes ved Universitetet i København. Men han indrømmede, at naar hans Næste ubedet var kommet til ham, prøvede han at advare og retlede ham, og han henviste som Støtte for sine Meninger til Bibelen, Luther og den middelalderlige Mystiker Tauler, af hvem han havde faaet en Prædiken oversat og udgivet.²⁾

Saa godt som alle de andre indstævnede gav derimod Møde og forklarede, hvad de vidste om Støvrings Færd.³⁾ Kun Simon Bjerregaard blev ikke afhørt, da han nægtede at aflægge Ed, skønt det blev

- 1) Aktstykker om Provsteretsforhøret og om den Støvringske Sag i det hele taget findes i Skodborg Herreds Pakke. Ribe Bispearkiv (Landsark., Viborg).
- 2) Udkom 1736 anonymt i København under Titlen „Katolsk Evangelium“ og handlede om den rette Undervisning om Guds Rige indeni os.
- 3) Forhøret er ikke refereret her, da de Oplysninger, som fremkom ved det, er indarbejdet i det foregaaende.

ham foreholdt, at han derved kunde hjemfalde til Straf ved den verdslige Domstol, og han nægtede at svare, da man spurgte ham, om han da mente, Eds-aflæggelse var Synd.

Det lader ikke til, at der er sket videre i Sagen mod Støvring, som bortset fra mindre Afstikkere, bl. a. til Nørtang i Ulfborg, Vinteren over blev i Nees. Men da Foraaret kom, forlod han Egnen og rejste over Struer med Skib til København. Her var Separatismen imidlertid i Tilbagegang, og det har maaske været Grunden til, at han, som det fortælles, en Overgang opholdt sig i Altona, hvor der var fri Religionsøvelse, og hvor som Følge heraf Dele af den fra Holland stammende Sekt Mennonitterne havde slaaet sig ned; deres Lære stemte i meget overens med Støvrings Anskuelse. Siden vendte han atter tilbage til København, hvor han omtales som Separatist, boende i Nikolaj Sogn; han arbejdede da ved et Bogtrykkeri. Hans senere Livsskæbne er ukendt.

Det støvringske Røre i Møborg-Nees fik et Efter-spil, idet Cappelen foranledigede, at Simon Bjerregaard for sin Vægning ved at aflægge Forklaring for Provsteretten blev indstævnet til at give de Oplysninger om Støvring Lære, han havde nægtet at fremkomme med, ved Skodborg Herredsting; ligeledes indkaldtes Karlen Bertel Madsen, der tjente hos en Gaardmand i Nees, og som ikke havde givet Møde ved Forhøret. Ingen af dem indfandt sig imidlertid, da Retten sidst blev sat i Februar 1737, og Sagen opsattes derfor 14 Dage, idet de paagældende fik Underretning om, at fremtidig Udeblivelse vilde medføre Bødestraf.

Næste Gang var Simon Bjerregaard kommet til Stede, men Bertel Madsen havde forladt Sognet og

var rejst „søndenud“. Simon fastholdt stadig ikke at ville aflægge Ed, derimod havde han intet imod at sige Sandheden, og han fremlagde for Retten et langt Indlæg, hvori det bl. a. antydedes, at det var Præsten, som voldte Ufred. I Dommen toges der dog intet Hensyn til hans Indvendinger, og saavel han som den fraværende Bertel Madsen blev for Genstridighed mod Lovens Bydende hver idømt en Bøde paa 10 Lod Sølv (c. 20 Rdl.).

Det har sikkert været af gammel Vane, at Simon Bjerregaard i Foraaret lod sig indtegne til Altergang, men da Cappelen ved Skriftemaalet spurgte ham, om han troede, Absolutionen var til nogen Nytte, gav han et undvigende Svar og sagde, at det var en for vidtløftig Sag at komme ind paa her. Præsten bad ham derefter vente, til han havde skriftet de andre, og havde saa en Samtale med ham, hvis Indhold vi ikke kender, men helt tilfredsstillende har dens Udfald næppe været, siden Cappelen følte sig foranlediget til at forespørge Biskop Ancher sen († 1741), om han kunde tage Simon til Alters uden videre, eller der skulde en yderligere Undersøgelse til. Samtidig indberettede han, at den tidl. omtalte Mette Nielsdatter ikke havde været i Kirke eller søgt Nadveren siden Nytaar. Noget Svar herpaa kendes ikke.

At Cappelen ligeledes indstillede Simon Bjerregaard, som var en af hans Medhjælpere,²⁾ til Afsked fra denne Post, vil efter det forudgaaende ikke undre. Biskoppen samtykkede heri, idet han dog gjorde opmærksom paa, at det formelt var Kirkens Værge, som skulde foretage det fornødne i saa Henseende.

1) Medhjælperinstitutionen, som oprettedes af Christian IV 1629. var en Slags Menighedsraad, hvis Medlemmer især skulde bistaa Præsten i Kirketugtsager.

Hvor mange Tilhængere Støvring i det hele vandt, vides ikke. Cappelen mente ikke, det var mange, og antagelig har der heller ikke været stort flere end dem, der var indkaldt til Forhør hos Provsten. Noget andet er, om muligvis enkelte alligevel har faaet en vis Paavirkning fra ham; naar saaledes en Kvinde 1743 meldes at afholde sig fra Nadveren paa Grund af en beklemmt Samvittighed, kunde det tyde paa, at det ikke var uden Forbindelse hermed.¹⁾

Naar Biskop Hans Adolf Brorson fra sin Visitats i Menigheden 1742 slet ikke omtaler den Støvringske Bevægelse, synes dette at vise, at dens Virkninger paa Stedet kun har været af forbigaaende Art. Samtidig havde den egentlige Pietisme faaet Fodfæste i Sognene. I sin Indberetning til Kirkekollegiet i København siger Biskoppen om sit Besøg, at det har været ham en stor Fornøjelse, og at ikke alene var Ungdommen særdeles munter til at svare og Menigheden meget agtsom og bevægelig, men der var adskillige, som kunde tale „dristig af Hjertets Overflødighed om vor kære Frelsers Naade“. Yderligere bemærker han, at det samme var Tilfældet andre Steder paa Egnen, og at denne Vækkelse hovedsagelig var foraarsaget af en og anden, som havde tjent „sønderude“, d. v. s. i Nordslesvig, hvor der paa den Tid var et pietistisk Røre i flere Sogne.²⁾

Særlig lagde Brorson ved Visitatsen „blandt andre velgrundede Katekumenos“ Mærke til to unge Junkere fra Bækmark, som ogsaa, fortæller han, plejede

1) Simon Bjerregaard døde 1740. Han efterlod følgende Bøger: Bibelen, Brorsons „Troens rare Klenodie“, Ramus' „Aandelige Markedstid“, Sonthombs „Gyldne Klenodie“, 2 Salmebøger og nogle Smaaskrifter, vurderet til 20 Sk.

2) Brorsons Visitatsrelationer til Kirkekollegiet. Rigsarkivet.

at holde gudelige Forsamlinger med Tjenestefolkene paa Gaarden. Den ene var Proprietær Lindes 16-aarige Søn Christen, den anden hans kun 11-aarige Slægtning Christian Leth fra N. Vosborg, som opholdt sig paa Bækmark og gik til Præst der. Netop dette Aar var de begge blevet konfirmeret i Flynder Kirke,¹⁾ og da Linde ejede baade Holmgaard i Møborg og Ulsund i Nees, kunde de for saa vidt være berettiget til at møde frem ved Overhøringen.

Der var saaledes paa Egnen opstaaet en pietistisk Vækkelse, der i Modsætning til, hvad ellers plejede at være Tilfældet, ikke var formidlet ved Gejstligheden, men skyldtes unge Lægmands Grebthed. Alligevel kom — her som andre Steder — hverken den eller de Bevægelser af samme Art, som spores i den nordvestlige Del af Stiftet, til at faa den Betydning, man kunde have ventet, thi efter en halv Snes Aars Forløb var der kun, meldes der fra herrnhutisk Side, blot smaa Rester tilbage, og de var „tørre Lovdyrkere“.²⁾ Grunden hertil maa vel søges i at Vækkelserne har beroet mere paa Stemninger, end godt var — at en 16-aarig Knøs og en 11-aarig Dreng holder Opbyggelsesmøder, kunde tyde i den Retning — og at der, da disse kølnedes, kun blev en mindre Part tilbage, som paa pietistisk Vis anstregte sig for at fastholde den oprindelige Begejstring. For mange maatte derfor den herrnhutiske Forkyndelse, som i 1740'erne var begyndt at lyde i Hardsyssel, komme som noget af en Befrielse, idet den modsat Pietismens ofte strenge og lovmæssige Tale („Du skal!“) og dens mørke Livsbetragtning langt stærkere beto-

1) Først 1759 blev Konfirmationsalderens Minimumsgrænse sat til 14 Aar.

2) J. Lundbye: Herrnhutismen i Danmark (1903) S. 121.

nede, at Kristendommen var et glad Budskab, der tilbydes alle frygtsomme og ængstede Sjæle uden Undertagelse, og ikke først undersøgte, hvor megen Kamp og Strid de allerede havde gennemgaaet („Kom som du er!“). Følgen blev da ogsaa, at mens Pietismen sygnede hen, blev det Herrnhutismen, som i de følgende Aar blev Bærer af det bevidst kristelige Liv i Vestjylland.

Forøvrigt blev dens Fremtrængen sat i Forbindelse med den fra Støvring udgaaede Bevægelse, for saa vidt som nogle af dem, der først sluttede sig til den, erklærede oprindeligt at være blevet vakt gennem ham. Helt uforstaaeligt er dette ikke, thi den Vægt, Støvring lagde paa den sjælelige Oplevelse, harmonerede paa en Maade med en vis sentimental Inderlighed hos mange af Herrnhutismens Mænd, saa deres Forkyndelse, der dog var fri for alle Udfald mod de bestaaende Kirkeformer, nok kunde virke dragende paa Sværmerne. Laurs Tang paa Nørtang i Ulfborg var saaledes en af dem, der blev vundet, og hans Hjem blev derefter et Samlingssted for Bevægelsen paa Egnen. At en Datter 1752 blev gift med en Søn fra Harpøt, der ligeledes sluttede sig til Brødremenigheden, viser formentlig tilbage til den Forbindelse, han i sin Tid havde med Separatisterne i Nees.

SEVERIN WEIERSØES SLÆGTS- MEDDELELSER

Ved Dr. phil. *Olaf Carlsen.*

Min Udgivelse af „En jydsk Drengs Dagbog“ (1943), der indeholder Severin Weiersøes Optegnelser fra Dreng- og Ungdomsaarene 1824—35, skabte Opmærksomhed om ham i vide Kredse, og en Anmeldelse i „Hardsyssels Aarbog“ for 1944 har uden Tvivl ogsaa vakt Interesse for ham i hans Hjemegn; jeg vil derfor i denne Aarbog give nogle Meddelelser om hans Slægt.

En af de i min Indledning til Dagbogen omtalte „Skindbøger“ er i min Besiddelse. Det er et Værk paa henved 1000 Sider og indeholder — som Titelbladet oplyser — „Afskrifter, hvis Indhold har haft særlig Interesse for Samleren eller Afskriveren, Severin Veiersøe¹⁾, født 11. September 1814.“ Den er paabegyndt 1880, og den 12. September 1885 indførte han her paa S. 683ff. nogle iøvrigt ret mangelfulde Meddelelser om sin Slægt. De er givet i Tilknytning til et Brudstykke af en Fortælling, der hedder „Om sand Lyksalighed“.

Den nævnte Fortælling er taget fra Præsten Laurits Hasses Bog, „Almuens Lærer, en nyttig Læsning for Menigmand i Dannemark og Norge“²⁾, der udkom med to Bind i Aarene 1787—89. Af „Selskabet for Borgerdyd“ blev den i flere Tusinde Eksemplarer ud-

1) I sine sidste Aar skrev han sit Navn med W.

delt blandt Bønder for at fremme Bondestandens Oplysning.²⁾)

Fortællingen, der findes under Nr. 18 i første Bind, handler om en Selvejrbonde ved Navn Ole, der efter at have lagt et Par Tusinde Rigsdaler op fik de Griller i Hovedet, at han kunde samle sig en endnu større Rigdom ved at tage til Byen og blive Købmand. Han evnede imidlertid ikke at drive Handelen med Udbytte, blev konkurreret ud og maatte søge anden Næringsvej. Han blev da Værtshusholder; men han forstod sig lige saa lidt paa at brygge og brænde som paa at drive Købmandskabet, og havde han ikke i sin Ungdom lært at regne og skrive, havde han med Kone og Børn maattet gribe til Tiggerstaven; nu lykkedes det ham dog at faa en Bestilling som Konsumptionsbetjent, hvorved han lige kunde skaffe Familien det daglige Brød uden at skulle tigge.

Moralen i Fortællingen er den, at „han kunde levet et roligt og fornøjet Liv paa Landet og samlet Rigdom; nu maatte han derimod slaas med mange Genvordigheder og til sidst dø i Armod; han kunde opdraget sine Sønner paa Landet til duelige Bønder, saa de kunde blevet agtbare og nyttige Mænd; nu løb de i Købstaden som skødesløse Gadedrenge, lærte intet og blev ej heller siden andet end Dagdrivere og slette Folk.“

Denne Fortælling var det, som gav Weiersøe Anledning til at meddele følgende:

„Jeg har tidligere hørt gamle Folk tale om, hvor mærkeligt Erindringer fra Barndommen kan dukke op i Oldingealderen efter at have ligget aldeles glemte i mangfoldige Aar. Sandheden af denne Udtalelse maa jeg indrømme, da jeg i det sidste Aars Tid er

2) Holger Lund: Selskabet for Borgerdyd (1885), S. 151f. og 156.

kommet i Tanker om Ting, jeg oplevede som Barn, og som jeg siden aldrig har tænkt paa. Jeg kan saaledes dunkelt erindre — jeg har vel dengang ikke været under 8 og ikke over 10 Aar — at min Fader med megen Iver læste i en Bog, der kaldtes „Almuens Lærer“, hvilken han havde laant, og en Dag læste han for min Moder en Historie deri, og jeg kan huske, den begyndte med de Ord: „Der levede i en vis Landsby en Mand ved Navn Ole“, og ved Enden forekom Ordet „Konsumptionsbetjent“. Da han havde læst den, forekom det mig ogsaa, at hun sagde: „Det er jo din Faders Historie, der er fortalt“. Jeg synes endnu, jeg kan se, hun stod paa Gulvet foran Bordet, og jeg sad paa Bænken omme ved Vinduerne, og min Fader sad for Bordenden.

„Almuens Lærer“ har jeg ikke kunnet faa fat paa her i Aarhus, og derfor drog jeg til København nu i Høsten for om muligt at faa den der, og jeg fik den da ogsaa paa Det kongelige Bibliothek, og efter megen Leden fandt jeg det Stykke, som jeg foran har afskrevet, og hvilket jo ganske sikkert maa være det, jeg dunkelt erindrer, at min Fader læste.

Det er nok muligt, at Forfatteren Laurits Hasse har tænkt paa min Farfader, da han nedskrev Historien;³⁾ men hvad der siges om hans Sønner er ligefrem Opdigt, hvilket blandt andet vil fremgaa deraf, at min Fader, der i 1827 døde i sit 57de Aar, jo maatte

3) Laurits Hasse er født i Skive 1737, hvor Faderen dengang var Præst. Da han skrev „Almuens Lærer“, var han Sognepræst til Grinderslev og Grønning Menigheder i Salling. — Weiersøes Farfader, Ole Weiersøe, er født i Vedersø 1746 og døde i Skive 1809, saa de har begge haft Tilknytning til denne By. Slægtstavlen for Familien Sørensen fra Langli, udarbejdet 1938 af Personalhistorisk Institut, oplyser, at Ole Weiersøe har været Forpagter paa Højris i Ikast Sogn og senere blev Købmand i Skive. Kirstine M. Olesen: Øen Langli (Esbjerg 1940), Bilag.

være født omtrent 1770 og altsaa kun 17 Aar, da L. Hasse i 1787 skrev sin Bog, og da kunde han jo ikke være udviklet hverken til en fuldkommen Dagdriver eller et slet Menneske.

Jeg ved, han blev opdraget i Ravnshøj i Ryde Sogn, skrev en god Haandskrift, regnede godt, var musikalsk anlagt, var Egnens bedste Violinspiller, havde en ypperlig Sangstemme, skrev med Lethed Vers og havde en ualmindelig stærk Interesse for Læsning. Ifølge hans egne Optegnelser arbejdede han som Snedker og Tømrer, Hjulmand og Bødker i 1792 og fik 10 Sk. om Dagen i Løn.

Da min ældste Broder var født i Ryde Kirkeby, hvor min Moder havde sit Hjem, i Aaret 1797, saa antager jeg, at han har giftet sig i 1796, da han har været omtrent 26 Aar. Jeg husker godt, at min Moder engang sagde, at „de byggede paa den sorte Hede en Tid efter, at de var kommet sammen“; men da min Fader døde i 1827, efterlod han sig et velbygget Sted med en Besætning af 4 Køer og 10 Faar og 75 Rdlr. paa Rente, saa hans Tid havde ikke været saa meget daarligt anvendt. Han havde efter Smaafolks Kaar givet sine 5 Børn en god Opdragelse.⁴⁾ Han var meget sjældent ledig, men var enten legemligt eller aandeligt beskæftiget og var meget nøjeregnende med hver Skilling, han gav ud.

Det, der i L. Hasses Historie passer med min Farfaders, er, at han hed Ole og havde været Bonde (jeg erindrer, at mine Forældre omtalte, at han havde boet i Seibæk, en Mil Øst for Hagebro ved Holstebro-Viborg Vejen), blev til sidst Konsumptionsbetjent og

4) Af de i min Indledning til „En jydsk Drengs Dagbog“ nævnte 6 Børn omtales Jens, f. 1799, ikke i Dagbogen og maa derfor være død som Barn.

døde vel ogsaa i Fattigdom. Om han ogsaa havde været Købmand og Værtshusholder, ved jeg ikke. Efter de Ord at dømme, hvormed min Faders Levnedsbekrivelse, der blev oplæst foran Ligprædikenen, der blev holdt over ham af N. Gjølby i Borbjerg Kirke,⁵⁾ begynder, skulde man ogsaa antage, at han havde været Degn; thi bemeldte Levnedsbekrivelse mindes jeg nøjagtigt begynder saaledes: „Vores i Herren hensovede og i Dag jordede Medkristne var barnefødt i Ølby Degnebolig“. Hvorledes skulde han have været født i en Degnebolig, naar hans Fader ikke havde været Degn?⁶⁾

Ved at tænke over disse Ting er der noget, der i høj Grad forundrer mig, og det er, at jeg, der dog vel skulde fare med at være et fornuftigt Menneske, efter at være kommet til Skelsaar og Alder var saa aldeles blottet for historisk Sans, at jeg slet ikke brød mig om at vide det mindste om min Faders Slægt. Jeg vilde jo let kunne have faaet en hel Del at vide om den af min Moder, da hun levede, indtil jeg var 36 Aar; men aldrig spurgte jeg hende derom. Det, jeg nu ved, er fast for intet at regne. Dog kan jeg ikke undlade her at nedskrive noget af det, hvorom jeg ved nogenlunde Besked.

Jeg hørte aldrig, at min Fader havde flere Brødre end Ole i Hobro og Just paa Stadilø og en Søster, der hed Bolette og var gift med Henrich de Linde til Handbjerghougaard, men døde i hendes første Barselseng. Jeg husker godt, min Moder sagde, at hun

5) En jydsk Drengs Dagbog, S. 30.

6) Iflg. den anførte Slægtstavle hos Kirstine M. Olesen var Ole Weiersøe gift med Gjørre Marie Borch, der var født i Ulbjerg 1747 som Datter af Degnen Claus Clausen Borch. Maaske foreligger der en Hukommelsesfejl, hvorved Ulbjerg er blevet til Ølby. Severin Weiersøes Fader kan jo være kommet til Verden i sin Morfaders Degnebolig.

havde besøgt hende paa Hougaard, før hun døde. (Se Hards. Aarb. 1943. S. 80). Ole i Hobro var Bager og skrev sig altid Ole Veiersøe. Just paa Stadilø i Ringkjøbingfjord, som jeg besøgte i 1832, da jeg tjente paa Øgelstrup⁷), var en jævn, velhavende Gaardmand og skrev sig altid Just Olesen. Min Fader kaldte eller skrev sig Jens Veiersøe, før han blev gift, men efter den Tid Jens Olesen.

Deres Fader, min Farfader, har rimeligvis aldrig kaldt sig andet end Ole Veiersøe, og det er rimeligt, at han har haft dette Navn fra Sognet, der nu skrives Vedersø, og jeg synes dunkelt at kunne erindre, at min Fader talte derom, og at det Sogn havde sit Navn efter en Sø, der fandtes deri, af hvis Bølgegang eller Udseende man kunde slutte en Del om tilkommende Vejrlig, og derfor var denne tilgemed Sognet kaldt Vejr-Sø; men jeg ved ikke, om det passer.

Hans Kone (min Faders Moder) har haft Bork til Familienavn, hvilket jeg kan slutte deraf, at den Afskrift af Søren Mathiesens Regnebog, der i Aar er skrevet for 100 Aar siden, nemlig 1785, og som nu er i min Væрге, er ifølge Titelbladet skrevet af N. L. Bork, og han var min Faders Morbroder⁸). Dette Navn skal stamme fra Sønder- eller Nørre-Bork ved Ring-

7) Severin Weiersøe var ude efter et Laan til sit Seminarieophold, men fik Afslag. En jydsk Drengs Dagbog, S. 103f.

Slægtstavlen hos Kirstine M. Olesen oplyser, at Just Michael Olesen Weiersøe blev døbt i Ikast 1779 og døde paa Stadilø 1842.

8) Han nævnes ikke hos P. G. K. Borch: Stamtavle over den jydsk Slægt Borch (1905). Han var dog af Præsteslægten Borch, idet hans Fader var Claus Clausen Borch, Degn i Ulbjerg, hvis Fader, Claus Olesen Borch, Præst i Gedsted og Fjeldsø, der var en Søn af Købmand Ole Andersen Kappel i Lemvig, havde antaget Moderens Slægtsnavn, og hun var en Datter af Claus Olesen Borch, Præst i Fjaltring og Trans, hvis Forfædre i tre Led havde været Præster i Bork. Der synes efter de nyeste Undersøgelser at være ført Bevis for, at Præsten i Fjaltring var en Broder

kjøbing. N. L. (Niels Laursen) Bork var, da han skrev Regnebogen, Forvalter paa en Gaard, der hed Ryeberg, men skal siden have været Degn i Stadil eller Tim⁹⁾ og berømt som Vesteregnens bedste Skriovelærer, hvilket ikke er saa urimeligt, da man dengang ikke kendte trykte Forskrifter, og hans Haandskrift er efter mit Skøn den fasteste og smukkeste, jeg nogensinde har set.

Navnet Veiersøe bliver ikke forplantet af mig og mine Søsken, da mine fire Søsken, som alle havde mange Børn, ikke har brugt det, og jeg ingen Børn har. Min Farbroders Børn paa Stadilø bruger det vist heller ikke. Mit Søskenbarn i Hobro, den nuv. Bager Ole Veiersøe, der jo ligesom min Broder Ole jo maa være opkaldt efter Laurits Hasses Ole, lader til at blive den ny Stamfader til Slægten Veiersøe. Han har ingen Brødre og kun to Søstre, som ikke er gifte; men han har flere Sønner, som bærer Navnet, er i selvstændig Næringsvej og vil rimeligvis blive Familiefædre.

En lille Begivenhed fra min Barndom kan jeg ikke

til den lærde Professor Ole Borch, der stiftede Borchs Kollegium. Johs. Borch: Den jydskke Slægt Borch, Skjern-Borcherne II (Vinderup 1940), S. 6f. — Ole Borchs Fader, Ole Clausen Borch (d. 1647), Præst i Sønder Bork og siden i Nørre Bork, bliver Severin Weiersøes 4 Gange Tipoldefader, idet hans Farmoders Fader, Degnen i Ulbjerg, var en Dattersøn af Ole Borchs Broder i Fjaltring. Severin Weiersøes Farmoder, Gjørre Marie Borch, havde en ældre Broder, Hans Borch (1737—73), der i 1767 blev Præst i Vedersø. Han har forfattet en Stamtavle over Slægten Borch, hvor han anfører Niels Borch som sin yngre Broder; Søsteren nævner han derimod ikke. Se P. N. Thorup: Blandede Efterretninger angaaende Ribe Cathedralsskole. Indbydelsesskrift 1837. S. 10.

9) Ejner Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie (1931), S. 331 angiver, at Niels Borch (1760—1806), der var Student, 1787 blev Degn og Skoleholder i Stadil, hvor han virkede indtil sin Død. — Den nævnte Gaard er antagelig Rybjerg i Velling Sogn.

undlade at fortælle. Jeg beklager, at jeg ikke ved, hvor gammel jeg var dengang.

Min Farbroder og hans Søn paa Stadilø tilligemed min Fader og min Broder Ole havde bestemt at køre til Hobro for at besøge Familien der; ham paa Stadilø lagde Befordring til. Da jeg vidste, at Hobro laa saa uhyre langt borte fra Trabjerg, vilde jeg endelig med; thi som Barn og som Yngling havde jeg en urimelig stærk Rejselyst; men jeg maatte ikke komme med, hvor meget jeg end tiggede derfor flere Dage i Forvejen. Saa satte jeg mig for, at jeg vilde græde mig igennem. Jeg troede, at naar jeg begyndte at græde om Middagen, maatte de endelig give Køb inden Midnat, da de skulde af Sted; men jeg kom i Seng om Aftenen, og da jeg vaagnede, var de borte.¹⁰⁾

Vel omtrent 30 Aar derefter, 1852 eller 53, fik jeg min Længsel efter at se Hobro tilfredsstillet for første Gang, da jeg med Pastor Voetmann i Vindblæs besøgte mit Søkendebarn Bageren, af hvem jeg blev modtaget med Glæde.

Efter at jeg havde givet fornævnte Flæbeforestilling, og min Fader og Broder var kommet tilbage fra Hobro, erindrer jeg, at min Fader omtalte sin Moder som levende dengang, men som Enke og boende hos Sønnen. Det maa derfor have været i Hobro, at min Bedstefader døde som Konsumptionsbetjent, hvilket jeg ogsaa synes, hans Sønnesøn, den nuværende Bager, har omtalt.¹¹⁾

10) Jvfr. En jydsk Drengs Dagbog. S. 35, hvor han 13 Aar gammel mindes denne Grædehistorie, fordi han nu haabede paa at komme en Tur til Viborg.

11) Bedstefaderen, Ole Weiersøe, døde som nævnt i Skive 1809. Da Slægtstavlen hos Kirstine M. Olesen oplyser, at Hustruen overlevede ham, men ikke er død i Skive, er det sikkert rigtigt, at hun som Enke er flyttet til Sønnen i Hobro.

Enten nu min Bedstefader er død i Fattigdom eller ikke, og enten han har været en daarlig Spekulant og Forretningsmand eller ikke, saa er det dog vist, at hans Børn ikke har gjort ham Skam, og det er en stor Guds Naade at have efterladt sig en hæderlig Afkom, ligesom det er en stor Lykke at have haft hæderlige og gudfrygtige Forældre, og denne Lykke har jeg haft, og derfor vil jeg altid takke den gode Gud, min kære himmelske Fader“.

Selv om Weiersøe med Beklagelse indrømmer, at det, han ved om sin Slægt, „er fast for intet at regne“, er hans Meddelelser dog ikke uden Interesse, og paa Grundlag af, hvad han oplyser, vil det være muligt at foretage yderligere Undersøgelser, saaledes som det her er sket med Hensyn til hans Slægtskab med de jydsk Borch, hvilket han mærkeligt nok ikke har følt sig tilskyndet til nærmere at uddybe.

Disse Slægtsoplysningers særlige Værdi ligger jo iøvrigt i, at de viser, at den jydsk Dreng, der i Trabjerg begyndte at føre en Dagbog, der ved sin Ejenommelighed senere skulde hævde sig en fremskudt Plads i dansk Litteratur, ikke er af ren Bondeæt, og at den tydelige Trang til aandelig Virksomhed, der røber sig baade hos Severin og hos hans Fader, uden Tvivl er en Slægtarv fra Ole Weiersøes Hustru.

Forstaaelig er Severin Weiersøes Anstrengelser for at klare sig Farfaderens Livshistorie, der skulde have givet Laurits Hasse Stof til Fortællingen „Om sand Lyksalighed“, og vi forstaa ogsaa hans Ærgrelse over, at han ikke i Tide sørgede for at faa Rede paa sin fædrene Slægts Historie; men rørende er det at se, hvorledes han trøster sig over for den Beretning, Laurits Hasse har givet; thi selv om Farfaderen har haft en krank Skæbne, vil Severin Weiersøe

dog ikke godkende, hvad Hasse fortæller om de Følger, Oles Forsøg — hvis Talen altsaa er om Ole Weiersøe — paa fra Bondestanden at svinge sig op til en rig Borgermand fik for hans Børn; thi han kunde med Sandhed sige, at Ole Weiersøes Børn ikke gjorde Slægten Skam, og han kunde med Rette prise sig lykkelig over, hvad han selv lærte og erfarede i det lille, stræbsomme og aandeligt levende Hjem i Trabjerg, der var hans Barndomshjem, og som han ved sin Dagbog har sat et saa smukt og varigt litterært Minde.

LIDT OM VENØ OG EN GOD BOG

Af *Esbern Jespersen.*

Forkundskaber er som bekendt nyttige, og saadanne faar man i Aarbogen for 1925, hvor Mads Peder Sønderriis har skrevet en udmærket Artikel om „Venø før og nu“. Forfatterens Oplysninger, hvortil her blot skal henvises, beror næsten udelukkende paa mundtlige Traditioner, Han nævner, at der oprindeligt kun var 10 Gaarde paa Øen, men nogen paa Arkivundersøgelse Dokumentation meddeles ikke. Men det er rigtigt nok, at der i gamle Dage var 10 Gaarde. Man finder Oplysninger om disse i den saakaldte Landgildematrikel af 1664, som udarbejdedes paa Grundlag af Godsejernes indsendte Jordebøger.

Godsejernes Navne nævnes, men ikke altid Herregaardene. Tre Gaardmænd kaldes velb. Aksel Juuels Tjenere, og de har altsaa nok svaret deres Landgilde til Volstrup i Hjerm Sogn, to laa under Herregaarden Øhrs i Rom Sogn, fire kaldes velb. Jens Rodsteens Cannicke-Tjenere. Jens Rodsteen var Admiral, Griffenfelds og Niels Juels Samtidige. Den 10. Gaard siges blot at tilhøre sl. Hr. Jægermesteren. Og endelig var der to jordløse Huse tilhørende Fru Staurskov.

1682, da Landmaaling og Bonitering fandt Sted, forefandt de 10 Gaarde foruden et Hus, under Landting, beboet af Gudj Christensen. Godsejerne, nu kaldet Proprietærer, var andre. Landting havde en Gaard i „Vennerby“, Johan Syling havde Nørskov, Resten var enten udlagt til Ryttergods eller

tilhørte Christen Linde, laa altsaa som hidtil under Volstrup. I nogle af Gaardene boede der to, i en enkelt tre skattepligtige Bønder.

Jordebøgerne og Matriklen af 1664 oplyser, hvad der skulde ydes i Landgilde af hver Gaard. Sønderkov var langt den største Gaard. Øens Hartkorn blev nedsat til c. Halvdelen 1688. Den gamle Landgilde har altsaa været alt for stor til at danne Grundlag for fremtidig Skatteydelse.

Her følger saa

Matriklen 1664.

Velbaarne Aksel Juuls Tjenere.

Lars Sørensen i Sønderkov: 4½ Ørte Rug, 4½ Ørte Byg, 2 Pd. Smør, 3 Pd. Saltaal, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 60 Aal, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Jens Sørensen og Mikkell Nielsen: 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1½ Pd. Aal, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 60 Aal, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Laurits Christensen: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, ½ Pd. Smør, ½ Svin.

Til Øhrs.

Jens Pedersen: 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Svin, 1 Pd. Aal, 60 Aal, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Niels Christensen: 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Svin, 1 Pd. Aal, 60 Aal, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Velbaarne Jens Rodsteens

Cannicke-Tjenere.

Jens Pedersen: 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Christen Andersen: 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Niels Pedersen: 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Sl. Hr. Jægermesterens.

Mikkel Larsen i Nørskov: 3 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Pd. Smør, 2 Svin, 1 Faar, 1 Læs Tag, 2 Høns, 20 Æg, 2 Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Velbaarne Fru Staurskov.

To jordløse Huse.

Ydelserne forstaaes uden videre Forklaring. Man lægger Mærke til, at Ørte bruges enstydig med Tønde. Hvad der i Matriklen kaldes Pd. svarer til godt 14 kg.

Gaardene i Venøby, hvoraf de fem staaer opført under Øhrs og Jens Rodsteen, svarede alle lige stor Landgilde. De har været regnet for lige gode, og det forudsætter en tidligere Rebning, Jordfordeling. — Byens Bønder hørte til tre forskellige Godser, og Loven om Stavnsbaandet har passet skidt til Øen som til vestjydsk Strøgods i det hele taget. Bebyggelsesnavnet Vejsbjerg, som man forgæves søger i Matriklen af 1664, nævnes 1688. Gaarden var da beboet af Peder Nielsen og Jens Christensens Enke. Den sattes til Hartkorn 7 . 3 . 3 . 0.

Naar Øens Historie skal skrives, maa de her nævnte Oplysninger danne Udgangspunktet, hvorfra man vender Søgelyset baade tilbage og fremad. Kirkebogen begynder 1740.

Hvis Læserne ikke ganske har tabt Humøret ved Synet af disse tørre Data, beder jeg dem nu slaa op i vor Aarbog for 1925, Side 115, og der læse, hvad Mads Peder Sønderriis fortæller. Og saa kan man fortsætte her.

Fra Stavnstrup til Sønderskov.

Stavnstrup i Flynder Sogn var 1682 en Gaard paa 7,24 Tdr. Hartkorn og med 43,5 Tdr. Land under Plov. Bonden hed Jens Christensen og hørte under Herregaarden Bækmark. 100 Aar senere boede den 40-aarige Peder Jensen med sin 50-aarige Kone Anne Pedersdatter i Gaarden. Dette Par efterfulgtes af Sønnen Peder Pedersen, der med Hustruen Maren Jensdatter havde 5 Børn. Peder f. 1798, Jens Riis f. 1799, Mette Marie, Kirsten og Sidsel. Efter Mandens Død giftede Maren sig med Møllersvenden David og fik derefter Sønnen Peder Staunstrup Davidsen, der blev Gaardmand i Vestergaard i Vinding 1845, som siden har været Slægtsgaard i fire Led. Nogle Medlemmer af denne Gren bærer Slægtsnavnet Stavnstrup, saaledes den kendte Redaktør og Forfatter Peder Stavnstrup.

Men det er Jens Riis, vi her maa ofre Opmærksomheden. Hans Navn blev bestemt, før han blev født, og det gik saaledes til.

Moderen Maren Jensdatter rejste til Herregaarden Blistrup paa Mors for at laane Penge, som skulde bruges under Overgangen fra Fæste til Selveje. En Mand havde sagt, at Herremanden paa Blistrup var saadan en god Mand, der nok vilde hjælpe dem. Maren fik ogsaa uden Besvær de ønskede Penge, men saa tog Herremanden det Løfte af hende, at det Barn, hun ventede sig, maatte bære hans Navn. Han hed

Jens Riis og kaldtes Staunstrup, saa helt ud i det blaa har Marens lange Tur ikke været.

Da Jens Riis blev voksen, rejste han nogle Somre til Tønderegnen for at tjene en god Sommerløn i Marsklandet. 1832 blev han gift med Eva Marie i Sønderskov. Hun sad Enke efter Anders Sønderskov og havde en Datter, Mariane, der blev Møllerkone paa Jegindø, og senere sammen med Manden overtog Sønderskov, som snart efter kom paa andre Hænder og 1897 overtoges af Markus Bjerre, der blev landskendt som Kronikør ved Politiken. Hans Enke har Gaarden efter Bjerres Død.

Eva Marie og Jens Riis byggede en ny Gaard, som 1863 flyttedes til dens nuværende Plads og fik Navnet Nørreriis.

Efter Eva Mariens Død giftede Jens Riis sig 1852 med Else Nørskov og fik med hende de to Sønner Mads Peder Sønderriis og Peder Chr. Stavnstrup Jensen, til daglig kaldet Peder Kristian. Denne sidste blev siden gift med Birtheline Sørensen, som 1883 kom til Øen sammen med Pastor Constantin Hansen for at hjælpe ham med at holde Skole.

I Elise Konstantin Hansens

smukke Bog „Små kapitler af et langt liv“) hedder hun Line.

Elise var fulgt med sin Broder til Øen for at male. Hun fik et Hjem i Nørreriis hos Peder Kristian og Line og hun fortæller skønt om Øen og sine brave Værtsfolk. Noget sammentrængt refererer jeg.

Venø var bakket, bar og lynggroet. Tværs over Limfjorden saas i Vest Nissum, Humlum og Resen Kirker, i Nord Thyholm, Jegindø og Kaas og i Øst

*) Nyt Bogforlag, Odense 1945.

Sallingland, Lime Kirke, Ejsing Kirke o. s. v. I Syd skimtede man Struer By. Med en Følelse af at være ene i Verden kunde jeg vandre over Lyngheden nordpaa. Der var ingen banet Vej, kun et Par dybe Hjulspor, som røbede, at Folk fra Nørskov kørte her, midt ad Øen til Kirke, til Bys eller til Færgestedet i Syd.

Alle Forhold var gammeldags paa Venø. Der var lavt til Loftet selv i de store Gaarde. Især var den yderste Dør lav, saa jeg hentede mig mange Buler i Hovedet. Det vakte Opsigt paa Øen, at Peder Kristian som Forberedelse til sit Bryllup lagde Bræddegulv i sin Stue og indrettede til sig og sin Kone et Sovekammer, et nyt Begreb, i et af Gaardens Gæstekamre, hvor Alkovesengen blev revet ned til stor Fortræd for Mus og Skruptudser.

Først lidt efter lidt blev Line anerkendt paa Øen. At hun vilde paa Askov Højskole, begreb man ikke. Men „æ Præist hans Muer“ fik sat igennem, at hun skulde have denne Oplevelse, før hun overtog Stillingen som Gaardmandskone paa Nørreriis. Og Peder Kristians gamle Moder Else Riis blev venlig stemt mod Line, efterhaanden som hun blev bekendt med hendes Arbejdsevne.

Nørreriis laa paa Østsiden af Øen paa et aabent Sted, hvor Markerne skraanede blideligt ned mod Fjorden. Et Par Hundrede Tønder Land hørte til den, men det meste var jo Hede, og Vestenvinden kunde piske de tilsaaede Marker, saa Sæd og Muld røg ud i Fjorden. Det tottede Græs groede lige op til Dørtrinnet.

Jeg var vant til, at alt skulde hentes færdigt i en Butik, ikke ret langt borte. Men her skulde alt ligesom skabes. Man havde Naturens Forraadskammer,

og derfra maatte man hente hvad der var Brug for, lige fra Lyngkosten, Limen, til Flynderen, som blev trukket frisk op af Fjorden for at nydes til „Unnen“. Jeg saa Smørret blive til under Lines Hænder. Og hvor smagte de hjemmeavlede Kartoffler godt. Naturligvis var der ogsaa Saltkar med Flæsk og især adskillige hjemmerøgede Faarelaar. Skulde vi endelig have Varer fra Struer, saa havde vi ogsaa noget at bringe til Gengæld.

Ved 12-Tiden samledes det spredte Mandskab til Unnen. Ved Høstetruget vaskede Peder Kristian sig og bad Mads gøre det samme. Er a beskidt? svarede Mads. A vaskede mig da i Torsdags.

Peder Kristian var en god Husbond. Man hørte aldrig Skælden eller Larmen i hans Hus. Hvis man sad sammen i en Hvilestund, behøvede han blot lavmælt at ytre i den sagtmødigste Tone: Nu er det Drivtedavs! Eller om Aftenen: Det er Sengeawten! saa gik enhver til sit. — Fra mit Vindue kunde jeg ofte se Line og Peder Kristian gaa Haand i Haand ud til Arbejdet i Marken. De delte troligt Arbejdet med hinanden. Han var en velvoksen Karl med kønt kruset Haar og Skæg og gode Træk. Hun var lille og rund, runde røde Kinder, store runde Øjne, raskere i sine Bevægelser end han, hurtigere ogsaa til Beslutning; Energi og Foretagsomhed var hendes Karaktermærker.

Vi tager Elise med! hørte jeg engang Line raabe med sin klare Røst. Det var Hø, som skulde hentes. Det morede og smigrede mig, at jeg kunde gøre det ud for en Arbejdskarl. Sønderude laa „Lille Sig“ og „Store Sig“, som Venø Gaardmænd havde delt mellem sig. Ogsaa der var Dyreliv og mange Slags Undere. Men det mærkeligste, jeg oplevede den Efter-

middag, var at føle mig som Bonde, Bymennesket var lagt af. Jeg arbejdede paa Livet løs med Riven, som jeg for Resten helst vilde tage forkert paa; men ikke desto mindre bildte jeg mig ind at gøre god Fyldest, blev ogsaa rigelig træt, og nød en velsignet god Samvittighed, da Dagens Gerning var gjort. Den sene Aftens Hjemfart var uforlignelig dejlig. Line og jeg laa paa Læsset, blødt som i en Seng, Peder Kristian gik ved Siden af Vognen og ledte Hesten, da Vejen naturligvis var umulig, eller jeg skulde sige, der var slet ingen Vej; vi kørte over alting lige i Retning af Nørreriis.

— Det var Lines højeste Ønske at faa en Have ved sin Gaard, for de indfødte Øboer en latterlig Tanke. Men de tog fat, plantede og plantede igen, hver Gang et af de smaa usle Træer var bukket under. Store Forhaabninger hang ved de smaa bitte Grantræer, som skjultes af det tørre, stive Græs. Jeg gik mangen Gang og lugede Straa og Græs bort, for at det lille Topskud skulde faa Luft. Var et fingerlangt Skud vokset ud, blev det betragtet med Æmhed og Beundring. Men Aar gik efter Aar, uden at der var stor Forandring at spore hos dem. — — Naar jeg har set den første svage Begyndelse, de første store, langvarige Anstrengelser med tilsyneladende saa ringe Udbytte, saa er det som en Drøm, man næppe kan tro, nu at gaa i Lines dejlige Have — et Paradis af Ly og Skygge, et Blomstervæld, en Frugtrigdom, som overrasker dobbelt, fordi den findes bag en vestjysk Bondegaard paa det sandede, lynggroede Venø. Smag Lines Jordbær — store, søde! Se hendes Rosenhæk — bugnende af Blomster. Æbletræerne — brede, frugtunge! Og denne Have skjærmes mod Vestenvinden af høje, tætte, mørkegrønne Grantræer —

det er de smaa Vantrivninger, som jeg gik og lugede for 30—35 Aar siden. Hvis det ikke er et Mirakel — et af de mange skønne Vidundere, som jeg har oplevet — saa er der ingen Mirakler til.

Disse to Mennesker, Peder Kristian og Line, var barnløse. Deres Efterkommere er Venøs mange Træer. Adskillige andre Gaardmænd har fulgt deres Eksempel. Deres Udholdenhed har forvandlet deres Ø. Deres Navne skulde huskes, saa sandt som Kløveren gror tykt og tæt, der, hvor tidligere knap var Føde til en Flok magre Faar.

Felbjerg, det Bjerg, som bærer Kirken og Præsteboligen — den mest nøgne og ufrugtbar af alle Bakker — Peder Kristians Ejendom, den er nu dækket af Granskov — Gran og Fyr — et Hjem for Skovfugle; Præstens Hus er aldeles gemt og overskygget, ligger nu saa lunt og lækkert, med mange morsomme Lønstier igennem Plantagen — —.

— Præcisere Oplysninger om Plantningssagen paa Venø giver Mads Peder Sønderriis i den førnævnte Artikel. Hans Datter Marie ejer nu som Enke efter Anders Vestergaard, Nørreriis, som bestyres af deres Søn Jens Riis.

Bertheline døde 26. Novbr. 1945, knap 80 Aar gammel, og blev begravet 1. December paa Venø Kirkegaard.

KONRAD UNDERSTRUP

1859—1947

Af *H. P. Hansen.*

Det er naturligt, at Lærere, der har historisk Sans, tager fat paa at samle Stof til og udgiver Beskrivelser over den Egn, de virker i. Derimod er det sjældent, at en almindelig Bondemand paatager sig en saadan Opgave. Blandt Undtagelserne skal her fortælle lidt om Konrad Understrup, Brændgaard ved Herning, der udgav en Række Sognebeskrivelser fra Hammerum Herred.

Han blev født i Understrup i Ørre den 22. Septbr. 1859. Faderen, Jens Chr. Understrup, havde en efter Egnens og Tidens Forhold temmelig god Gaard. Jens Christians Fader, Kræ Understrup, havde haft et Par Heste, to Spænd Stude, seks Køer, nogle Unghøvder og en Flok Faar. En Dag sagde Kræ Understrup til nogle andre Mænd: Ja, a vel sæj jær, Ondestrup æ de, den ka blyw! Men omkring 1860 havde Sønnen 12 Køer, saa blev Gaarden delt, og nu er der flere Gange 12 Køer der.

Tiderne var trange i Kræ Understrups Dage, der skulde spares, og der blev sparet. Man snoede f. Eks. Hammelreb af Flæk, men disse Reb sprang naturligvis hvert Øjeblik og saa tog man andre. Senere bjædt man Huder af slagtede Dyr, skar Skindene i lange Strimler og snoede Hammelreb deraf. Man brugte Trægrebe, men senere fik man dog sat Tipper (Jernspidser) paa; og naar de skulde til at køre Møg, sagde

Jens Chr.: Vi skal ha sjæt atr nåwe Uendkjæp! Man stak simpelthen runde Kæppe ned i Kæpstokkene, til at møde for Møgfjælene. Endelig skal nævnes, at der i Aftægtslejligheden stod en Haandkværn, hvorpaa man malede Malt til Ølbrygningen, men man lavede

ogsaa Boghvedegryn paa samme Kværn. I Sommer-tiden fik man en Grydefuld „Boggrød“ hver Formid-dag.

Understrup var et Hjem, hvor man levede godt med, og det var opvakte Børn, der voksede op der. Nitten Aar gammel kom Konrad paa Rødkilde Højskole, og to Aar senere tog han paa Vester Skerninge Højskole, hvor Anton Nielsen dengang var Forstan-der. Og endelig var Konrad Elev paa Askov Højskole 1885—86. Dengang havde man saa fremragende Kræfter som Jacob Knudsen, Holger Begtrup og Poul la Cour. — Ja, sagde Konrad en Dag, Poul la Cour wa Nummer jæn!

Konrad Understrup var altsaa fuldblods Højskolemand og Grundtvigianer; men i Længden kan man ikke leve af lutter aandelig Føde, og det kunde han heller ikke. Han rejste til Norge i tre Aar som Uldhandler. Handelen interesserede ham dog mindre, men han vilde gerne se og lære Norge at kende, et Land, han havde faaet kær ved at læse Bjørnsøns Fortællinger og ved at synge de norske Sange. Og da hans ældre Broder, Niels, allerede havde været deroppe et Par Aar i Forvejen, var det let nok for ham at komme til Kristiania.

I Førstningen forstod han ikke et Muk af, hvad Nordmændene sagde, men det varede ikke længe, før han blev fortrolig med Maalet, og da der et Aar blev holdt et Kursus paa Ullmanns Højskole, var Understrup blandt Deltagerne.

Om sine Rejser og Oplevelser har han gengivet et Uddrag af sine Dagbøger i nogle Artikler, som han skrev i Herning Folkeblad i 1931.

I 1889 købte han en Gaard i Brændgaard nord for Herning, og samme Aar blev han gift med Eva, Lærer Gravers Orloffs Datter, fra Sinding. Gaarden var dengang gammel, og den blev ikke fornyet; men Eva forstod at skabe Hygge. Hjemmet fik ofte Besøg af Samtidens aandelige Stormænd, Højskolemænd, Præster og Forfattere, og naar munter Tale, ivrig Diskussion om et eller andet brændende Spørgsmaal, eller fuldtonende Sang lød, da blev der højt til Loftet i de ellers saa lavtloftede Stuer.

Konrad var en interesseret Landmand, men Landbruget smed ikke meget af sig, og det kneb undertiden haardt nok at faa det til at løbe rundt. I en lang Aarrække gav han i Herning Folkeblad Beretninger om Landbruget, Markederne etc. og han skrev

desuden mange Artikler af lokalhistorisk Indhold til Bladet. Fra 1894—1906 var han Medlem af Herning Sogneraad og af Skolekommissionen. Han var med til at oprette Herning Folkebogsamling (nu H. Bibliotek), og han var Medlem af Styrelsen for denne til sin Død. En kort Tid (1919—22) var han Medlem af Styrelsen for Hist. Samf. f. Ringkb. Amt, men han leverede dog aldrig Bidrag til Aarbogen, mærkeligt nok.

Understrup var en stilfærdig Mand med et saare mildt Væsen, og han vandt sig derfor Venner overalt. Efterhaanden blev han en kendt Skribent, idet han udgav en Række Sognebeskrivelser, der bidrog til at vække Kærligheden til og Forstaaelsen af midtjydsk Historie, Topografi og Folkeminder. Værdien af Indholdet ligger særlig deri, at han har reddet en Mængde godt Traditionsstof, derimod er Arkivmaterialet i ringere Grad udnyttet; men dette kan senere Forfattere og raade Bod paa.

Sin første Bog, Stamtavle og Beskrivelse over Slægten Lundsgaard, udkom 1913—15. I 1915 udkom ogsaa Ørre Sogn, i 1917 Sinding Sogn, i 1921 Vildbjerg Sogn, 1923 Nøvling Sogn, 1929 Timring Sogn og i 1935 en Bog om Sunds Sogn. Men desuden skrev han i 1918 Jubilæumsskriftet „Af Bindestuens Saga“, og endelig udgav han et lille Skrift, Ørregaard, 1943.

Den 30. April 1947 døde han, 87½ Aar gammel.

MEDDELELSE TIL MEDLEMMERNE

Aarsmødet afholdtes i Aar paa Holstebro Højskolehjem Søndag den 23. Februar og var som sædvanlig delt i to Afdelinger, ordinær Generalforsamling og offentligt Møde. Der var ca. 60 Deltagere.

Formandens Beretning og Regnskabet, der balancerede med 10,091,88 Kr., godkendtes. Ved Regnskabets Slutning henstod i Sparekassen 5634,61 Kr., medens den kontante Kassebeholdning var paa 131,29 Kr.

Som Medlemmer af Styrelsen genvalgtes (for 3 Aar) Redaktør *Lilholt*, Lærer *H. C. Hansen* og Lærer *Søndergaard Jacobsen*; endvidere valgtes (for 2 Aar) i Stedet for Erlang, der var fraflyttet Amtet, Lærer *Alfred Kaae*, Kronhede. Som Revisor genvalgtes Lærer *Leth-Danielsen*. Som Dirigent fungerede Købmand *A. K. Kjeldahl*.

Efter en Kaffepause holdt Dr. phil. *Fridlev Skrubbellrang* et stort og dygtigt Foredrag om nordiske Landarbejdsforhold. Lærer *E. Jespersen* talte om Lokalhistoriens Sammenhæng med Danmarks- og Verdenshistorien, og Museumsforstander *H. P. Hansen* foreviste Kulturfilm.

Sommermødet afholdtes paa Staby Efterskole, hvor Landsarkivar *Johan Hvidtfeldt* holdt Foredrag om Sønderjylland og Vestjylland og herunder fortalte, at Sønderjylland gennem Aarhundreder havde faaet et betydeligt Befolkningstilskud af vestjyske Bønderkarle til Gavn for Landsdelen den Dag i Dag. Efter en Kaffepause — Forstanderparret gav Kaffe til medbragt Mad — talte Forstander *Kjær* om Skolens Historie. Udenfor Programmet havde Redaktør *Lilholt* Ordet for at opfordre til at faa rejst et Mindesmærke for Ole Kirk.

Efter Mødets Afslutning foretoges en Biludflugt til Thorsminde med Smaaophold ved Pallisbjerg, Sdr. Nissum Kirke, Mindesmærket for det store Skibsforlis 1811 og Afslutning paa Fjand Badehotel. Der var et lille Hundrede Mødedeltagere.

— *Næste Aarsmøde holdes i Ikast den sidste Søndag i Februar 1948.*

— Hvorledes Indsamlingen af Stof til *Besættelsestidens Historie* bedst kan foretages har flere Gange været Genstand for Drøftelse inden for Styrelsen, uden at man endnu har fundet nogen tilfredsstillende Form. Men vi beder alle vore Medlemmer, som kan og vil, om at nedskrive og sende til Sekretæren, hvad de mener kan have Interesse. Det er meget vigtigt, at det gøres nu, før Glemselens Slør har dækket alt for meget.

Da mange skriver efter de ældste Aargange af Aarbogen, meddeles her, hvilke der er udsolgte: Samtlige Aargange fra 1907—14 samt 1916, 17, 18, 19, 20 og 38. De øvrige Aargange kan endnu faas à 2 Kr.

Boganmeldelser ved Lærer H. C. Hansen maa af Pladshensyn vente til næste Aar.

Nogle faa Sognebøger om *Vinding* og *Vind* er endnu tilbage.

Alle skriftlige Henvendelser sendes til Sekretæren Lærer *E. Jespersen*, Vinding pr. Sørvad.

E. J.

STEDNAVNE- PERSON- OG SAGLISTE

Navne, som blot er nævnt uden videre Omtale, er ikke medtaget.

- Agger, Mads**, 5 ff.
Aggerslægten, 5 ff.
Amnitzbøl, 58, 59.
•**Almuens Lærer**•, Bog af Præsten Laurits Hasse, 135 f.
- Bentzen, Jonas**, Præst i Møborg, 128.
Birtheleine paa Venø, 149.
Bjerregaard, Simon, Gdm., Nees, 123 f., 130.
Bjærgelavet, 83.
Bækmark, to Junkere fra, 132.
Bøllund, Anne Marie, 110 f.
Bøvling Valgmenighed, 15 f.
Bøvling Friskole, 21 f.
- Cappelen, John v.**, Præst i Møborg, 128.
Caroline Mathilde, Dronning, 107.
Claudt. C. B., Bestyrer af Redningsvæsenet, 68,
- Daell, Anton**, 93.
•**Dakota's Stranding**, 82.
Dreyer, Præst i Bøvling, 15—16.
Dømmerbevægelsen, 31 ff.
- Elisabeth Rickmer's Stranding**, 79.
Eskesen, Peder, Friskolelærer, senere Direktor i F. D. B., 10.
- Forstrandsauktion**, 63.
Forstrandsret, 57 f.
- Gadekær, Chr.**, 20.
- Hammerum Herreds Spare- og Laanekasse**, 42.
Humlum Beboere 89 f. -Kro 98, -Mejeri 94, -Skole 92 f. -Stationsby 87 f.
Højland, Eskild, 19.
- Inventarium paa Redningsstation**, 69.
- Jessen, J. A.**, Valgmenighedspræst, 9 f.
- Kjølhede**, 6 f.
Kjølhede Slægten, 8 f.
Konsumptionskontor, 111.
Konstantin Hansen, Elise, 149 f.
Krohne, Polsk Gehejmeraad, 107.
- Lund, M. A. S.**, Præst i Fjaltring, 18.
- Mygind, Præst i Bøvling**, 18.
Møborg S., 119 f.
- Nees S.**, 119 f.
Nørreris, P. Kristian, 149 f.
(Det) nørrejydske Redningsvæsen 1852, 68.
- Oppenhagen, Maren**, 111 f.
- Pietismen**, 119 f.
Pietister i Møborg, 124.
- Raketapparater**, 73.
Redningsbaade, 71 f.
Redningsforetagender, 76.
Redningsstationer paa Holmslands Klit, 68.
Riis, Jens, 148 f.
Rosenberg, Provst i Lemvig, 129.
- Stavnstrup i Flynder S.**, 148.
Stokkendal, Slægten i, 105.
Strandinger, 65.
Strandvaskere, 61.
Strandingsauktioner, 85.
Strøene, 62.
Støvring, Jesper, Student, 121 f.
Støvring, Jørgen, Degn i Møborg, 122 f.
Sønderriis, Mads Peder, 145.
Sønderskov, Eva Marie, 149 f.
- Thagaard Hede**, 100.
Theilman, Præst i Bøvling, 15.
Toftum Bjerge, 95.
Truelsen, Søren, 29 f.
Truelsen, Søren, Slægt, 29 f.
- Uldhandel**, 29 ff.
Understrup, Konrad, 154.
- Vadskjærgaard**, 5 f.
Vedersø, 140.
Weiersøe, Severin, 135 f.
Vejlinggaard i Dybe, 5.
Venø, Matriklen 1664, 146 f.
Venø Gaarde, 145 f.
Venøs Proprietærer, 145 f.
Vesterholm, Gd., 31.